

KIEROT LIEROT JA CAFÉ CON LECHE.
**Vertailu lähtötekstin ja suomennoksen Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvistä
metonymioista romaanissa *A Girl Like Che Guevara*.**

Anna Niilekselä
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Englanti/Käännöstiede/Maisterikoulutus
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2012

Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteen yksikkö

NIILEKSELÄ, ANNA: KIEROT LIEROT JA CAFÉ CON LECHE. Vertailu lähtötekstin ja suomennoksen Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvistä metonymioista romaanissa *A Girl Like Che Guevara*.

Pro gradu -tutkielma, 67 sivua + lähdeluettelo + English Abstract, 10 pages

Käännöstiede (englanti)

Joulukuu 2012

Tässä pro gradu -tutkielmassa vertailen lähtötekstin ja suomennoksen Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita rakenteita Yhdysvalloissa asuvan kuubalaisen kirjailijan Teresa de la Caridad Dovalin nuortenromaanin *A Girl Like Che Guevara* luvuissa 5–7 ja omassa suomennoksessani niistä. Tutkin sitä, minkälaisia Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita lähtötekstistä löytyy ja siirtyvätkö ne samankaltaisina suomennokseen. Tutkielman teoria pohjautuu jälkikoloniaalisen kirjallisuudentutkimukseen ja sen soveltamiseen käännöstieteessä.

Luvussa 2 esittelen lyhyesti jälkikoloniaalisen kritiikin käsitteistöä ja sovellan Edward Saidin orientalismin määritelmää koskemaan myös Aasian ulkopuolisia nk. kolmannen maailman maita. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään jälkikoloniaalista kirjallisuudentutkimusta ja sen hyödyntämistä käännöstieteessä. Luvussa 3 esittelen erilaisia käännösstrategioita, joita tarkastelemalla etsin metonymioita lähtötekstistä ja suomennoksesta. Lähden liikkeelle Lawrence Venutin kotouttavan ja vieraannuttavan kääntämisen teoriasta ja päädyn Anna-Marjatta Milsomin hahmottelemiin käännöksellisiin välitiloihin. Kolmannen luvun lopuksi käsittelen vielä kääntämisen metonymista luonnetta sekä kääntäjän valtaa ja vastuuta jälkikoloniaalista kirjallisuutta käännettäessä.

Luvussa 4 kerron ensin lyhyesti Kuuban historiasta ja yhteiskunnasta sekä Yhdysvaltojen ja Suomen erilaisesta suhteesta Kuubaan. Sen jälkeen esittelen tutkielman aineiston ja pohdin sitä, millä tasolla lähtöteksti itsessään on jo käännös. Luvussa 4.3 analysoin aineistoa kuuden sieltä poimimani esimerkin avulla. Tutkimusmetodini oli paikantaa sekä lähtötekstin että suomennoksen käännökselliset välitilat, joiden oletin olevan hedelmällisiä paikkoja metonymian rakenteen syntymiselle. Analyysissä löysin lähtötekstistä 32 ja suomennoksesta 31 käännöksellistä välitilaa, joista noin kolmanneksesta paljastui Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvä metonyminen rakenne. Lähtötekstin ja suomennokset metonymiat erosivat kuitenkin toisistaan – yhdysvaltalaiselle lukijalle ne saattavat viitata poliittisesti pahan akselin valtion Kuubaan ja suomalaiselle orientalistisen eksotiikan kautta kuubalaisuuden kliseisiin.

Tutkielman johtopäätöksissä totean, että kääntäjällä on vain rajoitettu mahdollisuus vaikuttaa käännöksen metonymioihin, sillä uskon niiden riippuvan hyvin paljon lukijan ennakkotiedoista kulloinkin kyseessä olevasta asiasta. Kääntäjän kannattaa kuitenkin olla tietoinen metonymian olemassaolosta varsinkin marginaalisen kulttuurin tekstiä käännettäessään. Lawrence Venutin tapaan suosin vieraannuttavaa käännösstrategiaa kotouttavan sijaan, sillä näen kotouttamisen helposti tukevan jo olemassa olevaa, usein stereotyyppioihin perustuvaa käsitystä itsellemme vieraasta kulttuurista.

Asiasanat: Jälkikoloniaalinen kritiikki, kaunokirjallisuuden kääntäminen, Kuuba, metonymia

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen esittely	1
1.2 Tutkimuskysymys	3
1.3 Tutkielman rakenne, teorit ja metodi	4
2. JÄLKIKOLONIAALINEN KRITIIKKI JA KÄÄNTÄMINEN	6
2.1 Jälkikolonialismi	6
2.2 Uuskolonialismi	8
2.3 Jälkikolonialinen kirjallisuudentutkimus	9
2.4 Jälkikolonialinen näkökulma kääntämiseen	12
3. TUTKIMUKSEN TYÖKALUT	16
3.1 Vieraannuttava ja kotouttava käänösstrategia	16
3.2 Kulttuuritöyssystä välitilaan	18
3.3 Metonymia käänöksissä	22
4. AINEISTO JA SEN ANALYYSI	25
4.1 Kuuba ja kuubalaiset	25
4.1.1 Kuuban historia lyhyesti	26
4.1.2 Kuubalaisen yhteiskunnan piirteitä	27
4.1.3 Kuuba-tuntemus Yhdysvalloissa ja Suomessa	30
4.2 A Girl Like Che Guevara – Tyttö kuin Che Guevara	32
4.3 Aineiston analyysi	34
4.3.1 Esimerkki 1	35
4.3.2 Esimerkki 2	39
4.3.3 Esimerkki 3	43
4.3.4 Esimerkki 4	45
4.3.5 Esimerkki 5	49
4.3.6 Esimerkki 6	54
4.4 Analyysin yhteenveto	59
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	63
Lähteet	68
English Abstract	i

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen esittely

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen Kuubaan ja kuubalaisuuteen liittyviä metonymioita amerikankuubalaisen Teresa de la Caridad Dovalin nuortenromaanissa *A Girl Like Che Guevara*. Aineistonani on kolme lukua romaanista ja niistä itse laatimani suomennos.

Kuubaa on miltei mahdotonta käsitellä leimautumatta minkään poliittisen ideologian kannattajaksi. Itse sain ensimmäisen kosketuksen maahan nimeltä Kuuba kuusivuotiaana vuonna 1982 Pispalan Sottiisi -tanssifestivaalin aikana. Katselin äitini kanssa Tampereen Hämeensillalla etenevää tanssijoiden kulkuetta, ja huomioni vangitsi sini-puna-valkoisissa asuissa tanssivien lasten iloinen ryhmä. Muistan ihmetelleeni sitä, kuinka kaikki ryhmän tanssijat olivat keskenään vähän erinäköisiä ja -värisiä, jolloin äitini tiivistetysti selitti, että Kuubassa kaikenväriset ihmiset ovat olleet ystäviä keskenään siitä lähtien, kun heidän johtajakseen tuli reilu Fidel-niminen mies. Äitini on jälkeempäin kieltänyt selityksensä, mutta luotan omaan muistiini paremmin kuin muuttuvaan poliittiseen konsensukseen. Muistan, kuinka innostuin tanssivista kuubalaisista lapsista niin, että palasimme katsomaan heitä vielä uudestaan Pispalan Sottiisin aikana.

Yksitoista vuotta sitten aloin itsekkin hetken mielijohteesta harrastaa kuubalaisia tansseja. Harrastus vei minut sittemmin Kuubaan, jossa tapasin nykyisen aviomieheni. Mieheni muutti Suomeen ja perustimme täällä perheen. Yhdessä viettämiemme vuosien aikana olen monta kertaa pysähtynyt miettimään, kuinka eri tavoin mieheni kanssa näemme maailman. En siksi, että välillämme olisi valtavia kulttuurieroja vaan siksi, että monet niistä elämän mahdollisuuksista ja vaihtoehdoista, joita minä pidän itsestänselvyyksinä, ovat miehelleni olleet täysin poissuljettuja hänen kansalaisuutensa vuoksi. Olen pannut merkille, kuinka mieheni, lapseni ja monen muun tuntemani kantaväestöön¹ kuulumattoman suomalaisen persoonaa ja tekoja tarkastellaan usein ensisijaisesti heidän keskivertosuomalaisesta poikkeavan henkilönsä kautta. Olen myös huomannut tiedostamattomasti tekeväni niin itsekkin, vaikka ärsyynyn suunnattomasti, jos minua määritellään pelkällä kansalaisuudesta kertovalla adjektiivilla ”suomalainen”.

¹ Kantaväestöön lasketaan kuuluvaksi kaikki paitsi ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajat tai ns. 2,5-sukupolvi eli ne henkilöt, joiden toinen vanhempi on syntynyt muualla kuin Suomessa (Martikainen ym., tulossa 2013).

Anna-Marjatta Milsom (2005: 166) kirjoittaa, että vaikka maailman sanotaankin pienentyneen television, internetin ja halpalentojen ansiosta, ei passiivinen tietomme ja ymmärryksemme itsellemme vieraista kulttuureista usein juurikaan ulotu kansallisia stereotyyppioita ja symboleita pitemmälle. Itsekin kuubalaista kirjallisuutta englanniksi kääntänyt Milsom luettelee joukon kaikille tuttuja Kuubaan liittyviä mielikuvia: salsa, rommi, ylitsepursuava seksuaalisuus, musiikki, sikarit, vallankumous, Che Guevara ja Fidel Castro. Kun itse asuin Tanskassa, sain kyllästymiseen asti kuulla hauskoja tarinoita puukko kourassa mykkänä jurottavista humalaisista suomalaisista. Kun omaan itseen kohdistuvalle stereotyyppialle altistuu tarpeeksi usein, muuttuu vitsiksi tarkoitettu sutkautus raivostuttavaksi yleistykseksi.

Jo ennen mieheni tapaamista olin ostanut *A Girl Like Che Guevara* -romaanin Yhdysvalloissa feministikirjakaupasta, josta en tohtinut poistua tuntikausien selailun jälkeen ostamatta mitään. Pidin kirjasta ja päätin tehdä siitä käännösnäytteen ajan niin salliessa. Kun kandidaatintutkielma tuli opiskeluissani ajankohtaiseksi, käännösnäyte vaihtui suomennokseksi kirjan kuudennesta luvusta. Kandidaatintutkielmassani tarkastelin miten kääntäjän työhön vaikuttavat lähtötekstin kirjoittajan tekemät kääntäjän työlle tyypilliset ratkaisut. Oletin, että kirjailija Teresa de la Caridad Doval on kirjoittaessaan tehnyt kääntäjämäisiä ratkaisuja, koska hän ei ole kirjoittanut romaaniaan äidinkielellään.

Sysäyksen sekä kandidaatintutkielmalleni että tälle pro gradu -tutkielmalle antoi *Post-Colonial Literatures in English* -seminaari, johon osallistuin ollessani vaihto-opiskelijana Vigon yliopistossa Espanjassa. Seminaari sai minut kiinnostumaan kirjallisuudentutkimuksen jälkikolonialisesta kritiikistä ja sen kautta tarkastelemaan monia aiemmin itsestäänselvyyksinä pitämiäni ilmiöitä erilaisesta näkökulmasta. Tämän tutkielman teoria perustuu jälkikolonialiseen kritiikkiin ja sen soveltamiseen käännöstieteessä.

Koska on epätodennäköistä, että Kuubassa asuva kuubalainen lukija saisi romaanin *A Girl Like Che Guevara* käsiinsä, pidän tärkeänä tutkia sitä, miten maa asukkaineen näyttäytyy nuorille yhdysvaltalaisille lukijoille ja romaanin suomennoksen mahdolliselle kohderyhmälle. Vaikka suhteeni Kuubaan onkin henkilökohtainen, sen tilalla voisi tässä tutkimuksessa olla mikä tahansa maa, jonka asukkailla on rajoitetut mahdollisuudet vaikuttaa itsestään ja kotimaastaan muualla luotaviin mielikuviin. Seuraavaksi esittelen tarkemmin varsinaisen tutkimuskysymyksen, jonka jälkeen kerron lyhyesti tutkielman rakenteesta sekä käyttämästäni teoriasta ja metodista.

1.2 Tutkimuskysymys

Teresa de la Caridad Dovalin (nyk. Dovalpage) romaani *A Girl Like Che Guevara* kertoo tarinan, joka sijoittuu 1980-luvun alun Kuubaan. Kirjailija itse asuu Yhdysvalloissa, jonne hän muutti vasta aikuisena avioliiton myötä. Itse romaani on kirjoitettu englanniksi, jota kirjailija on maustanut lukuisilla espanjankielisillä sanoilla ja sanonnoilla, jotka on selitetty kirjan loppuun sijoitetussa sanastossa. Oletan, että kirjailija on kirjoittaessaan tehnyt sekä tiedostettuja että tiedostamattomia yleensä kääntäjälle tyypillisiä ratkaisuja tekstin suhteen. Kandidaatintutkielmassani vertailin kirjailijan oletettuja käännösstrategioita ja -ratkaisuja omiini.

Tässä pro gradu -tutkielmassa haluan viedä kandidaatintutkielman analyysini astetta pidemmälle ja tarkastella, mitä kirjailijan ja suomentajan (eli itseni) tekemien kääntäjälle tyypillisten ratkaisujen takaa löytyy. Kun kandidaatintutkielmassa vertasin kirjailijan ja kääntäjän työtä, tässä tutkielmassa vertailen sitä, miten romaanin kuvaama maailma ihmisineen mahdollisesti näyttäytyy lähtötekstin ja suomennoksen lukijoille. Tutkimuskysymykseni on, minkälaisia Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita lähtöteksti paljastaa ja siirtyvätkö ne samankaltaisina myös suomennokseen. Metonymioita löytääkseni etsin tekstistä käännöksellisiä välitiloja. Ensimmäinen kolmesta hypoteesistani on, että Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita esiintyy runsaasti juuri käännöksellisissä välitiloissa, jotka täyttääkseen lukijan on hyödynnettävä omaa aikaisempaa tietoaan kulloinkin kyseessä olevasta asiasta.

Kuubaan sijoittuvaa tarinaa kertova *A Girl Like Che Guevara* on kirjoitettu Yhdysvalloissa, joka on Kuuban vihollisvaltio ja kaiken lisäksi asettanut Kuuban jo vuosikymmeniä kestäneeseen kauppasaartoon. Suomessa kaukaiseen Kuubaan suhtaudutaan yleisesti varsin neutraalisti, mutta täältä löytyy myös joukko ihmisiä, joille Kuuba on harrastus. Tämän joukon voi jakaa karkeasti kahteen osaan: yhtäällä ovat kuubalaista järjestelmää ihannoivat poliittisesti aktiiviset vasemmistolaiset ja toisaalla kuubalaisen tanssin harrastajat. Todellisuudessa nämä kaksi joukkoa varmasti limittyvät jonkin verran. Tästä pääsemme toiseen hypoteesiini. Uskon, että lähtötekstin ja suomennoksen Kuubasta ja kuubalaisista välittämät metonymiat eroavat toisistaan ainakin joissain kohdissa, koska yhdysvaltalaisen ja suomalaisen lukijan suhde Kuubaan on erilainen.

A Girl Like Che Guevara kertoo 16-vuotiaan Lourdesin nuorten pakollisella maatyöleirillä viettämästä kolmesta kuukaudesta. Kirjan teemoja ovat aikuistuminen, seksuaalisuuden herääminen, rasismi ja ennalta opitun välttämätön kyseenalaistaminen. Kirja on suunnattu nuorille

lukijoille. Pohdin tässä tutkielmassa edellä mainitsemaani toiseen hypoteesiin liittyen myös sitä, olisiko *A Girl Like Che Guevaran* suomennos myös nuortenromaani. Koska itse kuulun ainakin jossain määrin edellä karkeasti määrittelemieni suomalaisten Kuuba-tietoisien ihmisten joukkoon, oletan, että mahdollisen suomennoksen lukijakunta koostuisi ainakin osittain heistä.

1.3 Tutkielman rakenne, teorit ja metodi

Tämän tutkielman teoria pohjautuu toisessa luvussa tarkastelemaani kirjallisuudentutkimuksen jälkikoloniaaliseen kritiikkiin ja sen soveltamiseen käänntieteessä. Sovellan Edward Saidin määrittelemää orientalismin käsitettä koskemaan Aasian lisäksi myös muita luokittelussa ”länsimaiden” ulkopuolelle jääviä alueita. Jälkikoloniaalinen kritiikki kyseenalaistaa länsimaisen kirjallisuuden kaanonin ja pyrkii osoittamaan, kuinka siirtomaavallat ja nykyiset uuskolonialistiset tahot ovat aikojen saatossa sekä muokanneet että tuottaneet käsityksiä muista kulttuureista. Käänntieteessä jälkikoloniaalinen kritiikki kiinnittää huomiota erityisesti kääntämisen epäsymmetrisiin valtasuhteisiin eli siihen, mitä niin sanottujen marginaalisten kulttuurien tekstejä käännetään dominoiville kielille sekä mitä ja miten ne kyseisestä marginaalista kulttuurista kertovat.

Kolmannessa luvussa käsittelen erilaisia kääntstrategioita ja -ratkaisuja, joita käytän analysoidessani aineistoa. Lähdän liikkeelle Lawrence Venutin kotouttavan ja vieraannuttavan strategian kuvauksesta, sillä pidän niitä lähtökohtina varsinaisten kääntstrategioiden syntymiselle. Esittelen lyhyesti Ritva Leppihalmeen teorian alluusoiden synnyttämistä kulttuuritöyssyistä kääntöksissä, jonka jälkeen käsittelen Anna-Marjatta Milsomin hahmottelemat neljä kääntöksellistä välitilaa. Nämä ovat niitä edellä mainittuja välitiloja, joista etsin Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita, vaikka kääntöksellinen välitila ei automaattisesti sellaista tuottaisikaan. Välitilojen jälkeen tarkastelen lyhyesti metonymian käsitettä ja keskityn sitten tarkemmin Maria Tymozkon teoriaan jälkikoloniaalisen kääntämisen metonymiasta.

Neljännessä luvussa esittelen tutkielman aineiston eli nuortenromaani *A Girl Like Che Guevaran* luvut 5–7 ja niistä itse laatimani suomennoksen. Pohdin myös sitä, millä tasolla lähtöteksti on *A Girl Like Che Guevaran* tapauksessa kääntös; kääntöksellä tarkoitan tässä tutkielmassa ensisijaisesti interlingvaalista eli kielten välistä kääntöstä, jossa kielelliset merkit tulkitaan jonkin toisen kielen avulla (Bassnett 1995:32). Kerron myös omasta kääntösprosessistani omien muistiinpanojeni perusteella. Luvussa 4.2 tarkastelen Kuubaa ja kuubalaista yhteiskuntaa sekä pohdin Yhdysvaltojen ja Suomen erilaista suhdetta Kuubaan. Pääosin keskityn tämän tutkielman

aineiston teemojen kannalta olennaisiin asioihin, mutta sivuan myös aiheita, jotka katson mahdollisesti vaikuttavan metonyymisten rakenteiden tarkasteluun ja aineiston analyysiin. Luvussa 4.3 analysoin aineistoa kuuden esimerkin kautta sekä lähtötekstistä että suomennoksesta valitsemieni esimerkkien avulla. Viidennessä luvussa esittelen tutkielman johtopäätökset.

Tämän pro gradu -tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat jälkikolonialismi, orientalismi (sovellettuna), marginaali, kotouttaminen, vieraannuttaminen, käännöksellinen välitila ja metonymia. Käytän termiä ”lähtöteksti” kun viittaa käännettävään tekstiin ja ”tuloteksti”, kun viittaa käännökseen yleisesti. Kulttuureita käsitellessäni käytän termejä ”lähde- ja kohdekulttuuri”. Kun viittaa tämän tutkielman aineiston osana olevaan omaan käännökseeni, käytän sanaa ”suomennos”. Käytän adjektiivia ”yhdysvaltalainen” viitatessani Yhdysvaltojen kansalaiseen, koska yleisesti käytetty adjektiivi ”amerikkalainen” on määritelmällisesti epätarkka. Suhtaudun tutkielmassa myös kriittisesti termiin ”länsimaat”, koska se ei kuvaa tarkkaa maantieteellistä sijaintia vaan kertoo enemmän toisen maailmansodan jälkeisestä, nyt jo muuttuneesta poliittisesta kahtiajaosta.

Tutkimukseni on pääasiassa kvalitatiivinen tutkimus. Mukana on myös ripaus kvantitatiivisuutta, koska todetakseni jotain konkreettista metonyymisten rakenteiden olemassaolosta minun on laskettava ne. Koska tutkin omaa käännösprosessiani, tutkimuksessa on myös autoetnografisia² piirteitä. Objektiviisen analyysin turvatakseni pyrin kirjoittaessani mahdollisimman avoimeen itsereflektioon, kun käsittelin joko omaa suomennostani tai henkilökohtaista Kuuba-suhdettani.

² Autoetnografia tarkoittaa tutkimustapaa, jossa tutkija hyödyntää henkilökohtaista kokemustaan ymmärtääkseen laajempaa kulttuurista kokemusta. Adjektiivi autoetnografinen voi kuvailla niin tutkimusprosessia kuin sen lopputulostakin. (Ellis ym. 2011)

2. JÄLKIKOLONIAALINEN KRITIIKKI JA KÄÄNTÄMINEN

Susan Bassnett (1999: 2) kirjoittaa, että kääntäminen ei tapahdu tyhjiössä vaan on osa jatkuvaa kulttuurien välistä viestintää. Kääntäminen kaikkine vaiheineen on myös erittäin manipulatiivista toimintaa, josta viattomuus ja läpinäkyvyys ovat kaukana. Bassnett jatkaa, että kääntämisen ollessa kyseessä tekstien, niiden kirjoittajien ja eri järjestelmien suhde on harvoin tai ei koskaan tasavertainen.

Käännöstieteessä on jo jonkin aikaa kyseenalaistettu käsitys siitä, että käännös olisi automaattisesti vähäarvoisempi kuin sen alkuperäisteksti eli lähtöteksti. Käsitys alkuperäisestä on sekin kyseenalainen, sillä jokainen teksti on aina representaatio jostain toisesta tekstistä (Niranjana 1992: 9). Käännöstiede on siis kulkenut samaa reittiä kuin muutkin kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen radikaalit suuntaukset ja kyseenalaistanut universaalin kaanonin mahdollisuuden: tapa arvottaa kirjallisuutta on erilainen eri kulttuureissa ja eri aikoina. On tärkeää pitää mielessä, että ajatus alkuperäisestä syntyi samoihin aikoihin kun useat Euroopan maat alkoivat lisätä rikkauksiaan ja vaikutusvaltaansa valloittamalla siirtomaita. Eurooppalaiset kääntäjät käänsivät toki siirtomaiden kirjallisuutta, mutta kun näitä käännöksiä tarkastellaan tänä päivänä, niistä on nähtävissä, että kääntäjät pitivät omaa kulttuuriaan yliverlaisena lähtötekstien kulttuureihin nähden. Nykyään monet niistä kulttuurintutkijoista, jotka kyseenalaistavat alkuperäisen, tulevat juuri entisistä siirtomaista. Salman Rushdien sanoin kyseessä on imperiumin kirjallinen vastaisku [Empire Writes Back]. (Bassnett 1999:2.) Anna-Marjatta Milsom puolestaan toteaa, että usein kaikista liberaaleimpia käsityksiä kääntämisestä on niillä tutkijoilla, jotka lähestyvät kääntämistä monitieteisestä näkökulmasta. Yksi näistä näkökulmista tulee jälkikoloniaalisesta tutkimuksesta (Milsom 2005: 164). Ennen kun käsittelemme kääntämisen jälkikoloniaalista näkökulmaa, tarkastelen jälki- ja uuskolonialismin käsitteitä sekä jälkikoloniaalista kulttuurintutkimusta.

2.1 Jälkikolonialismi

Akateeminen jälkikoloniaalinen tutkimus pitää sisällään valtavasti asioita eikä sen tarkka määrittäminen ole yksinkertaista. Douglas Robinson (1997:13–14) tiivistää jälkikoloniaalisen tutkimuksen kolmeen esimerkkiin:

- 1) Euroopan entisten siirtomaiden tutkimus itsenäistymisen jälkeen; mikä on kolonialismin perintö? Tässä esimerkissä jälkikolonialismi tarkoittaa kirjaimellisesti kolonialismin jälkeistä aikaa, jonka voidaan laskea alkaneen 1900-luvun puolivälin tienoilla.

- 2) Euroopan entisten siirtomaiden tutkimus siirtomaa-ajan alusta lähtien; miten valloitetut kansat vastasivat kolonialismiin, miten ne sopeutuivat, vastustivat tai ottivat haltuunsa kolonialismin perinnön. Tässä esimerkissä historiallinen aikajana kulkee 1500-luvun alusta tähän päivään saakka.
- 3) Kaikkien kulttuurien, yhteiskuntien, maiden tai kansojen välisten voimasuhteiden tutkimus; kuinka valloittajakulttuurit ovat taivuttaneet valloitetuja kulttuureita tahtoonsa, ja kuinka valloitetut kulttuurit ovat vastanneet, sopeutuneet, vastustaneet ja mahdollisesti voittaneet. Tässä esimerkissä jälkikolonialismi viittaa tämän hetkiseen perspektiiviin tarkasteltaessa poliittisia ja kulttuurisia voimasuhteita, vaikka tarkastelun kohteena onkin koko ihmiskunnan historia.

Jälkikolonialismin käsitettä käyttivät alun perin historiantutkijat toisen maailmansodan jälkeen, jolloin sillä viitattiin nimenomaan siirtomaan itsenäistymisen jälkeiseen aikaan. Robert C. Young lisää määritelmän kattamaan myös itsenäistymisen jälkeiset taloudelliset valtasuhteet, jotka usein asettavat itsenäistyneen siirtomaan riippuvaiseksi entisestä isäntämaasta. Jälkikolonialismi käsitteenä sopii myös kuvaamaan isäntämaassa siirtomaiden itsenäistymisen aikaansaamaa poliittista ja kulttuurista muutosta. Jälkikoloniaalisen teorian ja tutkimuksen lähtökohta on se, että niin kutsuttujen länsimaiden ulkopuolella kehittyneet intellektuaaliset ja kulttuuriset traditiot haastavat länsimaiset vastineensa, eikä jälkikoloniaalista teoriaa ei ole tarkoitettu purkamaan kolonialismin ideologista perintöä ainoastaan entisissä siirtomaissa vaan myös länsimaissa. Tämä tarkoittaa Eurooppa-keskeisyyden kriittistä tarkastelua ja länsimaisten, usein valkoisen miehen näkökulmasta syntyneiden, normien kyseenalaistamista. (Young 2001:57.)

Entisiin siirtomaihin on tapana viitata yleisesti termillä kolmas maailma. Samanaikaisesti entisiä siirtomaavaltoja sekä taloudellista valtaa pitäviä tai ainakin hyvinvoivia maita kutsutaan ensimmäiseksi maailmaksi tai länsimaiksi maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Termillä ”toinen maailma” puolestaan viitattiin aikoinaan Neuvostoliittoon ja sen satelliittivaltioihin (Ashcroft ym. 1998: 231). Jaottelua ensimmäiseen ja kolmanteen maailmaan on kuitenkin pidetty ongelmallisena, ei ainoastaan siksi, että toinen maailma on lakannut olemasta, vaan myös siksi, että termi ”kolmas maailma” on pikkuhiljaa assosioitunut negatiivisesti tarkoittamaan nälänhätää, köyhyyttä, velkaa ja konflikteja. Robert C. Young käyttääkin mieluummin termiä ”trikontinentaali” [tricontinental] viitatessaan Aasiaan, Afrikkaan ja Etelä-Amerikkaan, eli niihin maanosiin, jotka suurimmaksi osin olivat kolonialismin ajalla eurooppalaisten valloittamia. (Young 2001: 4.) Valitettavasti Young ei tarjoa vastaavaa vaihtoehtoa korvaamaan termejä ”länsi” ja ”länsimainen”.

Varsinkin tämän tutkielman kannalta lännestä puhuminen on ongelmallista, koska Suomi sijaitsee Kuubaan nähden kaukana idässä, vaikka se poliittisessa diskurssissa lasketaankin länsimaaksi.

2.2 Uuskolonialismi

Eurooppalainen siirtomaapolitiikka tuli tiensä päähän toisen maailmansodan jälkeen pääosin kolmesta syystä. Ensimmäinen oli valloitetujen alueiden asukkaiden kasvava vastarinta siirtomaavaltaa kohtaan. Paradoksaalisesti monet siirtomaat saivat itsenäistymispyrkimyksissään tukea Neuvostoliitolta (myöhemmin myös Kuubalta), vaikka se itsekin harjoitti tietynlaista valloituspolitiikkaa omalla alueellaan. Toinen syy oli, että sodan rasittamalla Euroopalla ei ollut enää resursseja pitää yllä kallista sekä yhä enemmän vastustusta ja arvostelua osakseen saavaa järjestelmää. Kolmas syy oli Yhdysvaltojen kasvava painostus, joka johtui siirtomaajärjestelmän asettamista rajoitteista sen omalle talouskasvulle. (Young 2001: 44.)

Itsenäistyminen ei kuitenkaan tuonut entisille siirtomaille taloudellista itsenäisyyttä, vaan monet niistä jäivät riippuvaisiksi entisistä isäntämaistaan. Siirtomaiden talous oli rakennettu palvelemaan valloittajan tarpeita, ja jotta itsenäistyneen maan talous olisi pysynyt edes jotakuinkin toiminnassa, pystyi valloittaja sanelemaan maidenvälisen kaupankäynnin ehdot itseään hyödyttäviksi. Kun vanha järjestelmä oli kumottu, syntyi entisiä tarkoitusperiä palvelemaan uusi hienovaraisemmin ja epäsuoremmin operoiva koneisto. (Young 2001: 44.)

Uuskolonialismin käsite otettiin käyttöön 1960-luvulla ja yksi sen ensimmäisistä käyttäjistä oli vastaitsenäistyneen Ghanan presidentti Kwame Nkrumah, joka kirjoitti:

”Uuskolonialismi on... imperialismin pahin muoto. Niille, jotka sitä harjoittavat, se merkitsee valtaa ilman vastuuta ja niille, jotka siitä kärsivät, se merkitsee hyväksikäyttöä ilman korvausta.” (Nkrumah 1965: xi; teoksessa Young 2001: 44.)³

Kolonialismista ja imperialismista puhutaan usein synonyymeina. Robert C. Young (2001: 25–29) painottaa kuitenkin näiden kahden termin välistä eroa. Siinä missä kolonialismi oli ja on historiallinen fakta, imperialismi tarkoittaa ideologiaa ja aktiivista politiikkaa, joka mahdollisti kolonialismin olemassaolon ja menestyksen. Myös uuskolonialismi on imperialistisen ideologian tuote.

³ Suomennos on omani.

Nykyään jälkikoloniaalinen kritiikki kattaa myös eurooppalaisen 1500-luvulta alkaneen siirtomaavallan tutkimuksen lisäksi uskonalialismin (Ashcroft ym. 1998: 186–188).

Uuskolonialismilla tarkoitetaan valtaa, jota entiset siirtomaavallat ja nykyiset talousmahdit, erityisesti Yhdysvallat, tätä nykyä käyttävät taloudessa, koulutuksessa ja kulttuuriteollisuudessa (Ashcroft ym. 1998: 162–163). Uuskolonialistisena aikana entisen siirtomaan valtaapitävä eliitti omat etunsa taatakseen toimii yhteistyössä kansainvälisen pääoman kanssa. Usein tämä kansainvälinen pääoma tarkoittaa Yhdysvalloista lähtöisin olevia suuryrityksiä ja Yhdysvaltojen valvomia järjestöjä kuten Maailman kauppajärjestöä WTO:a, Maailmanpankkia ja Kansainvälistä valuuttarahastoa. (Young 2001: 45–46.)

Vaikka uskonalialismin käsite sopii hyvin tiettyjen eurooppalaisen siirtomaapolitiikan jälkeisen ajan ilmiöiden kuvaamiseen, se on ongelmallinen siksi, että se kieltää ihmisen oman toimijuuden. Uuskolonialismin käsite ei kata niitä vastarinnan ja oman kulttuurin vahvistamisen muotoja, joita uskonalialistinen politiikka on synnyttänyt itsenäistyneissä siirtomaissa. Käsitteenä uskonalialismi on yhtä lamaanuttava kuin todellisuus, jota se kuvaa. (Young 2001: 49.)

2.3 Jälkikoloniaalinen kirjallisuudentutkimus

1970-luvulla kirjallisuudentutkijat ja -kriitikot adoptoivat jälkikolonialismin käsitteen ja alkoivat käyttää sitä puhuessaan siirtomaavallan kulttuurisista vaikutuksista. Jälkikoloniaalinen kirjallisuudentutkimus ja kirjallisuuskritiikki pyrkivät kyseenalaistamaan länsimaisen kirjallisuuden kaanonin esittämän totuuden maailmankirjallisuudesta. Jokainen meistä onkin varmasti joskus törmännyt listaan maailmankirjallisuuden klassikoista, jotka sivistyneeksi itseään kutsuvan ihmisen pitäisi lukea. Kun listoja tarkastelee, ne sisältävät usein ylivoimaisesti eniten eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten kirjailijoiden teoksia. Kuitenkin maailman puhutuimpia kieliä ovat hindi ja kiina eri variantteineen. (Nations Online 2012). Kirjoittamista puolestaan opetetaan ja analysoidaan Aristoteleen oppien mukaisesti: tarinalla tulee olla alku, keskikohta ja loppu. Aristoteleen kaavan väitetään löytyvän kaikista tarinoista, jotka puhuttelevat ihmisiä ympäri maailman. Tarinoiden sanotaan olevan universaaleja, mutta onko jossain joku taho, joka universaalien on alun perin määrittelyt?

Palestiinalaissyntyisen ja Yhdysvalloissa elämäntyönsä tehneen kriitikon ja kirjallisuudentutkijan Edward W. Saidin (1935–2003) pääteos *Orientalism* (1978) tarkastelee tapoja, jolla eurooppalaiset

(”länsi”) ovat määritelleet ja hallinneet Aasiaa, tuota myyttistä ”Itää” [Orient], vuosisatojen kuluessa. Saidille orientalismi tarkoittaa kolmea toisistaan riippuvaista asiaa. Ensimmäinen niistä on kaikelle Aasian tutkimukselle annettu nimitys sosiologiasta ja historiasta antropologiaan ja filologiaan. Orientalismin toinen merkitys on Saidille ensimmäisen mahdollistama ajattelutapa, joka perustuu ontologiseen ja epistemologiseen eroon idän ja lännen välillä ja josta on tullut lähtökohta kaikelle lännen tuottamalle ”Itää” koskevalle tiedolle ja taiteelle. Kolmas merkitys on kahta ensimmäistä enemmän määriteltävissä historiallisesti ja materiaalisesti: 1700-luvun loppupuolelta alkaen orientalismista voi puhua Euroopan tapana dominoida, uudelleenstrukturoida ja hallita ”Itää”. (Said 1978: 2–3.)

Orientalismin määritelmän mukaan ”Itä” on ”Lännen” tuottaman diskurssin rakentama kuvitelma, joka kertoo enemmän lännen ylivoimasta itään nähden kuin siitä, mitä ”Itä” oikeasti on. Said analysoi teoksessaan erilaisia orientalistisia tekstejä todistaakseen oikeaksi argumenttinsa lännen hegemoniasta. Saidin analyysi paljastaa, kuinka ”Itä” asukkaineen kuvataan irrationaalisena, lapsenomaisena, turmeltuneena ja outona, kun ”Länsi” puolestaan edustaa rationaalisuutta, kypsyttä, hyveellisyyttä ja normaaliutta. (Said 1978:40.) Vaikka orientalismi käsitteenä viittaa Euroopan, Yhdysvaltojen ja Aasian väliseen epäsymmetriseen diskurssiin, on sen kuvaama asetelma havaittavissa myös niin kutsuttujen länsimaiden suhtautumisessa kaikkiin niihin alueisiin, joihin Young termillä ”tricontinental” viittaa. Saidin *Orientalism* tarkastelee sitä, miten Eurooppa-keskeinen diskurssi ei pelkästään vaikuta muihin kulttuureihin ja muokkaa niitä vaan myös tuottaa muita kulttuureja (Ashcroft ym. 1998: 91). Eurooppaa ja ”länttä” tapoineen ja normeineen käsitellään Eurooppa-keskeisessä diskurssissa universaalina tavoitteena, jota kohti muiden – eli niin sanotun kolmannen maailman maiden – oletetaan automaattisesti pyrkivän.

On tavallaan nurinkurista, että akateeminen jälkikoloniaalinen kritiikki sai alkunsa pääosin Euroopassa, ja sitä luonnostelivat eurooppalaisissa yliopistoissa koulutetut siirtomaista kotoisin olevat tutkijat. Vaikka jälkikoloniaalinen kirjallisuudentutkimus pyrkii kyseenalaistamaan länsimaisen kirjallisuuden kaanonin, se saattaa olla luomassa omaa kaanonia jälkikoloniaaliselle kirjallisuudelle, jolle on tyypillistä, että länsimaalainen tai länsimaalaistunut kirjailija kertoo jälkikoloniaalisen subjektin tarinaa. Esimerkiksi suuri osa siitä kirjallisuudesta, jonka länsimainen kirjallisuudentutkimus nimeää jälkikoloniaaliseksi kirjallisuudeksi ja jota julkaistaan Euroopassa ja Yhdysvalloissa, kirjoitetaan valloittajan kielellä. Mielestäni on perusteltua kysyä, olisiko Salman Rushdie menestynyt kirjailija, jos hän kirjoittaisi urduksi? Jatkokysymys edelliseen voisi olla, olisiko Ajatollah Khomeinin Rushdielle langettama tappotuomio ollut koko maailmaa kiinnostanut

uutinen, jos Rushdie olisi ollut Intiassa asuva urduksi kirjoittava kirjailija? Brittiläisen imperiumin kirjallinen vastaisku tehdään pääosin englanniksi.

Vain harvat entisistä siirtomaista kotoisin olevat kirjailijat ovat kyseenalaistaneet valloittajan kielen käyttämisen omassa työssään: yksi heistä on kenialainen Ngũgĩ wa Thiong'o, joka jo menestyttyään englanniksi kirjoittavana kirjailijana vaihtoi työskentelykielekseen äidinkiensä gikuyun.

Valloittajan kielen käyttämisen voi tulkita kahdesta näkökulmasta. Se voidaan nähdä dominoivan kulttuurin valloittamisstrategian onnistumisena tai vaihtoehtoisesti marginaalisen kulttuurin keinona vastustaa valloittajaa siltä varastamallaan aseilla. Englannin tai muun eurooppalaisen kielen käyttämistä voidaan perustella myös suuremman lukijakunnan tavoittelemisella, mutta toisaalta, kuten esimerkiksi edellä mainittu Ngũgĩ on todennut, tämä suurempi lukijakunta löytyy siten kirjailijan kotimaan ulkopuolelta tai sen koulutetun, englantia taitavan eliitin joukosta. (Ashcroft ym. 1998: 19–20.)

Myös *A Girl Like Che Guevara* on kirjoitettu englanniksi ja suunnattu englanninkielisille lukijoille. Koska Kuuban alkuperäisväestö käytännössä tuhoutui espanjalaisvalloituksen myötä, tuli valloittajan kielestä vuosisatojen kuluessa saarelle tavalla tai toisella päätyneen kansan äidinkieli. Yhdysvaltojen läheisyyden takia Kuuban espanjassa on paljon anglismeja, mutta suurin osa kuubalaisista ei englantia juurikaan osaa. Yhdysvallat on ollut Kuuban suurin virallinen vihollinen vuoden 1959 vallankumouksesta lähtien. *A Girl Like Che Guevara* on siis kirjoitettu uuskolonialistista valtaa käyttävän vihollisen kielellä. Voidaan olettaa, että romaanin lukijakunta Yhdysvalloissa koostuu ainakin osittain maassa asuvissa kuubalaisista ja heidän jälkeläisistään. On kuitenkin erittäin epätodennäköistä, että rankastikin kuubalaista todellisuutta kritisoi kirja päätyisi Kuubassa asuvan tavallisen kuubalaisen luettavaksi. On perusteltua väittää *A Girl Like Che Guevaran* kertovan Kuubaan sijoittuvaa tarinaa muille kuin kuubalaisille, mikä puolestaan väistämättä vaikuttaa siihen, miten Kuuba ja kuubalaiset näyttäytyvät lukijalle.

2.4 Jälkikoloniaalinen näkökulma kääntämiseen

Douglas Robinsonin (1997: 31) mukaan kääntämisellä on kolme keskenään limittyvää roolia jälkikoloniaalisessa kulttuurintutkimuksessa:

- 1) Kääntäminen oli yksi kolonisaation työkaluista, jota hyödynnettiin sekä suorasti että epäsuorasti aina koulutusjärjestelmistä markkinoiden ja instituutioiden kontrolloimiseen.
- 2) Helppo syntipukki, jonka harteille sysätään vastuu kulttuurien välisestä epätasa-arvosta myös kolonialismin jälkeisessä todellisuudessa.
- 3) Kolonialismin purkamisen väline.

Sanalla ”translation” on englannin kielessä useampi merkitys. Yleisimmin sillä tarkoitetaan kielten välistä käännöstä tai muokkausta, soveltamista ja muuttamista. Latinan ”traslatio”-sanasta juontuva etymologinen merkitys tarkoittaa kirjaimellisesti siirtämistä, ja tällä monimerkityksellisyydellä jälkikoloniaalinen kritiikki usein leikittelee. Kolonialismissa oli pitkälti kysymys juuri kulutushyödykkeiden, ihmisten ja kokonaisten kansojen tapoineen ja perinteineen sekä fyysisestä että henkisestä siirtämisestä mantereelta toiselle. Samanaikaisesti ihmiset ja kansat paikassa, johon toinen kansa tapoineen ja tarpeineen siirtyi, joutui itse väistymään ja siirtymään toiseen tilaan vähintäänkin henkisesti. Kolonialismin käytäntöihin kiinteästi kuulunut orjakauppa puolestaan merkitsi suurimittaista ihmisten pakkosiirtoa.

Kääntäminen oli kolonialismille ensisijaisen välttämätöntä toimintaa. Se oli kuitenkin useimmiten yksisuuntaista ja palveli ainoastaan valloittajan tarkoitusperiä: kaunokirjallisuuden ollessa kyseessä tekstejä käännettiin vain eurooppalaisille kielille ja eurooppalaiseen kulutukseen. Kääntäjät itse olivat eurooppalaisia oppineita orientalisteja, jotka katsoivat kuuluvansa ylempiarvoiseen kulttuuriin kuin kirjailijat, joiden tekstejä he käänsivät. Esimerkiksi arabialaisista ja intialaisista kielistä käännettyjä teoksia sekä muokattiin että lyhenneltiin surutta, minkä jälkeen ne julkaistiin pitkien antropologisten alaviitteiden kera. Kääntäjä Edward Lane muun muassa mainitsee *Tuhannen ja yhden yön satujen* englanninkielisen käännöksen alaviitteissä, että arabit ovat eurooppalaisia lukijoita hyväuskoisempia eivätkä sen vuoksi osaa tehdä samaa selkeää eroa rationaalisen ja fiktion välille. Kääntäminen tarkoitti siis sekä muunkielisten kirjailijoiden taiteellisen työn hallintaa että dominoivan eurooppalaisen kulttuurin ylivoiman korostamista. (Bassnett 1999: 5–6.)

Edelleen on tyypillistä, että marginaalisen kulttuurin kielelle käännetään huomattavasti enemmän hegemonisen kulttuurin tekstejä kuin toisinpäin. Silloin, kun kääntämistä tapahtuu päinvastaiseen

suuntaan, ovat tekstit usein sellaisia, jotka vahvistavat hegemonisessa kulttuurissa vallalla olevia stereotyyppioita marginaalisesta kulttuurista ja sen edustajista. Myös ne marginaalisen kulttuurin kirjailijat, jotka haluavat saavuttaa laajempaa yleisöä kuin kotimaassa olisi mahdollista, saattavat hyödyntää edellä mainittuja stereotyyppioita. Dominoidun tai marginaalisen kulttuurin tekstejä pidetään yhä lähtökohtaisesti vaikeatajuisina tai salaperäisinä ja ne suunnataan vain pienelle intellektuellien joukosta valikoituneelle yleisölle, kun taas hegemonisen kulttuurin käännökset ovat marginaalisessa kulttuurissa valtavirtaa. Alaviitteitä käytetään myös nykyaikana: Richard Jacquemond laski egyptiläisen Naguib Mahfouzin romaanin ranskannoksesta yhteensä 54 alaviitettä, vaikka kääntäjä André Miguel oli itse sanonut käyttäneensä niitä ”ainoastaan silloin, kun se oli välttämätöntä tekstin ymmärtämisen kannalta.” (Jacquemond 1992; teoksessa Robinson 1997: 31–34.) Myös tämän tutkimuksen aineiston eli romaanin *A Girl Like Che Guevara* lopussa on sanasto, jossa kirjassa taajaan käytetyt espanjankieliset sanat ja sanonnat selitetään.

Intialainen kääntämisen tutkija Tejaswini Niranjana kirjoittaa, että käänнос sekä muotoutuu kolonialismin epäsymmetristen valtasuhteiden sisällä että muokkaa niitä (Niranjana 1992: 2). Siinä missä Edward Said tarkastelee konkreettisia kirjoitettuja tekstejä, Niranjana kiinnittää enemmän huomioita käännöstieteen konventioihin. Perinteinen käsitys länsimaissa on renessanssista lähtien ollut se, että kääntäminen on jaloa toimintaa, joka rakentaa siltaa kansojenvälisen kuilun ylitse. Niranjana vertaa toisiinsa käännöstiedettä ja antropologiaa: siinä missä antropologia oli aiheellisesti saanut osakseen kritiikkiä yksinsuuntaisuudesta, ei käännöstieteessä vielä 1990-luvun alussa juuri koettu tarvetta herättää keskustelua epätasa-arvoisesta suhteesta eri kielten välillä. (Niranjana 1992: 47.) Käännöstieteessä on perinteisesti keskitytty käytännön kääntämisen teoriaan; siihen miten käännetään (merkitys, vastaavuus eli ekvivalenssi, tarkkuus, menetelmä) ja käännökseen laadun arvottamiseen. Kääntämistä on pidetty pelkkänä tekstuaalisena prosessina ja kääntäjää tuon prosessin suorittajana, joka tuottaa mahdollisimman tarkan version lähtötekstistä aivan kuin ympäröivää maailmaa inhimillisine kontakteineen ja vaikuttimisine ei olisi olemassa. (Robinson 1997: 8.)

Jos halutaan tarkastella imperialismin ja kääntämisen sekä imperialistisen kääntämisen kietoutumista toisiinsa, täytyy perinteinen käsitys kääntämisestä ainoastaan kielellisenä ja tekstuaalisena toimintana siirtää taka-alalle. Vaikka perinteisen käännöstieteen rajoja venyttävät lähestymistavat ovat enenevässä määrin olleet olemassa 1970-luvun puolivälistä lähtien, on antiikin filosofeilta lähtöisin olevien käännökäsitysten kyseenalaistaminen tiedeyhteisölle luonnollisestikin vaikeaa. Myös käännöstieteen opetus keskittyy lähes kaikkialla lähtö- ja tulotekstin välisen

semanttisen ekvivalenssin saavuttamiseen. (Robinson 1997: 12.) Mutta koska käännöstiede on länsimaisen humanismin tuote, ovatko ekvivalenssi ja mahdollinen ”pysyvä merkitys” viime kädessä tasavertaisesti määriteltävissä?

Jälkikoloniaalinen kääntämisen tutkimus lienee hedelmällisimmillään silloin, kun se keskittyy tarkastelemaan nimenomaan kääntämiseen vaikuttavia valtasuhteita Douglas Robinsonin edellisessä luvussa esitetyn jälkikoloniaalisen tutkimuksen määritelmän mukaan. Kääntämistä jälkikoloniaalisesta näkökulmasta lähestyvät tutkijat eivät esitä valmiita vastauksia kysymykseen siitä, kuinka tulisi kääntää, vaan kehottavat kääntämisestä tavalla tai toisella elantonsa saavia ihmisiä tunnistamaan työhönsä vaikuttavat valtasuhteet ja asenteet. Robinson (1997: 47) toteaa, että erilaisten kääntämisen ohjenuorien lisäksi kääntäjien ja tulkkien on vähintäänkin yhtä hyödyllistä tietää, mistä heidän noudattamansa säännöt ja toimintatavat ovat saaneet alkunsa, miten ne ovat muuttuneet vuosisatojen kuluessa, milloin ja missä olosuhteissa niistä on tullut normeja, ja kuinka näitä normeja on haastettu ja kyseenalaistettu. Monet jälkikoloniaaliset teoreetikot korostavat, että paras tapa päästää irti vanhasta eli kolonisoidusta tietoisuudesta, on pysyä liikkeessä, eksyä ja harhailla päämäärättömästi – omalla mukavuusalueella pysyminen tarkoittaa myös henkistä pysähtymistä. Dekolonisaatio tapahtuu tien päällä, liikkeessä ja muutoksen kautta. Ei ole sattumaa, että kääntäminen tapahtuu samassa tilassa. (Robinson 1997: 103.)

Myös romaanin *A Girl Like Che Guevara* voidaan katsoa kirjoitetun Robinsonin kuvaamassa liikkeessä, josta jälkikoloniaalisen tutkimuksen piirissä käytetään usein maanpaon ja diasporan kaltaisia kielikuvia (Robinson 1997: 103). Tämän tutkielman aineistoa ei kuitenkaan voi suoraan asetella marginaalisen ja dominoivan kielen ja kulttuurin väliselle janalle. *A Girl Like Che Guevara* on kirjoitettu Yhdysvalloissa englanniksi, mutta sen tapahtumat sijoittuvat espanjankieliseen Kuubaan. Uuskolonialismin kautta tarkasteltuna yhdysvaltalainen kulttuuri on dominoivaa, mutta myös monet kuubalaisen kulttuurin piirteet, joita tarkastelen lähemmin neljännessä luvussa, ovat yleisesti varsin tunnettuja. Niin englantia kuin sen paremmin espanjaakaan ei voi kutsua marginaaliseksi kieleksi, mutta suomea sen sijaan voi. Myös suomalaista kulttuuria pidetään useasti marginaalisena: suomen kielen puhujia on maapallolla varsin vähän, eivätkä suomalaisen kulttuurin erityispiirteet liene läheskään niin tunnettuja kuin johdannossa mainitsemani kuubalaisuuden kliseet (salsa, sikarit, musiikki, rommi, vallankumous jne.). Oman kokemukseni mukaan suomalaiset ovat kuitenkin itse viehättyneet marginaalisuutta korostavaan suomalaisuuden diskurssiin, joka korostaa pienen kansan taistelua olemassaolostaan metsän keskellä kylmässä ja pimeässä pohjolassa. Itse en kuitenkaan suomalaisena koe olevani ollenkaan marginaalissa ainakaan Kuuban kansalaiseen

nähdessä. Ashcroftin, Griffithsin ja Tiffinin tapaan pidän tarpeellisena kysyä, ketkä ovat marginaalissa ja keihin nähden? Rakenteet, joita kuvaillaan marginaalin ja keskustan käsitteillä, ovat todellisuudessa monitahoisia ja sekoittuneita. Näin ollen marginaali viittaa asemaan, joka on parhaiten määriteltävissä kuvaillen subjektin itsemääräämisoikeutta sekä mahdollisuuksia ja rajoitteita käyttää valtaa. (Ashcroft ym. 1998: 135.)

3. TUTKIMUKSEN TYÖKALUT

Tässä luvussa esittelen metodeja, joita käytän etsiessäni aineistosta Kuubaan ja kuubalaisuuteen liittyviä metonymioita. Metodeista esittelen ensimmäisenä kotouttavan ja vieraannuttavan käännösstrategian, joita pidän lähtökohtina seuraavina esittelemieni kulttuuritöyssyjä aiheuttavien alluusoiden tai vaihtoehtoisesti käännöksellisten välitilojen havaitsemiseen. Viimeiseksi käsittelen metonymiaa sekä yleisesti että jälkikoloniaalisen kääntämisen näkökulmasta.

3.1 Vieraannuttava ja kotouttava käännösstrategia

Lawrence Venuti (1998: 4–5) kirjoittaa, että angloamerikkalaisessa kääntämisen traditiossa hyvä käännös on niin huomaamattomasti tehty, että sitä ei tunnista käännökseksi. Hyvänä käännöksenä pidetään käännöstä, joka on idiomaattista nykyenglantia ja jossa vierasperäisiä sanoja on vältetty. Saadaksean aikaan sujuvan käännöksen, kääntäjän on tehtävä itsestään mahdollisimman näkymätön. Käännöstä pidetään sujuvana silloin, kun se on kotoutettu vastaamaan kohdekulttuurin omia tekstejä.

Interlingvaalinen eli kielten välinen kääntäminen nähdään usein prosessina, jossa lähtökielisen tekstin merkitysketju korvataan tulokielen vastaavalla merkitysketjulla. Sekä lähtö- että tuloteksti muodostuvat erilaisista kielellisistä ja kulttuurisista elementeistä, jotka eivät ole niin lähtötekstin kirjoittajan kuin kääntäjänkään omia luomuksia. (Venuti 1998: 17–18.) Vaikka kotouttamisen tarkoituksena olisikin tuottaa mahdollisimman sujuvaa ja luettavaa tekstiä, Venuti suhtautuu siihen kriittisesti. Hän näkee kotouttamisessa vallankäytön mahdollisuuden varsinkin silloin, kun käännetään vähemmän puhutusta kielestä englannin kaltaiseen valtakieleen. Vallankäyttöä tapahtuu, vaikka se ei aina olisikaan tietoista (Venuti 1998: 2–3). Venuti (1995: 61) on todennut, että kääntäjän tekemien valintojen takia käännös on aina tulkinnoissaan puolueellinen, mutta tiedostamattomien kulttuuristen konventioiden lisäksi kääntämistä ohjailee myös talous. Kääntäjää henkilönä ei voida yksinään pitää vallankäyttäjänä, sillä loppujen lopuksi hänkin tekee työtään toimijaverkoston osana markkinoiden sanelemassa todellisuudessa (ks. Abdallah 2012).

Kaunokirjallisuuden kääntämisen ollessa kyseessä suurin valta on kustantajilla, jotka päättävät mitä käännetään – toisin sanoen arvioivat minkälainen kirja myisi parhaiten. Kustantajan suhde kirjaan on ensisijaisesti kaupallinen, jopa imperialistinen. Käännettäväksi valitaan kirjoja, jotka ovat bestsellereitä lähtökielellään. Jotta myös käännös olisi bestseller, sen täytyy vastata kohdekielen kulttuurin arvoja, ja usein käännöstä myös muokataan tätä tarkoitusta varten. Käännös kertoo usein enemmän tulo- kuin lähtökielen kulttuurista. (Venuti 1998: 124–125.)

Venutin kriittisyys ei ole perusteetonta: juhannusaattona 2012 ilmestyneessä Länsi-Suomi -lehdessä haastateltu yhdysvaltalainen, muun muassa Sofi Oksasta ja Riikka Pulkista englanniksi kääntänyt Lola Rogers myöntää auliisti, että kustannustoimittajan pyynnöstä tekstistä karsitaan kulttuurisidonnaiset viittaukset esimerkiksi tv-lupa- tai saunaan, koska keskivertolukija ei niitä ymmärrä (Lielähti 2012). Suomalaisesta tämä tuntuu väärältä, sillä eihän yhdysvaltalaisestakaan kirjallisuudesta suomennettaessa poisteta kohtia, joissa puhutaan vaikkapa kiitospäivästä tai vaahtokarkkien paahtamisesta.

Kotouttamisen vastakohta Venutille on vieraannuttaminen, jossa käännöstä ei muokata vastaamaan kohdekielen konventioita ja syntaksia vaan sinne jätetään tulokielelle selkeästi vieraita elementtejä. Lawrence Venuti pitää vieraannuttamista kotouttamista parempana käännösstrategiana. Itse kääntäjänä Venuti työskentelee mieluiten tekstien kanssa, jotka ovat marginaalisia jo oman lähtökielensä kulttuurissa tai jotka käännettynä haastavat tulokielen konventioita. Venuti kirjoittaa syidensä olevan osittain poliittisia. Hänestä on vaarallista, kuinka Yhdysvaltojen taloudellinen ja poliittinen valta on tehnyt vieraista (muista) kielistä ja kulttuureista marginaalisia suhteessa angloamerikkalaisuuteen. Englanti on maailman käännetyin kieli, mutta englanniksi käännetään kaikkein vähiten. (Venuti 1998:10.)

Venutin (1998: 11) mielestä käännöksen tulisi edistää ymmärrystä siitä, että kulttuurit ovat keskenään erilaisia: hyvä käännös tukee erilaisuuden diskurssia altistamalla kielen standardit ja kirjallisuuden kaanonit vieraudelle, aliarvostetulle ja marginaalisuudelle. Venutin (1995: 15) mukaan kotouttavaan käännösstrategiaan tottunut angloamerikkalainen yleisö ei ole kovin vastaanottavainen vieraudelle – yleisöä Venuti ei tosin määrittele tarkemmin. Vieraannuttava käännös siis haastaisi määrittelemättömän yleisön kyseenalaistamaan omia tottumuksiaan. Käännöksen tulisi viedä lukijansa matkalle vieraaseen kulttuuriin. Matka onnistuu sitä paremmin, mitä vieraannuttavampaa strategiaa kääntäjä on käyttänyt. (Venuti 1995: 101.)

Venuti suhtautuu epäilevästi kotouttavaan kääntämisen traditioon, joka muokkaa marginaalisen kulttuurin tekstejä dominoivan kulttuurin konventioiden mukaan. Douglas Robinson (1997:113) huomauttaa, että Venutin ajatteluun kätkeytyy elitismien siemen: kaikki mikä on tehty ”suurta yleisöä” varten on automaattisesti huonoa, ja ”suuri yleisö” on oletusarvoisesti konservatiivista ja erilaisuuden tukahduttamiseen taipuvaista. Venuti puhuukin nimenomaan angloamerikkalaisesta kirjallisuuden kääntämisen traditiosta, eivätkä hänen teoriansa välttämättä sovi koskemaan

kaunokirjallisuuden suomentamista. Suomen kieleen on perinteisesti käännetty paljon tekstejä muista kielistä. Vuosisadat Ruotsin ja Venäjän vallan alla altistivat suomalaiset vieraille kulttuureille (Oittinen 2000: xiii). Toisaalta myös kulttuurien sulatusuunina pidetty Yhdysvallat on myös altistunut vieraille kulttuureille, mutta kääntämisen traditio on siellä erilainen. Ehkä Yhdysvalloissa traditio on alun perin syntynyt tiedostetusta tai tiedostamattomasta tarpeesta nimenomaan sulattaa ja yhtenäistää kulttuurien sekamelskaa, kun taas Suomen kaltaisen pienen ja homogeenisen maan on pärjätäkseen ollut pakko valita toisenlainen strategia.

Kun *A Girl Like Che Guevara* -romaanin tarkastelee Venutin kuvaileman angloamerikkalaisen kotouttavan kääntämisen tradition kautta, voidaan sen väittää olevan lähtökohtaisesti varsin radikaali kirja. Tarina sijoittuu nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle sekä maantieteellisesti että ajallisesti vieraaseen paikkaan eli 1980-luvun alun Kuubaan. Teksti vilisee espanjankielisiä sanoja ja sanontoja, jotka ymmärtääkseen lukijan on nähtävä se vaiva, että opiskelee niiden merkityksen kirjan loppuosan sanalistasta. Kirjailija ei myöskään selitä liikaa kuubalaisen kulttuurin tapoja. Teresa de la Caridad Dovalin kirjoittamisstrategia on ollut venutilaisesti tulkiten vahvasti vieraannuttava eikä lukija ei vahingossakaan unohda, että kirjan tapahtumat sijoittuvat Kuubaan. Venutin oletuksen mukaan tällainen vieraannuttava teksti häiritsee yhdysvaltalaisista lukijaa. Seuraavaksi tarkastelen, miten kääntäjä käsittelee jo valmiiksi vieraannuttavaa tekstiä välittäessään sitä kohdekielelle ja -kulttuurille.

3.2 Kulttuuritöyssystä välitilaan

Ritva Leppihalme on lainannut Carol M. Archerin termiä ”culture bump”, jota Archer käyttää kuvatessaan kasvokkain tapahtuvassa kulttuurien välisessä kommunikaatiossa ilmeneviä ongelmia (Archer teoksessa Leppihalme 1997: viii). Tässä tutkimuksessa käytän termistä yleisesti käytössä olevaa suomennosta kulttuuritöyssy. Leppihalmeen (1997: viii.) mukaan kulttuuritöyssyihin törmätään myös lukutilanteissa ja niitä aiheuttavat alluusiot eli kulttuurisidonnaiset viittaukset, joiden konnotaatiot ulottuvat paljon sanatasoa syvemmälle. Alluusioiden uskotaan tuottavan usein ongelmia kääntäjälle. Viittaus, joka yhdessä kulttuurissa avautuu helposti, saattaa olla täysin järjetön toisessa. On siis aivan yhäntekevää, vaikka teksti olisikin sanojen tasolla ”oikein käännetty”, jos lukija ei ymmärrä sitä. Vaikka alluusioista johtuvia kulttuuritöyssyjä ei aina edes huomaa, saattavat ne toisinaan vaikeuttaa kommunikaatiota tai estää sen kokonaan. (Leppihalme 1997: ix.)

Alluusioiden ymmärtäminen edellyttäisi vastaanottajalta laajaa kulttuurista tietämystä ja Leppihalme ehdottaa, että kääntäjän tulisi olla sekä kaksikielinen että -kulttuurinen pystyäkseen välttämään alluusioiden aikaansaamia kulttuuritöyssyjä. Hänen mielestään ei ole kuitenkaan realistista odottaa samaa lukijalta. Leppihalme kysyykin, onko vastaanottajan oletettu osallistuminen, jota alluusioiden ymmärtäminen edellyttää, mahdollista silloin, kun teksti on käännetty lähtökielen kulttuurista tulokielen kulttuuriin? Tuleeko alluusioista siis käänöksessä väistämättä kulttuuritöyssyjä? (Leppihalme 1997: 4.)

Leppihalme (1997: 4) jatkaa, että lähtötekstin ”käännettävyys” on suoraan verrannollinen siihen kuinka lähellä lähtö- ja tulokielisen tekstin vastaanottajat ovat toisiaan niin kielellisesti, kulttuurisesti kuin ajallisestikin. Tästä huolimatta maailma lienee täynnä loistavia käännöksiä, joiden tekijät ja lukijat ovat valovuosien päässä lähtökielen kulttuurista ja ajasta, jolloin lähtöteksti kirjoitettiin. Omasta hyllystäni löytyy Virpi Hämeen-Anttilan sanskritista suomentama kokoelma intialaista eroottista runoutta länsimaisen ajanlaskun alusta noin vuoteen 1600. Suomentaja on kommentoinut ja selittänyt runoja, mutta niitä on silti täysin mahdollista lukea myös vilkaisematta selityksiin. Kristiina Rikmanin toimittamasta suomentajien työtä valottavasta esseekokoelmasta *Suom. huom – kirjoituksia kääntämisestä* löytyy kaksi muuta esimerkkiä kulttuurimuurien ja vuosisatojen ylittävistä suomentamisista. Kai Nieminen (2005: 57) kertoo, kuinka hän suomensi japanilaisen vuosina 1394–1481 eläneen runoilijan kiinaksi kirjoittamia runoja apunaan kaksi kommentteja varustettua lähtötekstiä. Marja-Leena Jaakkola puolestaan suomensi Nestorin kronikan, joka on valmistunut vuonna 1095, ja jota pidetään Venäjän kirjallisuuden ensimmäisenä tunnettuna teoksena. Jaakkolan työvälineitä olivat valtion taiteilija-apurahan lisäksi historiaan erikoistunut ystävä sekä vino pino erilaisia sanakirjoja ja hakuteoksia (Jaakkola 2005: 45, 49–50). Molemmat suomentajat kuvaavat tarkkaan työnsä eri vaiheita, ja heidän tarinansa luettuaan Leppihalmeen vaatimus kääntäjän kaksikielisyydestä ja -kulttuurisuudesta tuntuu kohtuuttomalta. Kuinka monta tekstiä jäisikään kääntämättä, jos kääntäjän tulisi jo ennen työhön tarttumistaan tuntea lähtötekstin maailma tekstin kirjoittajan äidinkielen aikalaisen tavoin? Ja eikö ole lukijoiden älykkyyden ja uteliaisuuden aliarvioimista olettaa, että kaikki heille vieraampi kulttuurinen aines kohdekielisessä tekstissä on väistämätön kulttuuritöyssy?

Se, että kääntäjän oletetaan olevan sekä kaksikielinen että -kulttuurinen, vaatisi molempien käsitteiden suhteellisen löyhää määrittämistä. Tulisi myös pitää mielessä, että yhden maan sisällä voi olla useampia kulttuureita. Kääntäjä, tutkija ja kääntämisen opettaja Anna-Marjatta Milsom on kääntänyt englanniksi Lydia Cabreran afrokuubalaisia tarinoita, jotka julkaistiin Kuubassa

ensimmäisen kerran 1940-luvulla. Cabrera itse kuului Kuuban vallankumousta edeltäneen ajan valkoihoiseen eliittiin, ja Milsom toteaaakin, että siinä missä tarinoiden afrokuubalaiseen mytologiaan perustuva maailma oli Cabreran lukijoille tuntematon, vielä tuntemattomampi se oli luonnollisesti Milsomille itselleen (Milsom 2005: 167). Kun Ritva Leppihalme (1997: 3) kääntäjänä lähestyy lähtötekstiä helikopterista nähdyn ensimmäiseksi kulttuurisen kontekstin, seuraavaksi tekstin käyttötarkoituksen ja vasta viimeisenä itse tekstin, on Milsom ottanut tavakseen lähestyä käännöstyötä päinvastaisessa järjestyksessä. Milsomin helikopteri kohoaa ilmaan tekstistä itsestään nousten sanallisten, kielellisten ja kulttuuristen kerrosten läpi, kunnes palaa jälleen tekstiin mukanaan aimo annos uutta ymmärrystä. (Milsom 2005: 167.)

Milsom kirjoittaa, että monet käännöstieteelliset tekstit keskittyvät masentavan usein kääntämisen ongelmallisuuteen. Milsom itse etsii kääntämiseen positiivista lähestymistapaa, jossa erilaisuus ja vaikeudet nähtäisiin positiivisina haasteina. Hän kaipaa sitä, että ongelmallisuuden diskurssi ja sen myötä kääntämisen terminologia muotoiltaisiin uudestaan positiivisemmiksi, ja uskoo, että uudelleenmuotoilu vapauttaisi kääntäjätkin nauttimaan työstään uudella tavalla. (Milsom 2005: 165–166.)

Milsom (2005: 167) tunnistaa myös Leppihalmeen kuvaamat alluusioista johtuvat kulttuuritöyssyt, mutta pitää niiden konnotaatioita liian negatiivisina. Hän ajattelee sen sijaan jokaista potentiaalista kulttuuritöyssyä positiivisena mahdollisuutena, joka antaa kääntäjälle ja myös lukijalle tilaisuuden asettaa teksti omaan kulttuuriseen ja ajalliseen kontekstiinsa. Milsom (2005: 168) on päätenyt puhumaan töyssyjen sijasta välitiloista, jotka hän on jakanut neljään eri kategoriaan: sanastollisiin, kielellisiin, alakulttuurisidonnaisiin ja kulttuurisidonnaisiin⁴. Milsom määrittelee käännökselliset välitilat seuraavasti:

- 1) Sanastolliset välitilat viittaavat fyysisiin objekteihin, henkilöihin tai asioihin, joille ei ole tulokielellä olemassa valmista käännöstä. Tämän tutkielman aineistossa sanastollinen välitila on esimerkiksi Kuuban espanjan sana *cuje*, joka on puinen orsi, jolle vastapöimitut tupakanlehdet ommellaan riippumaan kunnes ne kuivuvat.
- 2) Kielellinen välitila syntyy, kun lähtötekstissä esiintyy kolmannen kielen elementtejä. Tämän tutkielman aineistossa niitä ovat lähes kaikki tekstissä esiintyvät espanjankieliset sanat. Kielelliset välitilat voivat olla lähtötekstissä valmiiksi selitetyjä [My friends considered me

⁴ Milsom käyttää englanninkielisiä termejä *lexical interspace*, *linguistic interspace*, *specific-culture interspace* ja *cultural interspace*. Suomentokset ovat omiani.

a *pendeja*, a coward...] tai niitä ei ole selitetty lainkaan [And I really like it when a guy dunks his bread in my *café con leche*.].

- 3) Alakulttuurisidonnainen välitila syntyy, kun lähtöteksti sisältää elementtejä, jotka lähtötekstin kohdekulttuurissa viittaavat johonkin tiettyyn erityisryhmään tai ovat tälle ryhmälle helpoimmin tunnistettavissa. Tämän tutkimuksen aineiston alakulttuurisidonnaiset välitilat ovat monitulkintaisia, koska englanniksi Yhdysvalloissa kirjoitettu romaani sijoittuu Kuubaan. Tulkitsen analyysissä alakulttuurisidonnaisiksi sellaiset välitilat, jotka esimerkiksi Yhdysvaltojen kuubalaisväestö saattaa mieltää nimenomaan kuubalaisiksi ilmiöiksi. Tällöin esimerkiksi viittaukset afrokuubalaisiin uskontoihin ovat alakulttuurisidonnaisia välitiloja [The Mother-of-Water will be furious! Get out or she'll drown you all!]
- 4) Kulttuurisidonnaiset välitilat ovat asioita, jotka ovat tyypillisiä lähtötekstin kohdekulttuurille, mutta eivät yhtä helposti tunnistettavissa tulotekstin kohdekulttuurissa. Myös kulttuurisidonnaiset välitilat ovat tämän tutkielman aineistossa tulkinnanvaraisia, koska lähtötekstin lähdekulttuuri on eri kuin kohdekulttuuri; näin ollen voidaan ajatella kulttuurisidonnaisia välitiloja olevan erityisen paljon. Milsom poimii omasta aineistostaan esimerkiksi kulttuurisidonnaisesta välitilasta kuubalaisen tavan puhutella keskustelukumppania ja samanlaisia esimerkkejä löytyy myös omasta aineistostani [“Aurora, *hija*, why do you have so many boyfriends?”].

Täyttääkseen nämä välitilat, kääntäjän tarvitsee käyttää useampaa kuin yhtä käänösstrategiaa. Kotouttaminen tai vieraannuttaminen – Venutin hahmottelemat kaksi strategiavaihtoehtoa – eivät riitä. Milsomin mielestä ratkaisut tulee tehdä tekstin ehdoilla: välillä kotouttaen, vieraannuttaen, selittäen, kompensoiden ja niin edelleen. Joissain kohdissa käänökselliset välitilat ovat suuria ja vaativat lukijalta enemmän aktiivisuutta, mutta toisaalla välitilat on minimoitu tai kääntäjä on tehnyt kaikkensa, jotta lähtö- ja tulotekstin lukijoiden etäisyys tekstiin olisi mahdollisimman samankaltainen. Hän uskoo, että kääntäjät työssään käyttävätkin useita strategioita saavuttaakseen parhaimman mahdollisen lopputuloksen, ja että tämän monitahoisen lähestymistavan tunnistaminen johtaisi kääntäjäntyön luovuuden arvostukseen vaikeuksista puhumisen sijaan. (Milsom 2005: 167–170.)

3.3 Metonymia käänöksissä

Pelkkien käänösstrategioiden tarkastelu ei tässä tutkimuksessa riitä vastaamaan tutkimuskysymykseen, eli siihen, välittävätkö sekä lähtö- että kohdeteksti lukijoilleen samankaltaista tarinaa lähtötekstin kuvaamasta maailmasta. Edellä kuvailut strategiat ovat kääntäjän työkaluja, joiden avulla tehtyjen käänösratkaisujen kautta kerrottavana oleva tarina muotoutuu kaikkine merkityksineen.

Maria Tymoczko kirjoittaa teoksessaan *Translation in a Postcolonial Context*, että jokainen tarina on aina uudelleenkirjoitettu versio toisesta tarinasta ja jokainen kertomistapahtuma on aina uudelleen kertomista. Nämä uudelleenkirjoittamiset ja -kertomiset ovat metonyymisia. Metonymia on eräänlainen kielikuva ja tarkoittaa sitä, että jokin osa korvaa kokonaisuuden ja samalla merkitsee kokonaisuutta. Tymoczko käyttää esimerkkinä lausetta ”*twelve keels sailed the sea*” merkitsemään lausetta ”*twelve ships sailed the sea*”. Ensimmäisen lauseen vastaanottaja ymmärtää, että kyse on laivoista [ship], vaikka niistä käytetäänkin vain sanaa köli [keel] – kölit harvemmin seilaavat yksinään ilman kokonaista laivaa. (Tymoczko 1999a: 42.) Muita esimerkkejä voisivat olla ”*Olen lukenut Salman Rushdieta*”, jossa kirjailijan nimi tarkoittaa hänen tuotantoaan, tai ”*Kuuba vangitsi toisinajattelijoita*”, jossa valtion hallinnon toimet korvataan valtion nimellä. Kaunokirjallisuuden ja myös oraalisen kertomisen tradition metonyyminen luonne mahdollistaa sen, että yleisö pystyy korvaamaan ja antamaan anteeksi kertojan virheet, unohdukset ja poisjätöt sekä täyttämään mielessään kertomuksen aukot. Metonyymiset rakenteet ovat tiiviisti kudottuja kaunokirjallisiin teksteihin, joiden sisällä ne viittaavat sekä kaunokirjalliseen traditioon itseensä että myös muihin kulttuurillisiin järjestelmiin. (Tymoczko 1999a: 45–46.)

Tekstit ovat metonyymisia sanatasolla mutta myös metaforien tasolla. Tarina tyranni-isäntää vastustavasta palvelijasta voidaan tulkita yleisemmällä tasolla kuvaamaan alistetun kansakunnan taistelua siirtomaavallan alla tai vieläkin yleisemmällä tasolla ihmisen taistelua kaikenlaista epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Kaunokirjallisuudesta löytyy myös muunlaisia metonymioita. Kaunokirjallinen teos luo metonymioiden kautta mielikuvia kuvaamastaan kulttuurista, ja usein nämä metonymiat ovat täynnä juuri tuolle tietylle kulttuurille vertauskuvallisia elementtejä (Tymoczko 1999a: 45.). Juuri tämänkaltaista metonymiaa tarkastelen tässä tutkimuksessa.

Kaunokirjallisessa uudelleenkirjoittamisessa ja uudelleenkertomisessa metonymia on tärkeä tekijä, silloin kun määritetään kulttuurista jatkuvuutta tai muutosta. Tymoczko kirjoittaa, että kääntäjät

käsittelevät metonymioita työssään jatkuvasti. Kääntämisen metonyyminen luonne johtuu valinnoista, joita kääntäjä on pakotettu tekemään tuottaakseen kohdekulttuuriin ymmärrettävän tekstin. (Tymoczko 1999a: 51.) Kääntäjällä on suuri vastuu, kun hän ottaa tehtäväkseen tuottaa tekstiä, joka tulee lukijoilleen edustamaan lähtökielensä ja lähdekulttuurinsa kirjallista traditiota ja joissain tapauksissa kenties koko lähtökulttuuria. Näin ollen kääntäjällä on myös valtaa: käännetyt tekstit vaikuttavat siihen, millaisen mielikuvan luomme vieraasta kulttuurista. (Tymoczko 1999a: 47.) Harvassa tapauksessa kääntäjä kuitenkin kantaa vastuunsa ja valtansa yksin; kuten jo luvussa 3.2 kirjoitin, kääntäjä työskentelee toimijaverkoston osana markkinoiden sanelemassa todellisuudessa. Vaikka kääntäjä olisikin tietoinen tuottamiensa metonymioiden luomista mielikuvista, lienee hän usein riippuvainen tahosta, joka hänelle työstä maksaa.

Useimmiten lukijat ymmärtävät käännosten sisältämät metonymiat myös silloin, kun lähtö- ja kohdekulttuuri ovat maantieteellisesti kaukana toisistaan, tai ainakin silloin, kun käänнос solahtaa helposti lukijoiden tuntemaan kirjallisuuden kaanoniin (Tymoczko 1999a: 46–47). Käännookset ovat kuitenkin aina kohdekulttuurinsa konventioiden ja vastaanottajien tottumusten muovaamia. Käännettäessä marginaalisen kulttuurin kieleltä dominoivan kulttuurin kielelle kääntäjä kertoo kohdekulttuuriselle lukijalle uutta tarinaa. Kysymys ei enää olekaan uudelleenkertomisesta, koska marginaalisen kulttuurin metonymia ei ole lukijalle ennestään tuttua. (Tymoczko 1999a: 50.) Näin ollen onkin helppo kuvitella, että esimerkiksi rankasti kotoutettu tai vieraannutettu teksti tai epämääräisesti täytetty käännoksellinen välitila saavat aikaan metonymymisen rakenteen, jota lukija ei osaa sujuvasti tulkita.

Tymoczko on samaa mieltä Venutin kanssa siitä, että käänнос ja se mitä käännetään kertovat enemmän käännoksen kohde- kuin lähdekulttuurista. Tärkeää on lisäksi se, miten käännetään. Käännosta, kuten mitään muutakaan tekstiä, ei lueta pelkästään tekstinä, vaan kääntäjän (sekä myös kustantajan ja toimeksiantajan) tekemien valintojen eli tulotekstin metonymioiden kautta käänнос luo mielikuvaa kokonaisesta kulttuurista, kirjallisesta traditiosta ja ennen kaikkea kansasta. Tymoczko kirjoittaa, että käännoksen metonymia ei vaikuta ainoastaan siihen, millaisena ulkopuoliset näkevät tietyn kansakunnan vaan myös siihen, millaisena kyseinen kansakunta näkee itsensä. Käännoksella on sekä poliittista että ideologista valtaa. (Tymoczko 1999a: 57.) Usein myös jälkikoloniaalisen tai marginaalisen kulttuurin kirjallisuuden tulkitaan edustavan koko kulttuuria, vaikka jälkikoloniaalinen kirjallisuus on vain yksi luokittelu muiden joukossa ja määrittää suurin piirtein vain sen, mistä kirjailija on kotoisin tai mihin kirjan tapahtumat sijoittuvat. Yhdysvaltalainen kirjallisuus ei välttämättä kerro paikasta nimeltä Yhdysvallat, eivätkä kaikki

yhdysvaltalaisen kirjailijoiden teokset ole relevantteja nimenomaan yhdysvaltalaiselle kirjallisuudelle (Tymoczko 1999b:36). Tämän tutkimuksen aineistona oleva romaani *A Girl Like Che Guevara* ei sekään edusta selkeästi niin yhdysvaltalaista kuin kuubalaistakaan kirjallisuutta.

Kandidaatintutkielmassani totesin, että *A Girl Like Che Guevara* on päinvastaisesta alkuolettamuksestani huolimatta varsin vieraannuttava teksti, koska kirjailija on käyttänyt englannin seassa paljon espanjankielisiä sanoja ja myös joitakin sanontoja. Nämä sanat ja sanonnat on selitetty sanastossa kirjan viimeisillä sivuilla, joten tarkastaakseen jokaisen sanan merkityksen lukijan on nähtävä vaivaa selata kirjaa edestakaisin kesken lukemisen. Näin ollen lukija ei välttämättä ymmärrä jokaista espanjankielistä termiä ja syntyy metonyyminen aukko. Metonyyminen aukko voi syntyä sanojen lisäksi myös dominoivalle kielelle vieraista rakenteista, koodinvaihtelusta tai alluusioista. Dominoivan kulttuurin kielen sekaan sijoitetut marginaalisen kielen elementit edustavat marginaalia kulttuuria, ja niiden mahdollinen ”tulkitsemattomuus” korostaa tarkoituksellisesti hegemonisen ja marginaalisen kokemuksen eroa (Ashcroft ym. 1998: 135). Metonyymiset aukot ovat kuin lähtötekstiin valmiiksi viritettyjä kulttuuritöyssyjä tai vaihtoehtoisesti haastavia välitiloja, jotka kääntäjän tulee omien strategioidensa kautta välittää tulokieliselle yleisölle.

4. AINEISTO JA SEN ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineistoa eli kolmea lukua (luvut 5–7) nuortenromaanista *A Girl Like Che Guevara* ja omaa suomennostani niistä. Suomennoksen laadin alun perin kaunokirjallisen kääntämisen kurssitehtävänä vuonna 2008. Valitsin suomennettavat luvut sen perusteella, että niihin mennessä kirjan aloittava esittelyjakso on päättynyt, ja niiden aikana kirjan varsinaiset tapahtumat pyörähtävät kunnolla käyntiin. Luvussa 4.1 kerron Kuubasta ja kuubalaisista taustoittaakseni maan asemaa jälki- ja uuskolonialistisessa todellisuudessa. Sivuan luvussa asioita, joita ei varsinaisesti käsitellä tämän tutkimuksen aineistossa, mutta joiden uskon kuitenkin vaikuttavan aineiston analyysin sekä lähtötekstin ja suomennoksen luentaan. Ennen analyysia esittelen luvussa 4.2 *A Girl Like Che Guevaran* juonen ja teemat sekä pohdin, onko lähtökielinen romaani itse asiassa jo valmiiksi käänös. Kerron myös lyhyesti omasta suomennosprosessistani ja -metodeistani. Luvussa 4.3 analysoin aineistoa tarkastelemalla rinnakkain sekä lähtötekstistä että omasta suomennoksestani löytyviä käännöksellisiä välitiloja ja niiden mahdollisesti muodostamia Kuubaan ja kuubalaisiin liittyviä metonymioita. Oletan, että käännökselliset välitilat ovat erityisen hedelmällisiä paikkoja Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavan metonymian syntymiselle.

4.1 Kuuba ja kuubalaiset

Tätä tutkielmaa kirjoittaessani olen useasti joutunut huomaamaan, että Kuubasta on lähes mahdotonta kirjoittaa neutraalisti, koska puolueetonta tietoa maasta ei ole saatavilla. Jos haluaa matkustaa Kuubaan esimerkiksi matkaopasta, lehtijuttua tai tieteellistä tutkimusta tekemään, on erittäin riskialtista tehdä niin pelkällä turistiviisumilla ilman Kuuban valtion virallista lupaa. Silloin kun virallinen lupa on olemassa, kuubalaisten viranomaisten suora tai epäsuora kontrolli vaikuttanee väistämättä kulloiseenkin lopputulokseen. Maanpaossa elävien kuubalaisten tai yhdysvaltalaisien tutkijoiden teokset ovat myös puolueellisia. Monet Kuubaa koskevat teokset keskittyvätkin usein puhtaasti matkailuun tai esimerkiksi saaren poikkeuksellisen rikkaaseen musiikki- ja tanssiperinteeseen. Rutiköyhä Karibianmeren saarivaltio Kuuba herättää valtavasti intohimoja niin poliittisena kiistakapulana kuin monen länsimaalaisen trooppisena paratiisina. Tässä luvussa käytän päälähteinäni Laura ja Hannu Similän tietokirjan ja matkaoppaan välimuodoksi luokiteltavissa olevaa teosta *Kuuba, trooppinen cocktail* ja maanpaossa Ranskassa vuodesta 1995 asuneen kuubalaiskirjailijan Zoé Valdésin teosta *Fidelfiktio*, joka on kirjailijan henkilökohtainen tilitys ja analyysi kotimaastaan vuonna 1959 tapahtuneen vallankumouksen jälkeen.

4.1.1 Kuuban historia lyhyesti

Kuuba sijaitsee Karibianmerellä Meksikonlahden suulla. Pitkänomaisen saaren lähimpiä naapureita ovat idässä Haiti, lännessä Meksiko, etelässä Jamaika ja pohjoisessa houkutteleva Yhdysvallat, jonne on lyhimmillään matkaa vain noin 180 kilometriä. Kolumbus saapui Kuubaan 27. lokakuuta 1492, mistä alkoi espanjalaisen kolonialismin aika saarella. Espanjalaisvalloittajat onnistuivat hävittämään saaren alkuperäisasukkaat lähes kokonaan ja alkoivat pian korvata näitä afrikkalaisilla orjilla. (Similä 2001: 12–14.) Neljäsataa vuotta kestäneen espanjalaisvalloituksen kolme ensimmäistä vuosisataa suurin osa Kuuban asukkaista oli Manner-Espanjasta tai Kanarian saarilta saapuneita uudisasukkaita ja heidän jälkeläisiään, mutta Haitin orjavallankumouksen (1791–92) jälkeen saaresta tuli Karibian alueen sokerituotannon keskus ja sen väkimäärä nousi nopeasti. 1800-luvun alkupuolella suurin osa väestöstä oli afrikkalaisperäisiä orjia jälkeläisineen. (Similä 2001: 25–26.)

Espanjalaisen kolonialismin aikana Kuuban yhteiskunta jakautui karkeasti kahtia vapaaseen valkoiseen eliittiin ja alistettuihin massoihin, joihin kuuluivat niin köyhät valkoiset pienviljelijät kuin mustat orjatkin (Similä 2001:29). Ensimmäinen itsenäisyysota Espanjaa vastaan käytiin vuosina 1868–78 ja siinä taistelivat niin valkoiset kuin mustatkin kuubalaiset, mutta virallisesti orjuus kumottiin vasta 1886 – toiseksi viimeisenä maailmassa. Toinen, vuonna 1895 alkanut itsenäisyysota päättyi siihen sekaantuneen Yhdysvaltojen miehitettyä Kuuban vuonna 1898. Miehitys päättyi, kun Yhdysvallat loi niin kutsutun valetasavallan vuonna 1902 (Similä 2001: 14). Kuuba oli muodollisesti itsenäinen, mutta Yhdysvallat valvoi omia intressejään saarella.

Valetasavallan aikana (1902–1959) Yhdysvallat kontrolloi kaikkia Kuuban talouden avainalueita. Kuubalaiset poliitikot olivat helposti lahjottavissa ja siirtomaa-ajan hierarkkinen järjestelmä korvautui yhdysvaltalaisilla sijoittajilla ja mafiosoilla, jotka alkoivat kehittää Kuubaa rikkaiden amerikkalaisten huvipuistoksi ja bordelliksi. Ylä- ja keskiluokka ihanoi yhdysvaltalaista elämäntapaa moderneine kulutushyödykkeineen, mutta kuubalaisten suuri enemmistö jäi siitä osattomaksi. (Similä 2001: 110–116.) Zoé Valdés (2012: 49) kuitenkin kertoo, kuinka hänen äitinsä ja isoäitinsä pitivät loukkaavana käsitystä Kuubasta amerikkalaisten ilotalona, sillä suurin osa kuubalaisnaisista ei suinkaan ollut prostituoituja, vaikka vallankumouhallinto niin propagandataroituksessa väittääkin. Valdés suhtautuu kriittisesti myös yleisenä totuutena kerrottuun tarinaan kaikenkattavasta kuubalaisesta kurjuudesta ennen vuotta 1959; hän sanoo Kuuban olleen kehitysmaan sijasta kehittyvä maa, jossa oli jo otettu askeleita yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi (Arkko 2012).

Valetasavallan aikakausi päättyi Fidel Castron johtaman vallankumouksen voittoon vuonna 1959. Vallankumous julistautui pian sosialistiseksi, tuotantolaitokset kansallistettiin ja omistava yläluokka pakeni Yhdysvaltoihin. Yhdysvallat julisti Kuuban kauppasaartoon vuonna 1961. Kuuba sitoutui sekä taloudellisesti että poliittisesti Neuvostoliittoon. Kun Neuvostoliitto 1990-luvun alussa kaatui, romahti myös Kuuban talous, joka alkoi parantua pikkuhiljaa vuosikymmenen puolivälin jälkeen, kun saarella alettiin kehittää turismia elinkeinona ja sallia pienimuotoista yksityisyrittäjyyttä. Tämän vuosituhannen puolella Kuuba on saanut uusia liittolaisia muun muassa Venezuelasta, Boliviasta ja Nicaraguasta, joiden johtajat pitävät Fidel Castroa ideologisena oppi-isänään.

Vallankumous tasasi kuubalaisten keskinäisiä varallisuuseroja – kärjistetyksi ilmaisten kaikki kuubalaiset ovat lähtökohtaiset yhtä köyhiä, mutta parhaiten tulevat materiaalisesti toimeen ne, jotka työskentelevät turismin parissa tai joilla on kontakteja ulkomaille sukulaisten kautta tai muuten. Aineellisten hyödykkeiden puuttuessa kuubalainen sosialismi perustuu ideoille ja iskulauseille, joihin kuubalaiset tottuvat pienestä pitäen. Ilmaisunvapautta rajoitetaan ja Kuuban kommunistinen puolue on ainoa sallittu poliittinen puolue. Kaikesta huolimatta kuubalaiset ovat kuitenkin virallisesti sitä mieltä, että nykyisen hallintomallin aiheuttamat harmit ovat pienempi paha kuin se, mitä seuraisi, jos miaminkuubalaiset onnistuisivat kaappaamaan vallan takaisin, sillä kuubalaiset eivät halua palata vallankumousta edeltäneeseen räikeän epätasa-arvon aikaan. (Similä 2001: 203). Kokonaan toinen asia on, mitä mieltä he ovat oikeasti ja pystyvätkö he sitä ulkomaalaisille toimittajille ja tietokirjailijoille kertomaan.

4.1.2 Kuubalaisen yhteiskunnan piirteitä

Tässä luvussa käsittelen lyhyesti niitä kuubalaisen yhteiskunnan piirteitä, joita romaanissa *A Girl Like Che Guevara* käsitellään. Näitä kirjailijan nimenomaan kuubalaisuuden kautta esiin tuomia teemoja ovat rotukysymykset ja rasismi sekä seksuaalinen herääminen ja suuntautuminen.

Vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan kuubalaisista 65,1 % on valkoisia 24,8 % mulatteja ja mestitsejä [mulatto and mestizo] ja 10,1 % mustia (Indexmundi, 2012). Kuuban espanjassa on säilynyt valtava määrä orjuuden ajalta peräisin olevia adjektiiveja, jotka kuvaavat ihmisen ihon värisävyä sekä afrikkalaisten tai eurooppalaisten piirteiden astetta ihmisen ulkonäössä. Näiden adjektiivien rotuerotteluun perustuva etymologia on kuubalaisessa arkikäytössä lähes unohtunut, ja sanoja ”*negro*” tai ”*mulato*” käytetään sekä tuntomerkkeinä että puhuttelumuotoina merkkinä tuttavallisesta suhteesta (Similä 2001: 73).

Espanjalaishallinto antoi afrokuubalaisten järjestäytyä omiksi yhteisöikseen, joiden kokoontumisia valvomaan määrättiin 1700-luvun puolivälissä pappi, jotta orjat löytäisivät kristinuskon ja unohtaisivat afrikkalaiset jumalansa. Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan katoliset pyhimykset sulautuivat yoruba-uskonnon jumaliin, ja syntyi kuubalainen santería-uskonto, jota sivutaan myös tämän tutkimuksen aineistossa. Santería on tätä nykyä kuubalaisten suosituin uskonto, jota harjoittavat niin tavallinen kansa kuin vallanpitäjätkin. (Similä 2001: 118–119.)

Orjuuden lakkauttamisen jälkeen mustista tuli maattomia plantaasien urakkatyöläisiä, ja rotuerottelu jatkui aina 1950-luvun lopulle saakka – edes vallankumousta edeltänyttä diktaattoria Fulgencio Batistaa ei täysin hyväksytty valkoisten seurapiirien jäseneksi, sillä hän oli puoliksi värillinen. Valetasavallan aikana harjoitettiin systemaattista valkaisupolitiikkaa ja ensimmäiseen maailmansotaan mennessä Kuubaan muutti lähes puoli miljoonaa uutta siirtolaista Kanarian saarilta, Espanjasta ja Yhdysvalloista – tervetulleita olivat lähes kaikki, kunhan eivät olleet mustia. Afrokuubalaiset perustivat värillisten oikeuksia ajavan puolueen, joka haki tukea Yhdysvalloilta, mutta puolue kiellettiin. (Similä 2001: 81–83.)

Kulttuurintutkija Fernando Ortiz alkoi kerätä afrokuubalaista perinnettä kansiin jo 1920-luvulla (Similä 2001: 87), mutta suurimman kiitoksen sen säilymisestä ja dokumentoinnista on ominut itselleen vallankumousohallinto, joka on halunnut panostaa kuubalaiseen kulttuurin vastakohtana Yhdysvaltojen kulttuuri-imperialismille. Vallankumouksen jälkeen säädetyt lait myös kumosivat kaiken rotuerottelun. Zoé Valdés (2012: 20) kirjoittaa, että vallankumousta edeltänyt vasemmistoporvaristo oli innoissaan, kun valkoihoinen Castro syrjäytti maanosan ensimmäisen tummaihoisen presidentin, ja että muita kuin valkoisia ei kuitenkaan ole maan tärkeillä johtopaikoilla juuri näkynyt. Virallisessa Kuubassa ei rasismia enää ole, mutta todellisuudessa vuosisatojen asenteet ja ennakkoluulot ovat juurtuneet syvälle kuubalaisten mieliin. Kielen tasolla niistä kertovat esimerkiksi puhekieleen elämään jääneet ihonväriä ja afrikkalaisia piirteitä määrittävät termit ”*adelantado*” (edistynyt) ja ”*atrasado*” (taantunut), joita esimerkiksi tummaihoisen mieheni välillä sumeilematta käyttää.

A Girl Like Che Guevara kertoo nuorista naisista seksuaalisen heräämisen kynnyksellä. Vaikka katolinen kirkko on Kuubassakin kontrolloinut naisten seksuaalisuutta ja machokulttuuri on elänyt voimakkaana, päinvastaista vaikutusta on ollut afrokuubalaisilla uskonnoilla, jotka tunnustavat niin miesten kuin naistenkin seksuaalisuuden. Kuubassa naisten kauneusihanne on realistisempi kuin Yhdysvalloissa ja Euroopassa, ja kaikenkokoisia ja -ikäisiä naisia, myös äitejä, pidetään seksuaalisesti puoleensavetävinä. (Smith ym. 1996: 171.) Vallankumouksen jälkeen virallinen

suhtautuminen seksiin ja seksuaalisuuteen on Kuubassa ollut varsin asiapainotteista.

Seksuaalivalistus on kuulunut peruskoulujen opetussuunnitelmaan 1970-luvun puolivälistä lähtien, ja vuonna 1975 kommunistinen puolue ohjeisti vanhempia antamaan lapsilleen asiallista tietoa seksistä mystifioimisen ja pelottelun sijaan (Smith ym. 1996: 174). Valistuksesta huolimatta teiniraskaudet ovat Kuubassa yleisiä. Vuodesta 1965 syntyvyys on laskenut Kuubassa kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi teini-ikäisten keskuudessa: vuonna 1982, eli suurin piirtein *A Girl Like Che Guevaran* tapahtuma-aikaan, 35% lapsista syntyi teini-ikäisille äideille (Smith ym. 1996: 75).

Myös homoseksuaalisuus on yksi *A Girl Like Che Guevaran* teemoista. Vaikka vallankumous pyrki suhtautumaan seksuaalisuuteen asiallisesti ja molempia sukupuolia kunnioittaen, asenne homoseksuaalisuuteen oli 1990-luvulle saakka jyrkän tuomitseva. Homoseksuaaliset miehet tuomittiin pakkotyöhön, mutta lesboista ei virallinen Kuuba sanonut mitään: siinä missä miesten homous oli tuomittu jo ennen vallankumoustakin, pidettiin lesboutta viattomampana perversiona, joka oli helposti parannettavissa. Silti vielä 1985 valtakunnallinen naisjärjestö FMC (Federación de Mujeres Cubanas) esti homoseksuaaleiksi tunnettuja naisia liittymästä sen jäseniksi ja rohkaisi ihmisiä ilmiantamaan lesboiksi epäilemiänsä naapureitaan. Kuuba lievensi suhtautumistaan homoseksuaalisuuteen kansainvälisen kritiikin seurauksena 1990-luvulle tultaessa, ja vuonna 1992 presidentti Fidel Castro sekä tunnusti kuubalaisen homofobian historialliset juuret että kielsi kannattavansa minkäänlaista homoseksuaaleja diskriminoivaa politiikkaa. (Smith ym. 1996: 170–173.)

Vallankumouksen suurimpina saavutuksina pidetään myös Kuuban ulkopuolella ilmaista terveydenhuoltoa ja koulutusta, joiden ansiosta kaikki aikuiset kuubalaiset ovat lukutaitoisia, eliniänodote on korkea (77,7 vuotta) ja imeväiskuolleisuus matalalla (4,9/1000) (Indexmundi 2012). Kuubalainen terveydenhuolto kärsii kuitenkin materiaalipulasta ja henkilöstövajeesta, sillä monet lääkärit määrätään vuosien työkomennukselle Kuuban liittolaismaihin. Ilmaista terveydenhuoltoa ja koulutusta käytetään silti tehokkaana propaganda-aseena kuubalaisen järjestelmän puolesta Yhdysvaltoja vastaan, eikä liene yllättävää, että kuubalaiset saattavat luulla olevansa ainoita ilmaisesta terveydenhuollosta ja koulutuksesta nauttivia kansoja.

Zoé Valdés (2012: 49–50) kritisoi usein ihailtua koulutusta ja väittää sen peruspilarin olevan poliittinen indoktrinaatio: Valdésin mukaan kaikkien paitsi tiedeaineiden kokeet saattaa läpäistä vastaamalla oikein kysymykseen, jossa pyydetään kuvailemaan Kuubaa ennen ja jälkeen vallankumouksen. Kuubalaiset maksavat ilmaisesta koulutuksestaan olemalla lojaaleja

vallankumoukselle, mikä tarkoittaa ilmaisunvapauden rajoittamisen lisäksi myös rajoitettua matkustusoikeutta: ulkomaille matkustaminen ei ole ollut yksityishenkilölle sallittua ilman kohdevaltion kansalaisen esittämää virallista ja maksullista kutsua sekä kallista maastapoistumislupaa. Matkustuskieltoon on tulossa muutos tammikuussa 2013, jolloin matkustamista koskevia säädöksiä aiotaan lieventää, mutta käytännössä ulkomaille matkustaminen tulee edelleen olemaan keskivertokuubalaiselle taloudellisesti mahdotonta (Sánchez 2012).

4.1.3 Kuuba-tuntemus Yhdysvalloissa ja Suomessa

Yhdysvalloilla oli siis ollut merkittävä rooli Kuuban sisäpolitiikassa aina saaren itsenäistymisestä lähtien eikä kommunistisen valtion muodostuminen sen naapuriin luonnollisestikaan ollut toivottua. Vaikka maailmanpolitiikan asetelmat muuttuivat Neuvostoliiton romahtamisen myötä, pitää Yhdysvallat edelleen kiinni julistamastaan kauppasaarosta. Myös Kuuban hallinnolle kauppasaarto on tärkeä propaganda-ase, jolla perustellaan surkeaa elintasoja ja kroonista puutetta kulutustavaroista ja lääkkeistä. Toivoa tilanteen muuttumisesta herätellään aina silloin tällöin, kuten esimerkiksi Fidel Castron luovutettua valtansa nuoremmalle veljelleen Raúlille vuonna 2008 ja presidentti Barack Obaman noustessa valtaan Yhdysvalloissa vuonna 2009, mutta toistaiseksi tilanteeseen ei ole tullut muutosta. Yhdysvallat laskee Kuuban kuuluvan ”pahan akselin” valtioihin, ja Yhdysvaltojen kansalaisten matkustusta Kuubaan rajoitetaan. Myös kuubalaisten tuotteiden, kuten rommin ja sikareiden, tuominen Yhdysvaltoihin on lailla kielletty, joskaan kiello ei koske informatiivista materiaalia, joiksi esimerkiksi levyt ja kirjat luetaan. (U.S. Department of State 2012.) Yhdysvaltalaisia tuotteita päätyy kuitenkin Kuubaan jatkuvasti muiden maiden kanssa käytävän kaupan ja Yhdysvalloissa asuvien kuubalaisten kautta.

A Girl Like Che Guevarassa viitataan muutamaa otteeseen Marielin kriisiin, joka tarkoittaa ajanjaksoa vuonna 1980, jonka aikana Castron hallitus salli kaikkien halukkaiden kuubalaisten poistua maasta Marielin sataman kautta Yhdysvaltoihin. Yli 125 000 kuubalaista lähti, heidän joukossaan toisinajattelijoita, mutta myös suuri joukko strategisella hetkellä vapautettuja vankeja ja psykiatristen sairaaloiden potilaita. Neuvostoliiton romahtamista seuranneen talouskriisin, *el período especialin*, aikana kuubalaiset pakenivat suurin joukoin Yhdysvaltoihin viranomaisten heitä estelemättä. Vaikka Yhdysvallat laskee Kuuban kuuluvaksi ”pahan akseliin”, se myöntää poliittisen turvapaikan kaikille rantaan asti päässeille kuubalaisille näiden sitä hakiessa – mereltä kiinnisaadut puolestaan palautetaan takaisin Kuubaan (Similä 2001:162).

Kuten jo tämän tutkielman johdannossa mainitsin, Suomesta löytyy kaksi selkeästi erottuvaa ihmisryhmää, joille Kuuba on harrastus: Kuuban politiikan ihailijat ja kuubalaisen tanssin harrastajat. Ensiksi mainittujen harjoittama Kuuba-solidarisuus sai alkunsa vallankumouksen jälkeen 1960-luvulla, jolloin perustettiin myös yhä aktiivisesti toimiva Suomi-Kuuba -seura. Poliittisesti aktiivisella 1970-luvulla ystävyysseuroja perustettiin muun muassa tukemaan Chileä ja Vietnamia, mutta niistä poiketen tilannetta Kuubassa ei nähty korjaamista vaativana ongelmana vaan innoittajana ja esimerkkinä (Lohtaja 2011: 9). Kaukaisen Kuuban viehätys perustui poliittisen ideologian lisäksi osittain eksotiikalle ja vallankumousromantiikalle, joka henkilöityi Fidel Castron ja Che Guevaran hahmoihin, sekä heräävälle kehitysmaatietoisuudelle ja kylmän sodan aikaansaamalle polarisaatiolle (Lohtaja 2011: 16, 22). Vaikka Kuubaan ja Latinalaiseen Amerikkaan kohdistuva poliittinen kiinnostus on Suomessa hiipunut sitten 1970-luvun, järjestää Suomi-Kuuba -seura edelleen työprikaatimatkoja Kuubaan ja kampanjoi kauppasaarron lopettamiseksi. Seura on alusta asti tehnyt tunnetuksi myös kuubalaista kulttuuria ja järjestää syksyisin kuubalaisen kulttuurin viikon. Ihmisoikeusongelmat seura kuittaa ainoastaan kauppasaarron syyksi, ja sen internet-sivuilla korostetaan Kuuban oikeutta elää rauhassa. (Suomi-Kuuba -seura 2012.) Myös Suomen eduskunnassa toimii Kuuba-ystävyyseryhmä, jossa on jäseniä jokaisesta puolueesta (Cuba diplomática, 2011).

Kuuba on 1990-luvun vaikeiden vuosien jälkeen panostanut voimakkaasti turismiin, ja monelle ”länsimaiselle” turistille Kuubasta on tullut sosialismin museo, jossa ”on pakko käydä ennen kun kaikki muuttuu”. Suomalaisista turisteista kaikkein aktiivisin Kuubassa vieraileva ryhmä lienee oman tulkintani mukaan kuubalaisen tanssin harrastajat, joihin itsekkin kuulun. Kuubalaisen tanssin harrastaminen on lisännyt suosiotaan tasaisesti 2000-luvun alkuvuosista lähtien: esimerkiksi Tampereella toimii tätä kirjoittaessa kaksi nimenomaan kuubalaisiin tansseihin erikoistunutta tanssikoulua, ja tanssitapahtumia järjestetään aktiivisesti ympäri vuoden. Oman kokemukseni mukaan tanssinharrastajien joukko on varsin heterogeeninen, eikä kanssatanssijoiden poliittisia kantoja yleisesti juuri tiedetä. Monelle harrastajalle vuosittaisista matkoista Kuubaan on tullut elämäntapa. Kuuban ihmisoikeustilanteella ei tanssipiireissä ole merkitystä, ja monet Kuubassa useasti vierailleet sekä ympäri saarta matkustaneet saattavat myöntää, että he eivät ole tulleet perehtyneeksi Kuuban historiaan ja politiikkaan. Koska Kuubaan matkustaminen ja Kuubassa oleskelu on verrattain kallista, lienee todenperäistä olettaa, että useimmin sinne matkustavat ne, joiden elämä on taloudellisesti vakaalla pohjalla.

Molemmille Kuubaa harrastaville ryhmille on tyypillistä ainakin jonkinasteinen silmien sulkeminen kuubalaiselta arkitodellisuudelta – tunnistan saman mekanismin myös itsessäni. Jokaisen Kuubassa rantakohteiden ulkopuolella vierailleen ulkomaalaisen kuitenkin olettaisi huomanneen, kuinka rakennukset saattavat pysyä pystyssä vain yhden tukipilarin avulla ja kuinka kuubalaisille tarkoitettut kaupat ja apteekit ammottavat tyhjyyttään. Eurooppalaiset tanssin, musiikin ja trooppisen eksotiikan houkuttelemat turistit sekä yli puoli vuosisataa jatkuneen vallankumouksen ihailijat tuskin suostuisivat elämään samanlaisessa todellisuudessa, jota he tuntevat pitävän kuubalaisille täysin riittävänä. Tämä asenne on verrattavissa Saidin orientalismin määritelmään.

4.2 A Girl Like Che Guevara – Tyttö kuin Che Guevara

A Girl Like Che Guevara on Yhdysvaltoihin vasta aikuisena muuttaneen kuubalaisen kirjailijan Teresa de la Caridad Dovalin (nyk. Dovalpage) englanniksi kirjoittama esikoisromaani, joka on ilmestynyt vuonna 2004. Kirja kertoo 16-vuotiaasta tytöstä Lourdesista, joka lähtee kolmeksi kuukaudeksi luokkatovereidensa kanssa pakolliselle nuorten työleirille maaseudulle keräämään tupakkasatoa opiskelun lomassa. Maataloustöiden ja koulunkäynnin yhdistäminen on kuubalainen innovaatio, joka syntyi 1970-luvulla tarpeesta uudistaa ja kehittää kuubalaista koulutusjärjestelmää vastaamaan paremmin vallankumouksen ja sen sankarin Che Guevaran ihanteita (Simola 1984: 97). Opetus järjestettiin ainakin kahdella tavalla: koulu oli maalla sijaitseva sisäoppilaitos tai oppilaat lähtivät muutamaksi kuukaudeksi työleirille maaseudulle, kuten *A Girl Like Che Guevarassa* tapahtuu (Simola 1984: 170–173). Kuubalaisen, yhteiskuntakriittistä *Generación Y* -blogia kirjoittavan Yoani Sánchezin mukaan maaseutukoulujärjestelmä päätettiin lakkauttaa vuoden 2009 tienoilla. Sánchez kritisoi järjestelmää siitä, että se riuhtaisi teini-ikäiset vanhempiansa luota maailmaan, johon he eivät olleet valmiita, ja jatkaa, että syitä koulujen lakkauttamiselle olivat ainakin niiden onneton tuottavuus, leireillä tarttuvat taudit, yleinen moraalinen rappio leiriolosuhteissa ja opetuksen onneton taso (Sánchez: 2009.). Virallista lähdettä, joka varmistaisi koulujen lakkauttamisen, oli erittäin vaikea löytää. Viimein kuubalaisen *Juventud Rebelde* -sanomalehden internet-sivuilta löytyi artikkeli syyskuulta 2009, jossa kerrottiin lukiolaisten innostuneena odottavan uuden kouluvuoden alkamista kaupungissa ja uskovan opiskelun sujuvan paremmin kotona asuen (Barrios ym. 2009).

Työleirille lähtiessään Lourdes on vielä ikäisekseen lapsellinen tyttö, joka pelkää pimeää ja leikkii nukeilla. Hän ihailee vilpittömästi Kuuban vallankumouksen sankaria Che Guevaraa ja haluaa olla kuin Che – yhtä rohkeaa ja ihanteellista. Vastakkaista sukupuolta tai seksuaalisuutta Lourdes ei ole

juuri ajatellut ennen työleirille lähtöään. Valkoihoisen isän ja tummaihoisen äidin tytär Lourdes pitää itseään rumana, sillä hänen mielestään hänessä yhdistyvät molempien rotujen huonoimmat ominaisuudet. Leirillä Lourdes ystäväystyy koulun kauneimman tytön, valkoihoisen Auroran, kanssa, joka kehuskelee seksikokemuksillaan ja alati vaihtuvilla poikaystäväillään. Ystävyys muuttuu pian Lourdesin puolelta hämmentyneeksi ihastukseksi, joka saa hänet pohtimaan omaa seksuaalisuuttaan. Lisäksi Lourdes huomaa, että leirin arkipäivä on usein kaukana niistä vallankumouksen ihanteista, joita oppitunneilla opetetaan. Kolmen kuukauden aikana tapahtuukin paljon asioita, jotka pakottavat Lourdesin kyseenalaistamaan lähes kaikkea aiemmin oppimaansa. Kirjan teemoja ovat seksuaalisuus ja oman seksuaalisen suuntautumisen etsiminen, rasismi yhteiskunnassa, jossa sitä virallisesti ei enää ole, ystävyys, lojaalius ja ennalta opitun välttämätön kyseenalaistaminen.

Lukiessani ja suomentaessani *A Girl Like Che Guevaraa* en voi olla kuulematta mielessäni espanjaa ja kuubalaista puheenpartta. Tämä johtuu tietysti osittain siitä, että osaan espanjaa ja suhteeni Kuubaan on henkilökohtainen, mutta myös siitä, että lähtötekstikin on tavallaan käännös. Teresa de la Caridad Doval kirjoitti romaanin englanniksi Yhdysvalloissa, jonne hän oli muuttanut vasta aikuisena. Caridad Dovalin voidaan siis olettaa ainakin joillain tasolla työstäneensä tarinaa äidinkielellään espanjaksi samaan aikaan, kun on kuitenkin tuottanut tekstiä englanniksi. Kahdella kielellä työskentelevä kirjailija ei ole historian saatossa ollut mikään harvinaisuus, mutta vasta jälkikoloniaalisen kirjallisuudentutkimuksen myötä kirjailijan kaksikielisyyteen on alettu kiinnittää huomiota (Walsh Hokenson & Munson 2007: 149, 155). Kielen vaihto ei usein ole kaksikieliselle kirjailijalle taiteellinen tai esteettinen valinta vaan esimerkiksi pakolaisuuden tai maastamuuton välttämätön seuraus (Walsh Hokenson & Munson 2007: 157). Anthony Pymin (1998: 181) mukaan kääntäjä ei työskentele hypoteettisessa kuilussa kielten sekä lähde- ja kohdekulttuurin välillä vaan niiden keskellä operoiden molempien kanssa yhtäaikaisesti. Kaksikielisen kirjailijan voidaan ajatella toimivan kääntäjän tavoin työskennellessään, ja sen takia käsittelen *A Girl Like Che Guevaraa* niin kuin se olisi lähtötekstinäkin jo jonkinasteinen käännös. Siinä missä Teresa de la Caridad Doval on kirjoittaessaan ammentanut yhtäaikaisesti kahdesta kielestä ja kulttuurista, olin itse aineistoa suomentaessani kolmen kulttuurin ja kielen keskenään muodostamassa välitilassa. Se ei kuitenkaan tarkoittanut niiden tarkastelua ulkopuolelta, vaan koin työskenteleväni kaikkien kolmen sisällä samanaikaisesti. Kaikkein eniten suomennostyössä olivat kuitenkin läsnä tarinan lähdekulttuuri eli kuubalaisuus sekä tulokieli suomi ja sen kohdekulttuuri suomalaisuus.

Olin lukenut kirjan kokonaisuudessaan ainakin kolme kertaa ennen lukujen 5–7 suomentamista. Ensimmäisen version kirjoitin tarkasti lähtötekstiä tuijottaen ja lähes sanatarkasti suomentaen. Ensimmäistä versiota kirjoittaessani yritin parhaani mukaan pitää käännöspäiväkirjaa, johon merkitsin havaintojani tekstistä. Kun jälkeenpäin tarkastelin muistiinpanojani, huomasin niiden koskevan suurimmaksi osaksi sanatason käännösratkaisuja. Samaisia sanatason pohdintoja merkitsin myös suomennettuun tekstiin, jotta muistaisin tarttua niihin toista versiota kirjoittaessani. Ensimmäisen version kirjoittamisen jälkeen jätin tekstin lepäämään pariksi päiväksi. Toista suomennosversiota kirjoittaessani lauseet kääntyivät ympäri, pilkut löysivät uusia paikkoja ja toisto väheni. Lähtötekstiä vilkaisin vain silloin, kun en muistanut mitä joko kirjailija tai minä joissain kohdissa olimme ajatelleet. Suurimmaksi osaksi keskityin kuitenkin suomen kieleen. Vaikka olin toisen version jälkeen ajatellut tekstin olevan jo ”valmis”, sai se yllättävän paljon kyytiä vielä kolmannella kirjoituskerralla. Yhdistelin lauseita ja karsin turhia sanoja. Lähtötekstiin en enää katsonut. Neljäs versio suomennoksesta syntyi kuin vahingossa, kun luin tekstin uudestaan läpi suomentamiskurssilla vaaditun käännöskommentin kirjoittamista varten.

Espanjankieliset sanat englanninkielisen tekstin lomassa ovat mielestäni iso osa kirjan viehätystä, ja lähdin suomentaessani siitä, että käyttäisin kursiivilla merkittyä espanjankielistä sanaa aina samassa kohtaa kuin kirjailijakin. Jouduin kuitenkin tekemään poikkeuksia, koska suomi on rakenteellisesti kauempana englannista kuin espanja. Espanjan kielen säilyttäminen oli myös paikoin haasteellista suomen sijapäätteiden takia – espanja ikään kuin solahtaa luontevammin englannin kuin suomen sekaan. Pyrin siihen, että tekstiä olisi mahdollisimman helppo lukea ääneen, vaikka sitä ei varsinaisesti olisikaan tarkoitettu ääneen luettavaksi. Mielestäni kaunokirjallisen teoksen kuuleminen, vaikkakin vain lukijan oman pään sisällä, on olennainen osa tarinaan eläytymistä. Erittelen tarkemmin omia käännösratkaisujani analysoidessani aineistosta poimimiani esimerkkejä.

4.3 Aineiston analyysi

Tässä luvussa analysoin aineistoa. Poimin lähtötekstistä kronologisessa järjestyksessä kuusi esimerkkiä, kaksi kustakin luvusta, sillä perusteella, että niissä käsitellään jotakin edellisessä luvussa mainitsemistani teemoista ja että niissä esiintyy yksi tai useampia käännöksellisiä välitiloja. Näitä välitiloja analysoimalla tarkastelen tekstin Kuubaan ja kuubalaisuuteen viittaavia metonymioita. Oletan, että metonyyminen rakenne vaatii syntyäkseen jonkinlaisen käännöksellisen välitilan, vaikka jokainen välitila ei välttämättä tuotakaan metonymiaa.

Koska oletan kirjailija Teresa de la Caridad Dovalin tehneen romaania kirjoittaessaan kääntäjälle tyypillisiä ratkaisuja, analysoin myös lähtötekstiä niin kuin se olisi interlingvaalinen käänös. Etsin lähtötekstistä Anna-Marjatta Milsomin määrittelemiä käänöksellisiä välitiloja, jotka voidaan jakaa neljään eri tyyppiin: sanastollisiin, kielellisiin, alakulttuurisidonnaisiin ja kulttuurisidonnaisiin. Tarkastelen kutakin poimimaani välitilaa yksitellen ja pohdin niiden etäisyyttä lukijaan sekä analysoin niiden mahdollisesti synnyttämiä Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavia metonyymisiä rakenteita. Lähtötekstiä tutkittuani etsin samat kohdat tulotekstistä, eli omasta suomennoksestani, ja analysoin niitä samalla tavalla. Muutamissa kohdissa analyysia käytän lähdeviitteitä analyysin tukena, mutta koska metonymia ilmiönä saattaa olla erittäin tulkinnanvarainen, analysoin aineistoa pääosin omista lähtökohdistani ja omien tietojeni perusteella. Teen samoin lukiessani kaunokirjallista teosta ja oletan muidenkin lukijoiden toimivan samansuuntaisesti.

Tätä tutkielmaa aloittaessani olin kunnianhimoisesti ajatellut pyrkiväni pitämään tutkija- ja kääntäjäminäni erillään analysoidessani omaa suomennostani. Jouduin kuitenkin toteamaan sen mahdottomaksi. En voi kieltää sitä, että tässä tutkielmassa olen yhtäaikaaisesti sekä kääntäjä että tutkija, jolla on kaiken lisäksi henkilökohtainen suhde tutkittavaan aiheeseen. Oletan, että tutkielman autoetnografiset piirteet tuovat analyysiin uskottavuutta omakohtaisuuden kautta ja kuten johdannossa totesin, pyrin mahdollisimman avoimeen itsereflektioon henkilökohtaisen Kuuba-suhteeni ollessa kyseessä. Alun perin olin päättänyt olla tekemättä muutoksia suomennokseen analyysivaiheessa, mutta rehellisyyden nimissä minun on myönnettävä, että tein tekstiin pieniä parannuksia ja korjauksia. Tämä on mielestäni todiste siitä, kuinka mahdotonta on määritellä, milloin käänös tai mikä tahansa muu teksti on valmis. Lukijasuhteeni omaan suomennokseeni oli muuttunut suomentamisen ja tutkielman kirjoittamisen välillä kuluneiden melkein neljän vuoden aikana. Sinä aikana tarina ja suomennos olivat altistuneet uusille tulkinnoille oman kasvaneen kokemuksen johdosta, ja käytin Maria Tymoczkon määrittelemää kääntäjän valtaa uudelleenkerroessani joitain kohtia suomennoksestani.

4.3.1 Esimerkki 1

Ensimmäisessä esimerkissä päähenkilö Lourdes koulutovereineen on juuri saapunut Havannasta työleirille Pinar del Ríoon. Heidän ensivaikutelmansa leiristä ei anna kovin ruusuista kuvaa edessä olevista kolmesta kuukaudesta.

I felt an inexplicable impulse to run away. My friends considered me a *pendeja*, a coward, and said I feared my own shadow, but this time the other kids seemed similarly unhappy. Even the two adults who accompanied us – Juanito Lopesanto, a handsome math teacher, and Comrade Katia, our Marxism instructor – were not in very high spirits.

“What an odd place!” Comrade Katia said. She took off the round, gold-rimmed eyeglasses that gave her face a severe air and added, “Doesn’t the sky look bloody?”

The sunset had wrapped the camp in a reddish halo, as well as the distant hills and the clouds that crowned them. The earth that covered the road was red, the tin roofs of the barracks, gleaming with the last rays of the sun, were red. The flowers of an enormous tree, a *framboyán* tree, which presided over the camp, were red.

A whiff of stale dust greeted us when we entered the girls’ barracks. Although large, the building looked crammed full. Two hundred bunk beds, covered with jute mattresses, were jammed up against one another. Three torn, greasy posters – all of Che Guevara – adorned the walls. They, at least, reminded me of home. Fat Olga sneezed. Marisol opened a window and bright motes of dust danced in the weak ray of sun, defying the law of gravity and our efforts to clean the air.

Tässä lähtötekstin esimerkkikatkelmassa on kaksi kielellistä välitilaa, jotka ovat espanjankieliset sanat *pendeja* ja *framboyán*. Sanastollisia välitiloja ei esimerkissä ole. Kulttuurisidonnaisen välitilan luovat marxismin opettaja [Marxism instructor] ja kolme julistetta, joissa kaikissa on Che Guevaran kuva [Three torn, greasy posters – all of Che Guevara]. Katkelmassa on myös mielenkiintoinen tehokeino, jonka voi tulkita jonkinasteiseksi alakulttuurisidonnaiseksi välitilaksi; leirin tunnelmaa kuvaillaan punaiseksi [bloody, reddish, red].

Katkelman molemmat kielelliset välitilat on kotoutettu selityksellä: *pendeja* on täydennetty vastaavalla englanninkielisellä sanalla [coward] ja *framboyániin* on lisätty tarkentava määre [tree]. Näin lukijan ei tarvitse nähdä vaivaa täyttääkseen kielellistä välitilaa, vaikka lukeminen hetkeksi espanjankielisen sanan kohdalla hidastuisikin. Lisäksi kirjailija on kuvaillut *framboyán*-puun ulkonäköä kertomalla siinä olevan punaisia kukkia. Kumpikaan kielellinen välitila ei itsessään saa aikaan metonyymistä rakennetta, vaikka *framboyánin* punaiset kukat ovat mukana myöhemmin analysoimassani alakulttuurisidonnaisessa välitilassa.

Esimerkkikatkelman kulttuurisidonnaiset välitilat eivät ole varsinaisia käännöshaasteita, mutta ne saattavat silti olla kohtia, joiden kohdalla lukeminen hidastuu hetkeksi. Vaikka romaanin tässä

vaiheessa lukija olisikin jo kotiutunut sen tapahtumapaikkaan, ei hän välttämättä ole tullut ajatelleeksi, että kuubalaisessa koulussa on erikseen poliittisen ideologian opettajia [Marxism instructor] – nuori yhdysvaltalainen lukija ei välttämättä edes ole kuullut marxismista. Tämä vieraannuttava kulttuurisidonnainen välitila muistuttaa lukijalle romaanin sijoittuvan Kuubaan. On mahdollista, että marxismin opettaja viittaa lukijan mielessä metonymisesti valtioon nimeltä Kuuba. Jos taas lukijalle marxismi on tuntematon sekä sanana että käsitteenä, saattaa hän tämän kulttuurisidonnaisen välitilan kohdalla pudota hetkeksi metonymiseen aukkoon.

Alberto Kordan ottama, ikoniksi noussut Che Guevaran kasvokuva, jonka voidaan olettaa julisteissa olevan, on tunnettu ympäri maailman. Sama kuva löytyy myös itse romaanin kannesta, kuten melkein kaikesta Kuubaan liittyvästä kuvia sisältävästä materiaalista. Argentiinalainen ja Boliviassa kuollut, väkivaltaa pyrkimyksissään kaihtamaton Che Guevara merkitsee metonymisesti kapinaa, oikeudenmukaisuuteen pyrkimistä, vallankumouksellisuutta, vasemmistolaisuutta ja myös Kuubaa. Pidän toisaalta myös mahdollisena, että nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalla Che Guevaran kuva on tutumpi kuin hänen henkilönsä. Jos lukija ei osaa yhdistää nimeä ja kuvaa, Che Guevara -julisteet voivat olla hänelle metonyminen aukko.

Leirin kuvailu punaiseksi on alakulttuurisidonnainen välitila. Punainen on perinteisesti työväenliikkeen, sosialismin ja kommunismin tunnusväri, mutta asia ei välttämättä aukene nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle, vaan saattaa jäädä pelkäksi leirin tunnelman ja ulkoisten attribuuttien kuvaukseksi. Punainen väri voidaan tulkita metonymiseksi rakenteeksi, jonka tarkoitus on kuvata kommunismin aatteen läpitunkemaa kuubalaista yhteiskuntaa. Jos tekstiä lukisi kuubalainen lukija, hän saattaisi mielessään tiedostamattaankin havaita punaisuuden metonymian. Nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle punaisuus saattaa olla jopa metonyminen aukko.

Äkkiä minun teki mieli juosta karkuun. Ystäväni olivat antaneet minulle lempinimen *pendeja*, pelkuri, ja heillä oli tapana sanoa, että säikyin jopa omaa varjoani. Tällä kertaa tosin myös muiden ilmeet olivat kauhunsekaisia. Edes mukanamme tulleet aikuiset – komea matematiikanopettaja Juanito Lopesanto ja marxismin opettaja toveri Katia – eivät vaikuttaneet kovin innostuneilta.

”Onpa outo paikka”, toveri Katia totesi ja otti pois pyöreät kultasankaiset silmälasinsa, jotka tekivät hänen perusilmeestään vakavan. ”Eikö taivas näytäkin verenväriseltä?”

Auringonlasku kietoi leirin ja sitä ympäröivät kukkulat punertavaan valoon. Soratien hiekassa oli punainen sävy, auringon viimeiset säteet värjivät parakkien peltikatot punaisiksi, ja leiriä hallitsevan valtavan *framboyán*-puun kukat hehkuivat kirkkäänpunaisina.

Tyttöjen parakissa meitä oli vastassa vain tunkkainen pölypilvi. Vaikka rakennus olikin iso, siellä ei ollut ylimääräistä tilaa. Kaksisataa kerrossänkyä juuttipatjoineen oli ahdettu vierä viereen. Seiniä koristi kolme rasvatahraista ja repeytynyttä julistetta, joista jokaisessa komeili Che Guevara – vihdoinkin jotain, joka muistutti minua kodistani Havannassa. Paksu-Olga aivasti. Marisol avasi ikkunan, ja näimme kuinka pölyhiukkaset tanssahtelivat heikossa auringonsäteessä painovoimaa ja meidän tuuletusyritystämme uhmaten.

Ensimmäisen esimerkkikatkelman suomennoksessa on samat kielelliset välitilat kuin [*pendeja, framboyán*] kuin lähtötekstissäkin. Sanastollisia välitiloja ei suomennoksessakaan ole. Myös kulttuurisidonnaiset välitilat ovat samoja kuin lähtötekstissä: marxismin opettaja ja Che Guevara-julisteet. Leirillä vallitseva punainen väri on jonkinasteinen alakulttuurisidonnainen välitila myös suomennoksessa.

Suomensin katkelman kielelliset välitilat lähtötekstin mukaisesti kotouttaen; *pendejaa* tarkensin sen suomenkielisellä vastineella pelkuri ja liitin *framboyániin* määreen puu. Espanjan kielessä j-kirjain ääntyy samoin kuin suomen h-kirjain, joten espanjaa taitamaton lukija lukee sanan *pendeja* mielessään ”väärin”, mutta en pidä sitä ongelmallisena, koska sana vastaa tavutukseltaan suomea. Lähtötekstin tavoin suomennoksessakaan ei tässä kohdassa synny metonyymista rakennetta, vaan molempien välitilojen funktio on muistuttaa lukijalle tarinan sijoittuvan Kuubaan.

Katkelman kulttuurisidonnaiset välitilat, eli marxismin opettajan ja Che Guevara-julisteet, suomensin myös lähtötekstiä mukaillen. Uskoisin marxismin terminä ja aatteena olevan tutumpi nuorelle suomalaiselle kuin nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle, joten välitilan voidaan ajatella olevan suomennoksessa jonkin verran pienempi ja helpommin täytettävissä kuin lähtötekstissä. Aikuislukijalle välitila tuskin tuottaa tulkintavaikeuksia. Tästä huolimatta näen suomennoksessa syntyvän samankaltaisen Kuubaan viittaavan metonyymisen rakenteen kuin lähtötekstissäkin. Kuubaa on totuttu ajattelemaan sen poliittisen järjestelmän kautta, ja lukiolaisten marxismin opettaja saattaa lukijan mielikuvissa siirtyä merkitsemään kuubalaista koulutusjärjestelmää yleensä.

Che Guevaran kuuluisalla kuvalla on Suomessa myyty nuorille suunnattua pikkutavaraa rintanapeista pyyhekumeihin, ja muutama vuosi sitten Happoradio-yhtye lauloi Che Guevara -paidasta, joten vallankumoustaistelija lienee ainakin pintapuolisesti tuttu myös monelle suomalaiselle nuorelle. Kuten jo lähtötekstiä käsitellessäni mainitsin, Chen kuva liitetään lähes aina kaikkeen Kuubaa koskevaan materiaaliin. Myös tässä kohdassa suomennoksen metonymia mukaillee lähtötekstiä, ja uskon metonyymisen aukon mahdollisuuden olevan erittäin pieni.

Lähtötekstin välitiloja tarkastellessani tulkitsin leiriympäristön punaisuuden alakulttuurisidonnaiseksi välitilaksi. Suomennoksen käännösratkaisujen kannalta punaisuus häilyy käänöksellisen välitilan rajamailla: se ei ole varsinainen käännöshaaste, mutta lähtötekstiä on mukailtava tarkasti, jotta samat sävyt ja sama efekti välittyisivät myös suomennoksen lukijalle. Tässä kohtaa suomennoksessa on samankaltainen metonyyminen rakenne kuin lähtötekstissäkin. Punaisuuden metonymia saattaa tosin aueta suomalaiselle lukijalle yhdysvaltalaisesta lukijaa paremmin. Jos vielä ajatellaan suomennoksen hypoteettisen lukijakunnan koostuvan edellä määrittelemistäni suomalaisista Kuuba-harrastajista, punaisuus kommunistisen ideologian symbolina ja siten Kuubaan viittaavana metonymiana lienee helpommin havaittavissa vasemmistolaisista aktiiveista koostuvalle joukolle kuin salsan harrastajille.

4.3.2 Esimerkki 2

Toista esimerkkiä edeltää tilanne, jossa Lourdesin ihailema Aurora on pelastanut illalliselta myöhästyneen ja rehtorin nöyryyttämän Lourdesin muiden leiriläisten pilkalta, mistä Lourdes tuntee ihastuksen sekaista kiitollisuutta.

After the incident in the dining hall Aurora and I became great friends. I felt so grateful that I would have followed her to the moon had she requested it. Unconsciously, I began to imitate some of her mannerisms and tried to talk and walk the way she did. Not an easy task, though. We couldn't have been more different. She was at least six inches taller, with a nice round ass, where mine was small and bony. She was a white beauty. I was a plain *mulatica*. Not even an arrogant, long-legged, big-rumped mulatta, distinguished by the ampleness of my posterior. Mine looked like a sad, deflated cushion under my pants. My skin was the color of a paper bag – *cartucho*, as Grandma Gloria called it – and my hair, wiry as a bunch of aluminum rods, wouldn't move even in the middle of a hurricane.

Tässä lähtötekstin esimerkkikatkelmassa on kaksi kielellistä välitilaa, espanjankieliset sanat *mulatica* ja *cartucho*, joista ensimmäisen voidaan ajatella olevan myös sanastollinen välitila. Katkelmassa on myös toinen sanastolliseksi tulkittava välitila, joka on uudissana *mulatta*. Kielellinen välitila *mulatica* on myös osa katkelman kulttuurisidonnaista välitilaa, joka on hoikan Lourdesin toive olla kurvikkaampi [I was a plain *mulatica*. Not even an arrogant, long-legged, big-rumped *mulatta*, distinguished by the ampleness of my posterior.].

Pintapuolisesti kielelliseltä välitilalta näyttävä *mulatica* on itse asiassa lähempänä sanastollista välitilaa, koska sille ei ole valmista englanninkielistä käännöstä. *Mulatica* on *mulattinaista* tarkoittavan sanan *mulata* diminutiivi, jonka ajattelin viittaavaan nuoreen tai pienikokoiseen naiseen. Mieheni kuitenkin sanoi kutsuvansa *mulaticaksi* tyttöä, jolla on afrikkalaisperäisiä piirteitä, mutta verrattain vaalea iho. Espanjasta muihin kieliin levinnyt sana *mulato/-a* on johdos muulia tarkoittavasta sanasta *mulo*. Sanalla on alun perin voimakas rasistinen konnotaatio, joka on Kuuban espanjassa lähes unohtunut, ja *mulatoa* käytetään muiden ihonväriä ja etnistä perimää merkitsevien, rahvaanomaistenkin termien rinnalla arkipuheessa puhutteluna tai esimerkiksi kuvailtaessa jonkun tietyn henkilön tuntomerkkejä. Yhdysvalloissa englannin kielen vastaava sana *mulatto* ei ole samalla tavalla neutralisoitunut kuin Kuubassa. Kirjailija ei kuitenkaan ole katsonut tarpeelliseksi tarkentaa sanan merkitystä selittävällä määreellä, eikä sen merkitys varmaankaan jää englantia äidinkielenään puhuvalle lukijalle epäselväksi, mutta koska *mulaton* ja *mulatton* konnotaatiot ovat erilaiset Kuubassa ja Yhdysvalloissa, tämä kielellinen ja sanastollinen välitila muodostaa jonkinasteisen metonymian rakenteen, jossa rahvaanomaisen ja poliittisesti epäkorrektin kielenkäyttö saattaa assosioitua merkitsemään kuubalaista kielenkäyttöä yleensä tai jopa kuubalaisten käytöstapoja ja empatiakykyä. Samaa vaikutusta on myös jälkimmäisellä sanastollisella välitilalla *cartucho*, jossa minäkertoja toteaa isoäitinsä kuvailevan lapsenlapsensa ihonväriä ruskean paperipussin väriseksi. Näin ollen molempien sanastollisten välitilain muodostavat Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvän metonymian rakenteen jo lähtötekstiin.

Katkelmassa on mielenkiintoinen sanastollinen välitila; sana *mulatta*, joka ei ole niin espanjaa kuin englantiaakaan. Kirjailija on ikään kuin vieraannuttanut englannin sanaa *mulatto* vastaamaan espanjan suvunmukaista taivutusta ja samalla tullut luoneeksi uudissan, joka toistuu aineistossa useammin kuin kerran. Olisi mielenkiintoista tietää, miksi hän on poikennut tavasta käyttää kursivoitua espanjankielistä sanaa, sillä *mulata* poikkeaa ortografisesti *mulaticasta* tarpeeksi, jotta lukija ymmärtää kyseessä olevat kaksi eri termiä. Omasta mielestäni tarpeeton uudissana *mulatta*

hämmentää lukijan hetkeksi ja saa aikaan matalahkon kulttuuritöyssyn, vaikka ei varsinaiseen metonyymiseen aukkoon pudotakaan.

Kuten edellä kirjoitin, Kuubassa naisten kauneusihanne on koon suhteen ”länsimaista” sallivampi. Hoikka Lourdeskin haluaisi olla kurvikkaampi [I was a plain *mulatica*. Not even an arrogant, long-legged, big-rumped mulatta, distinguished by the ampleness of my posterior.], mikä saattaa saada aikaan kulttuurisidonnaisen välitilan ainakin valkoihoiselle yhdysvaltalaiselle lukijalle, jonka voi olla vaikea samastua Lourdesin toiveeseen. Afrikkalais-amerikkalaisten keskuudessa kauneusihanne on enemmän kuubalaisen ihanteen kaltainen (Duncan ja Robinson 2004), joten afrikkalais-amerikkalaiselle lukijalle välitilaa ei samalla tavalla syntyne. Tavallaan kyseessä onkin jonkinasteinen alakulttuurisidonnainen välitila, koska sen luenta on helpompaa tiettyä erityisryhmää edustavalle henkilölle. En kuitenkaan näe tämän kulttuuri- ja alakulttuurisidonnaisen välitilan tuottavan Kuubaan tai kuubalaisiin liittyvää metonyymistä rakennetta, koska etnisesti ja kulttuurisesti sekoittuneesta Yhdysvalloista löytyy useampia käsityksiä kauneudesta, jotka myös valkoihoinen lukija tunnistaa.

Ruokasalissa tapahtuneen välikohtauksen jälkeen Aurora ja minä ystävästyimme. Tunsin itseni niin kiitolliseksi, että olisin seurannut Auroraa vaikka kuuhun, jos hän oli sitä pyytänyt. Tiedostamattani aloin myös imitoida Auroran tapaa puhua ja kävellä. Helppoa se ei toki ollut. Emme olisi voineet olla erilaisempia. Aurora oli ainakin viisitoista senttiä minua pitempi ja hänellä oli kaunis pyöreä takapuoli, kun taas minun takamukseni oli pieni ja luiseva. Aurora oli valkoinen kaunotar. Minä puolestani olin tuiki tavallinen *mulatica*. Olisinpa ollutkin itsevarma pitkäsäärinen ja isopyllyinen *mulata*. Mutta ei, minun housuissani oli parhaat päivänsä nähnyt lässähtänyt tyyny. Ihoni väri muistutti ruskeaa paperipussia – ”*cartucho*” oli Gloria-mummilla tapana sanoa. Hiukseni olivat kuin rautalankakimppu, edes kunnon hurrikaani ei saanut niitä hulmuamaan tuulessa.

Tämän esimerkkikatkelman suomennoksesta löytyvät lähtötekstin kielelliset välitilat eli vieraannuttava *mulatica* ja kotoutettu *cartucho*, joista ensimmäisen voidaan suomennoksessakin tulkita olevan myös sanastollinen välitila. Niiden lisäksi muutin lähtötekstin uudissan *mulatta* espanjankieliseen muotoon *mulata*, jolloin siitä tuli suomennokseen niin kielellinen kuin sanastollinenkin välitila. Lourdesin toive olla kurvikkaampi on lähtötekstin tapaan kulttuurisidonnainen välitila myös suomennoksessa.

Analysoin suomennoksen sanastolliset ja kielelliset välitilat yhdessä, koska ne liittyvät lukijan kannalta tulkinnallisesti samaan asiaan. Suomennoksessa päätin olla käyttämättä lähtötekstin uudissanaa *mulatta* ja muutin sen espanjankielen sanaksi *mulata*. Näin siitä tuli suomennokseen sekä kielellinen että sanastollinen välitila. Sanastollisen välitilan *mulatasta* tekee feminiinimuoto, joten valmista yhden sanan vastinetta sille ei suomeksi ole. Sama koskee *mulatan* diminutiivimuotoa *mulatica*. Suomesta puuttuu Amerikan mantereelle tyypillinen eri etnisten ryhmien sekoittuminen, ja ilmiöön liittyvät termit ovat lainoja muista kielistä. Omassa lapsuudessani *mulatti* oli neutraali sana, mutta ihmisiä, joihin se viittaa, ei tuolloin juuri katukuvassa näkynytäkään. Suomalainen katukuva on muuttunut, ja sain *mulatti*-sanalle tekemäni Google-haun tulokseksi suurimmaksi osin rasistissävytteistä nettikeskustelua. *Mulatti*-sanana halventavan konnotaation takia halusin ehdottomasti jättää *mulatican* ja *mulatan* espanjankielisiksi, koska Kuubassa konnotaation negatiivisuus on laimeampi ja vieraannuttava efekti vie tekstiä lähemmäs Kuubaa. Samanlaista metonymistä rakennetta kuin lähtötekstissä en näe suomennoksessa syntyvän. Kuuban ja Yhdysvaltojen väestö on keskenään enemmän samankaltaista kuin Kuuban ja Suomen väestö, mutta Kuubassa ihonväriin liittyvien ilmaisujen käyttö on arkipäiväisempää eikä niin poliittisesti epäkorrektia kuin Yhdysvalloissa. Siinä missä yhdysvaltalaiselle lukijalle *mulatti*-sana ja ihon kuvailu ruskean paperipussin väriseksi saattaa viitata negatiivisesti pahan akselin valtioon Kuubaan yleensä, suomalaiselle lukijalle sama kohta lienee lähes neutraali, koska Kuuba on kaikin tavoin kaukana Suomesta. Katkelman viittaukset ihonväriin korkeintaan luovat orientalismin sävyttämää eksoottista mielikuvaa Kuubasta ja kuubalaisista, mutta en usko niiden korvaavan kokonaisuutta sen yhdellä osalla.

Kuten lähtötekstissä, suomennoksessakin Lourdesin toive olla kurvikkaampi on kulttuurisidonnainen välitila, sillä täällä naisihanne vastaa enemmän valkoista yhdysvaltalaisista kuin kuubalaisista käsitystä kauneudesta. Kun sama kohta on lähtötekstissä alakulttuurisidonnainen välitila, jonka afrikkalais-amerikkalaisen lukijan voi olettaa täyttävän helpommin kuin valkoihoisen, suomennoksessa saman alakulttuurisidonnaisen välitilan täyttänevät Kuuba-harrastajat tavallista lukijaa vaivattomammin. Kurvikkuuden tavoittelun ja sen ihannoinnin muodostama kulttuurisidonnainen välitila voidaan tulkita metonymiseksi rakenteeksi, koska lukijan on helppo mieltää Lourdesin toive haluksi olla samanlainen kuin muutkin: kurvikkuus ja muodokkuus rinnastuvat kuubalaisia joukkona. Tämä kuubalaisuuden metonymia liittyy stereotypiaan kuubalaisesta ylitsepursuavasta seksuaalisuudesta, jonka symboli muodokas naisvartalo usein on.

4.3.3 Esimerkki 3

Kolmas esimerkki kuvailee nuorten leiriläisten aina samanlaisina toistuvia iltarutiineja.

You are the New Man dreamed of by Che Guevara. At 12:15 the brigades returned to the camp and had lunch. Burned rice, smelly fish, boiled potatoes for the New Man. Then back to the fields until 5 p.m., when our tired bodies were drawn to the bunk beds in our barracks. After six came the daily routine of filling buckets with icy water from the camp cistern and waiting in line for a turn to take a quick bath. Then we would kill time until seven, when lines were formed again and the young soldiers of the Cuban Revolution waited with famished resignation because the future belongs completely to Socialism. Dinner was served at 7:30. Potatoes, fish, and rice again and perhaps the bonus of a boiled egg. Sometimes Comrade Katia organized a political workshop afterward. Study, work, rifle. Viva Fidel!

Tässä lähtötekstin katkelmassa ei ole sanastollisia eikä kielellisiä välitiloja eikä myöskään elementtejä, jotka olisivat kääntämisen kannalta haasteellisia. Kirjailija ei ole käyttänyt espanjankielisiä sanoja, mutta kursiivilla on niiden sijaan korostettu poliittisia iskulauseita, joita leiriläisille päivittäin toistellaan. Nämä kursiivilla korostetut iskulauseet ovat kulttuurisidonnaisia välitiloja. Myös jonotus [waiting in line; when lines formed again] on tulkinnasta riippuen eräänlainen kulttuuri- tai alakulttuurisidonnainen välitila.

Oletan, että nuori yhdysvaltalainen lukija ei ole tottunut samankaltaisiin poliittisiin iskulauseisiin kuin kuubalainen tai ei ainakaan aktiivisesti rinnasta niitä vastaaviin Yhdysvalloissa käytettyihin iskulauseisiin, joilla yritetään vahvistaa kansan yhteenkuuluvuutta terrorismin vastaisen sodan oikeuttamiseksi. Kommunistiset iskulauseet ovat lähtötekstin lukijalle yhtä vieraita kuin romaaniin ripotellut espanjankieliset sanat ja siksi niiden erottaminen muusta tekstistä kursiivilla on perusteltua. Toisaalta, vaikka iskulauseet sisällöllisesti olisivatkin vieraita, ne saattavat edustaa yhdysvaltalaiselle lukijalle juuri sitä Kuubaa, jonka hän on oppinut tuntemaan. Iskulauseiden voi ajatella luovan lähtötekstiin samankaltaista metonymiaa kommunistisen ideologian läpikäymisestä kuubalaisesta yhteiskunnasta kuin punaisen värin ensimmäisessä esimerkkikatkelmassa sillä erotuksella, että iskulauseiden metonymia lienee punaisuutta helpommin nuoren yhdysvaltalaisen lukijan hahmotettavissa.

Jonotus on perikuubalainen kulttuurisidonnainen välitila, jonka nuori yhdysvaltalainen lukija saattaa ohittaa pelkkänä leirielämän rutiinina. Välitilasta tulee alakulttuurisidonnainen, jos lukijan ajatellaan olevan Yhdysvalloissa asuva kuubalainen tai kuubalaistaustainen. Hänelle jonotus saattaa rinnastua metonyymisesti kuubalaiseen arkeen, jossa jonottaminen on päivittäistä ruuan ja kulutustavaroiden hankkimiseksi sekä virastoasioiden hoitamiseksi. Kuubalaistaustaiselle lukijalle jonotus saattaa symboloida myös odotuksen tilassa elävää Kuubaa, jossa muutosta ei tunnu tapahtuvan niin sen omien kansalaisten tarpeesta kuin ulkomaailman arvioistakaan huolimatta.

”Sinä olet se uusi ihminen, josta Che Guevara unelmoi.” Viisitoista yli kaksitoista prikaatit palasivat leiriin lounastauon ajaksi. Palanutta riisiä, löyhkäävää kalaa ja keitettyjä perunoita uudelle ihmiselle. Lounaan jälkeen palasimme töihin pellolle aina kello viiteen saakka, jonka jälkeen meillä oli tunti aikaa maata nääntyneinä parakeissamme. Kuuden jälkeen seurasi jokapäiväinen pesurutiini. Täytimme ämpärit jääkylmällä vedellä leirin vesisäiliöstä ja jonotimme vuoroamme peseytyäksemme mahdollisimman nopeasti. Seitsemältä me *Kuuban vallankumouksen nuoret sotilaat* nälkäkuoleman partaalla järjestäydyimme jälleen jonoihin, sillä *”Sosialismin on oleva tulevaisuus”*. Illallinen tarjoiltiin puoli kahdeksalta. Perunoita, kalaa ja riisiä jälleen kerran, silloin tällöin saimme bonukseksi keitetyn kananmunan. Joskus illallisen jälkeen toveri Katia järjesti poliittisen opintopiirin. *”Opiskele, tee työtä ja taistele! Eläköön Fidel!”*

Lähtötekstin mukaisesti kolmannen esimerkkikatkelman suomennoksessa ei ole sanastollisia eikä kielellisiä välitiloja. Kulttuurisidonnaiset välitilat, eli vallankumousta tukevat iskulauseet ja jonotus, ovat samoja kuin lähtötekstissä, mutta niiden täyttö ja tulkinnat poikkeavat lähtötekstin luennasta. Kuten lähtötekstissä, jonotuksen voi tulkita kulttuuri- tai alakulttuurisidonnaiseksi välitilaksi myös suomennoksessa.

Siinä missä leiriläisille toistetut kommunistiset vallankumousta tukevat iskulauseet ovat nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle sisällöllisesti vieraita, saattavat ne suomalaiselle lukijalle näyttäytyä jopa humoristisina. Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen tapahtuneen avautumisen seurauksena Suomessa on ollut tyypillistä suhtautua korrektisti kauhistellen Venäjän neuvostoaikaiseen todellisuuteen samanaikaisesti kommunismin kuvastoa ja tunnusmerkkejä ironisoiden. Esimerkiksi 1960- ja 1970-lukujen taitteessa vastaavia iskulauseita toistelleiden taistolaisliikkeen entisiä jäseniä kuuluu virallisesti paheksua, vaikka en olisi yllätynyt, jos sama paheksuja osallistuisi Suomi–Kuuba -

seuran järjestämään kulttuuritapahtumaan. Myös monille Neuvostoliiton suhteen mielipiteensä muuttaneelle vasemmistolaiselle Kuuba on poikkeus, jonka ihmisoikeustilannetta ei julkisesti kritisoida. Jos suomennoksen lukijan oletetaan olevan aikuinen, katkelman kommunistiset iskulauseet viittaavat ironisesti Neuvostoliiton muistoon ja kuvaavat metonymisesti sitä kommunistista todellisuutta, jota Kuuba lähes ainoana maailmassa enää edustaa. Sitä, että kuubalaiset eivät nouse vastustamaan diktatuuria esimerkiksi vuoden 2011 arabikevään tavoin, pidetään todisteena kuubalaisten tyytyväisyydestä sen sijaan, että sen tulkittaisiin olevan vuosikymmenten onnistuneen propagandan ja pelottelun aikaansaannosta. Koska suomalaiselle lukijalle iskulauseet saattavat näyttäytyä jopa koomisina, on niiden synnyttämä Kuubaan ja kuubalaisiin viittaava metonymia lähellä orientalismia: todellisuus, jonka me järkevät eurooppalaiset tiedämme onnettomaksi, riittää lapsenomaisille eteläisen valtion asukkaille, jotka pysyvät onnellisina musiikin, tanssin, rommin, auringon ja seksin ansiosta.

Lähtötekstin tavoin jonotus on suomennoksessakin kulttuurisidonnainen välitila, jonka tavallinen lukija todennäköisesti täyttää leirielämän arjen kuvailuna. Alakulttuurisidonnainen välitila jonotuksesta tulee, jos lukijan ajatellaan kuuluvan Kuuban harrastajiin. Jonotus saattaa metonymisesti siirtyä tarkoittamaan Kuubaa, jossa turistitkaan eivät lentokentältä alkaen säästy jonottamiselta. Suomennoksessa kuvailtu jonotus voi metonymian kautta muistuttaa Kuuban-loman hankalista hetkistä ja sitä kautta kuubalaisen kulttuurin oletetusta vieraudesta ja alkeellisuudesta lukijan omaan lähdekulttuuriin nähden.

4.3.4 Esimerkki 4

Neljännessä esimerkissä leirin poikien suosiota nauttiva Aurora rehentelee rakkauselämällään ujolle ja lapselliselle Lourdesille.

“Men are so dumb,” she said. “I just went out with Tomás, you know, that blond guy. Vladimir waited for me to finish necking with Tomás and then said he was in love with me too. When I told him that I liked Tomás, he seemed more in love than ever. I really don’t care for *either* of them, but they are both crazy about me. And I do like to make them suffer. “

The following night Vladimir was favored and Tomás discarded. Aurora changed lovers as easily and shamelessly as she changed clothes.

“Aurora, *hija*, why do you have so many boyfriends?” I asked her. We were in our bunk bed. I brushed her hair while she polished her long, scarlet nails.

“Lourdes, what a question!” She looked both surprised and amused. “Because I like to make love, girl!”

“But you don’t have only one guy, you have several –“

“What can I do?” she said proudly. “Men are after me all the time, *chica*. And I really like it when a guy dunks his bread in my *café con leche*.”

Tässä esimerkkitarkkelmassa ei ole sanastollisia välitiloja. Kielellisiä välitiloja on yksi, *café con leche*, jota voi analysoida myös kulttuurisidonnaisena välitilana. Puhuttelusanat *hija* ja *chica* ovat niin ikään yhtäältä kielellisiä ja toisaalta kulttuurisidonnaisia välitiloja.

Vieraannuttava kielellinen välitila *café con leche* tarkoittaa kirjaimellisesti maitokahvia ja viittaa tässä naisen sukupuolielimeen. Se korostaa kuubalaista puhetapaa, jossa asioista puhutaan usein kiertoilmaisuin jo poliittisen kontrollinkin takia. Tässä esimerkissä on kuitenkin kyse häveliäisyydestä ja kotouttavan määrään lisääminen olisi saattanut tehdä Auroran repliikistä luonnottoman: ihmiset harvemmin puhuvat seksistä lääketieteellisen tarkoin termein.

Vieraannuttamisesta huolimatta nuorellekaan lukijalle ei jääne epäselväksi, mistä Aurora puhuu, vaan välitila on helposti täytettävissä. Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavaa metonymista rakennetta en näe tässä syntyvän, vaan Auroran repliikki viittaa enemmänkin yleiseen eufemistiseen tapaan puhua seksistä.

Kielelliset ja kulttuurisidonnaiset välitilat *hija* ja *chica* ovat espanjankieliselle ja kuubalaiselle puheenparrelle tyypillisiä interjektioita eli välihuudahduksia, joita on tapana viljellä keskustelussa runsaastikin. *Hija* tarkoittaa tytärtä ja *chica* tyttöä. Kielellisen välitilan molemmista tekee se, että ne ovat tekstin joukossa olevia vieraan kielen sanoja, ja kulttuurisidonnaisen taas se, että niiden tarkoitus on kuvata nimenomaan kuubalaista puhetapaa. Omissa virkkeissään molemmat välitilat ovat vieraannuttavia, mutta kirjailija helpottaa lukijan työtä käyttämällä sekä *hijan* että *chican* englanninkielistä vastinetta *girl* välitilojen välissä olevassa repliikissä [Because I like to make love, girl!]. Sana *girl* kotouttaa kielellisiä välitiloja *hija* ja *chica*, ja koko välirepliikki taas kuroo umpeen kulttuurisidonnaista välitilaa. Oman kokemukseni mukaan nuortenkirjoissa käsitellään todella harvoin tyttöjen seksuaalista aloitteellisuutta, joten Auroran hahmo on poikkeus totutusta normista. Jos ajatellaan, että Kuubassa aktiivinen seksuaalisuus kuuluu molemmille sukupuolille (ks. luku 4.1.2), on välitilojen lomaan asetettu lause kotouttavasta elementistä [girl] huolimatta

vieraannuttava, sillä se vie lukijan lähemmäs kuubalaista todellisuutta. Jos taas ajatellaan samaa kuubalaisen seksuaalisuuden stereotypian kautta, välitilojen keskelle syntyy metonyyminen rakenne, jossa yhden kuubalaisen teinitytön rakkauselämä viittaa kokonaisuuteen eli kaikkien kuubalaisten rakkauselämään. Tässä kohtaa koen tarpeelliseksi mainita, että tarinana edetessä Aurora aloittaa suhteen ensimmäisessä esimerkissä mainitun matematiikanopettajan Juanito Lopesanton kanssa, tulee raskaaksi ja Juaniton hylkäämäksi. Vaikka Auroran hahmo tämän esimerkin valossa onkin jopa piristävä poikkeus, käy hänelle samoin kuin monille muillekin seksuaalisesti aktiivisille naishahmoille tarinoissa usein käy. Auroran seksuaalinen aktiivisuus saattaa metonymian kautta viitata myös tähän lukijan todennäköisesti tunnistamaan länsimaiseksi luokitellusta kirjallisuudesta tuttuun moraalitarinaan kuubalaisuuden sijaan.

”Miehet ovat niin tyhmiä, ” Aurora sanoi. ”Olin Tomásin, tiedäthän sen vaalean pojan, kanssa. Vladimir odotti, kunnes olin palaamassa parakkiin vain kertoakseen, että on myös rakastunut minuun. Kun sanoin hänelle, että pidän Tomásista, hän vaikutti vain entistä rakastuneemmalta. Oikeasti en välitä kummastakaan, mutta he ovat aivan hulluina minuun. Ja minusta on hauska saada heidät kärsimään.”

Seuraavana yönä Aurora valitsi Vladimirin ja Tomás jäi nuolemaan näppejään. Aurora vaihtoi poikaystäviä yhtä helposti ja häpeilemättömästi kuin vaatteita.

”Aurora, *hija*, miksi sinun täytyy pitää niin monta poikaystävää?” kysyin.

Olimme sängyllämme, minä harjasin Auroran hiuksia ja hän lakkasi pitkiä purppuranpunaisia kynsiään.

”*Lourdes*, mikä kysymys tuo muka on!” Aurora vaikutti yhtä aikaa sekä yllättyneeltä että huvittuneelta. ”Koska minä pidän seksistä!”

”Mutta sinulla ei ole vain yhtä poikaystävää vaan useita...”

”Minkäs minä sille voin?” Aurora totesi ylpeänä. ”Miehet ovat kimpussani kaiken aikaa, *chica*. Ja minä pidän siitä, että mies kastaa patonkinsa minun *café con lecheeni*.”

Tämän esimerkin suomennoksessa on sama kielellinen välitila kuin lähtötekstissä eli vieraannuttava *café con leche*. Lähtötekstin muut välitilat eli interjektiot *hija* ja *chica* ovat myös suomennoksessa sekä kulttuurisidonnaisia että kielellisiä välitiloja.

Seurasin suomennoksessa kirjailijan esimerkkiä enkä kotouttanut kielellistä välitilaa *café con leche*. Välitilan aikaansaama efekti on samankaltainen kuin lähtötekstissä: se korostaa kuubalaista

puhetapaa ja samalla yleistä eufemistista tapaa puhua seksistä. Lukijalle lienee selvää, että kyse on naisen sukupuolielimestä. Vaikka en itse välitilaa kotouttanutkaan, vaihdoin lähtötekstin leivän [bread] graafisemmaksi patongiksi, koska Suomessa leipä voi olla mitä tahansa ruisreikäleivästä ohrarieskaan. Suomentajana koin, että lukiessaan sanan leipä, lukija ehtii nanosekunnissa ajatella kaikkia tietämiään mahdollisia leipiä, ja näin Aurooran eufemistinen repliikki olisi menettänyt ilmaisuvoimaansa. On mahdollista, että tämä kielellinen välitila vahvistaa joillekin lukijoille stereotyyppistä käsitystä yliseksuaalisista kuubalaisista (tai orientaaleista yleensä), mutta Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvää metonymistia rakennetta en näe suomennoksessakaan tässä kohtaa syntyvän. Kuten lähtötekstissä, lukija tulkinnee välitilan viittaamaan Suomessakin yleistä tapaa puhua seksistä arkipuheessa häveliäin kiertoilmaisuin.

Suomen kielessä ei juuri ole tapana puheen lomassa viitata interjektioilla keskustelukumppaniin ja tämän vuoksi kielelliset ja kulttuurisidonnaiset välitilat *hija* ja *chica* ovat suomennoksessa suurempia kuin lähtötekstissä. Jos välitiloja ajattelee pelkästään kielellisinä, saattavat ne olla espanjaa taitamattomalle lukijalle vaikeita suomen kielestä poikkeavan ääntämyksensä takia. Jos lukija lukee niin kuin itse luen kaunokirjallista tekstiä, eli kuulee tarinan päässään, luenta saattaa töksähtää. Tämän takia harkitsin pitkään sekä *hijan* että *chican* jättämistä kokonaan pois tai korvaamista jollain suomenkielisellä ilmaisulla. Jälkimmäinen vaihtoehto olisi kuitenkin ollut hankala, koska suomeksi ei keskustelukumppaniin juuri viitata. Näin ollen lähtötekstin kotouttava välirepliikki [Because I like to make love, girl!] on suomennoksessa yksinkertaistettu [Koska minä pidän seksistä!]. Täten *hija* ja *chica* kulttuurisidonnaisina välitiloina vieraannuttavat suomennosta enemmän kuin lähtötekstiä, koska suomenkielinen puhe on kauempana kuubalaisesta puheesta kuin englanninkielinen. Toisaalta myös suomennoksessa välirepliikki on kotouttava, sillä se vastaa enemmän suomalaista kuin kuubalaista puhetapaa ja näin pienentää kulttuurisidonnaista välitilaa.

Kielellisten ja kulttuurisidonnaisten välitilojen metonymia mukailee suomennoksessa lähtötekstin metonymiaa. Aurooran seksuaalinen aktiivisuus saattaa lukijan mielessä yhdistyä stereotypiaan kuubalaisesta seksuaalisuudesta. Toisaalta koska Auroralle käy ”hullusti”, osaa lukija ehkä poimia ennusmerkkejä Aurooran kohtalosta jo romaanin alkupuolella. Näin käänöksellisten välitilojen kautta esiin tuleva metonyminen rakenne ei suomennoksessakaan välttämättä viittaa Kuubaan ja kuubalaisuuteen vaan länsimaiseksi luokitellussa kaunokirjallisuudessa usein toistuvaan moraalitarinaan.

4.3.5 Esimerkki 5

Viidennessä esimerkissä Lourdes, Aurora ja heidän seurassaan usein liikkuvat Marisol ja Paksu-Olga ovat livahtaneet leiristä läheiselle purolle uimaan. Leiristä poistuminen on koulusta erottamisen uhalla kiellettyä.

The creek water bubbled like milk when it boiled in Grandma Gloria's pot. The nearby bushes were bathed in liquid dust. Slippery blue rocks paved the creek's bottom and frightened little fish caressed my legs. I floated close to Aurora while red-throated hummingbirds and green *periquitos* flew and chirped above us. Marisol and Fat Olga swam so closely together that they looked like a gigantic fish with four tails. But soon I broke the magic of the moment, abandoning my friends to take refuge from the sun under a palm tree, refusing to become burned to crisp. During the short Caribbean winter, Grandma Gloria was convinced that my skin acquired a paler hue, which she wanted me to preserve as long as I could. I entirely agreed with her. Grandma Gloria bought me parasols and wide-brimmed straw hats, and frowned whenever my parents took me to the beach. "A crackling, that's what you are going to make out of her", she protested. "*Un chicharrón!*" I was curled up in the grass, protected by a towel, when I heard the sound of soft footsteps. I looked around, scared. If Comrade Katia – or worse, the principal – found us there, what would happen? For the first time since we'd come to the camp, I remembered Sabina and kissed my *azabache* in a silent prayer to Grandma Inés's dark gods.

"*Hola,*" Elena said. "How are you?"

I sighed, relieved. Elena waved to the girls who were still playing in the creek and yelled, "Come here! What are you doing? The Mother-of-Water will be furious! Get out or she'll drown you all!"

Tässä esimerkkitekstissä on kaksi välitilaa, *periquitos* ja *azabache*, jotka ovat yhtä aikaa sekä sanastollisia että kielellisiä välitiloja. Niiden lisäksi yksiselitteisiä kielellisiä välitiloja on kaksi: kotoutettu *un chicharrón* ja vieraannuttava *hola*. Tekstissä kulttuurisidonnaiset ja alakulttuurisidonnaiset välitilat limittyvät keskenään ja ne ovat viittauksia afrokuubalaiseen santería-uskontoon [I remembered Sabina and kissed my *azabache* in a silent prayer to Grandma Inés's dark gods. / The Mother-of-Water will be furious! Get out or she'll drown you all!]

Sanastollisen välitilan *periquitosta* tekee se, että vaikka se espanjan kielessä yleensä tarkoittaa undulaattia, Kuubassa sillä viitataan isompaan papukaijalintuun, joka tunnetaan englanniksi nimellä *Cuban conure* (Avianweb 2012). Voin hyvin kuvitella, että kirjailija ei ole halunnut käyttää tieteellisen kuuloista englanninkielistä nimeä, *parrot* ja *parakeet* olisivat puolestaan olleet liiaksi yleisnimen kaltaisia. Kuubalainen *periquito* vieraannuttaa tekstiä Kuubaan. Espanjaa taitavan lukijan *periquito* saattaa kompastuttaa metonyymiseen aukkoon, vaikka kokonaisuuden kannalta ei liene vaarallista luulla, että undulaatit elävät luonnonvaraisina Kuubassa.

Azabache puolestaan tarkoittaa alun perin mustaa pihkakiveä eli gagaattia, josta voidaan tehdä myös koruja. Pikimustan värinsä takia *azabache* on espanjan kielessä kuitenkin vakiintunut tarkoittamaan nimenomaan mustaakin mustempaa väriä; englanniksi *azabachen* suora käänös on tässä merkityksessä *jet black*. Tässä *azabache* tarkoittaa kuitenkin pientä onnenkorua, jonka tarkoitus on suojata pahoilta katseilta. Kuubalaiset kantavat afrokuubalaisesta perinteestä lähtöisin olevia *azabache*-koruja melko yleisesti ja niitä kiinnitetään etenkin vauvojen vaatteisiin. Lourdesin *azabache* on pieni musta kivi, mutta esimerkiksi omalle lapselleni Kuubasta lähetetyissä *azabacheissa* pieni kivi on istutettu kullatun, silmää muistuttavan korun keskelle. Lourdes kantaa *azabacheaan* salaa, koska leirillä taikauskoa pidetään taantumuksellisena ja vallankumouksen ihanteiden vastaisena. *Azabache* on esimerkissä *periquiton* tapaan sanastollinen välitila, koska tässä merkityksessä sille ei löydy valmista käänösvastinetta englannin kielestä. Koska *azabachea* ei ole kotoutettu sen englanninkielisellä vastineella *jet black*, ei se yhdysvaltalaiselle lukijalle todennäköisesti yhdisty metonyymisesti mustaan väriin ja sitä kautta tummaihoisiin ihmisiin. Jos lukija taas osaa espanjaa, *azabachen* metonyyminen assosioituminen mustaan ja tummaihoisiin ihmisiin on mahdollista.

Kotoutettu *un chicharrón* ja Elenan vieraannuttava tervehdys *hola* ovat kielellisiä välitiloja. Jälkimmäinen on varsin yksiselitteinen ja sen funktio on pitää muistuttaa lukijalle tarinan tapahtuvan Kuubassa. *Un chicharrón* puolestaan tarkoittaa paistettua siannahkaa ja se on kotoutettu vastaavalla englanninkielisellä sanalla [crackling]. Nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle Lourdesin isoäidin tyly tapa puhua pojantyttärensä ulkonäöstä saattaa rakentaa samankaltaista metonymiaa kuin luvussa 4.3.2: suorasukainen puhe voi korvautua merkitsemään kuubalaista kanssakäymistä yleensä ja sitä kautta yhdistyä merkitsemään koko vihollisvaltio Kuubaa tai kaikkia kuubalaisia yleensä. Toisaalta taas afrikkalaisamerikkalaiselle lukijalle vaalean ihonvärin pitäminen parempana lienee hyvinkin tuttua, eikä yhdisty metonyymisesti Kuubaan vaan orjuuden jälkeiseen kulttuuriseen perintöön yleensä (Smith 2006: 100–101).

Esimerkkikatkelmassa on vielä kaksi välitilaa, jotka ovat yhtäaikaaisesti sekä kulttuuri- että alakulttuurisidonnaisia ja viittaavat molemmat afrokuubalaiseen santería-uskontoon.

Kulttuurisidonnaisia ne ovat siksi, että vaikka yhdysvaltalaiselle lukijalle viittaukset eivät aukenisi, jokainen kuubalainen lukija varmasti tietää, mistä niissä puhutaan. Alakulttuurisidonnaisia näistä välitiloista tekee puolestaan se, että ne viittaavat afrokuubalaiseen kulttuuriin, joka on tarinan kuvaaman poliittisen kuubalaisuuden näkökulmasta alakulttuuria – ainakin aikana, johon romaanin tapahtumat sijoittuvat. Ensimmäisessä välitiloista [I remembered Sabina and kissed my *azabache* in a silent prayer to Grandma Inés's dark gods.] Lourdes turvautuu ensimmäistä kertaa azabacheensa ja pyytää apua santería-uskonnon jumalilta orishoilta, joihin viitataan tummina jumalina [dark gods]. Orishat ovat katolisten pyhimysten ja yoruba-kansan jumalien yhteensulautumia, jotka ihmisen hahmossa manifestoituessaan ovat poikkeuksetta tummaihoisia. Tätä ei yhdysvaltalainen lukija välttämättä tiedä, vaan saattaa yhdistää tummat jumalat pahuuteen tai okkultismiin. Näin saattaa syntyä metonyyminen rakenne, jossa sanaparin *dark gods* mahdolliset negatiiviset miellelyhtymät siirtyvät tarkoittamaan mustien kuubalaisten uskonnollista perinnettä ja sitä kautta Kuubaa ja kuubalaisia yleensä.

Elena pelottelee purossa uivia tyttöjä Vedenäidillä [Mother-of-Water]. Wikipedia (2012) tietää tämän olevan kuubalaiseen kansanperinteeseen kuuluva käärmeenkaltaisen sarvipäinen ja pahansisäinen taruolento, joka asuu veden pinnan alla ja saattaa nälkäisenä nielaista kokonaisen vasikan. Myytin mukaan puro tai lampi kuivuu, jos Vedenäiti jostain syystä kuolee tai ajetaan pois asuinpaikastaan. Mieheni sanoo, että hahmolla saattaa olla jotain tekemistä afrokuubalaisten bantu-uskontojen *Madre de agua* -jumalattaren kanssa, mutta painettua tai digitaalista lähdettä on asiaan liittyen vaikea löytää. Joka tapauksessa *Mother-of-Water* on selkeästi Kuubaan liittyvä kulttuurisidonnainen välitila, jonka yhdysvaltalainen lukija saattaa yhdistää edelliseen santeríaan liittyvään välitilaan, jolloin tämä välitila ikään kuin tukee edellisen välitilan aikaansaamaa metonyymistä rakennetta.

Vesi kupli kuin maito Gloria-mummin padassa. Rantatöyräiden pensaita kiersi vieno usva. Puron pohjaa peittivät liukkaat sinertävät kivet, ja pakoon kiirehtivät pikkukalat kutittivat sääriäni. Kelluin Auroraa kohti punakaulaisten kolibrien ja vihreiden *periquitojen* lennellessä yläpuolellamme iloisesti viserrellen. Paksu-Olga ja Marisol uivat niin lähekkäin, että näyttivät jättiläismäiseltä nelipyrstöiseltä kalalta. Pian kuitenkin rikoin itse hetken lumouksen ja erkanin muista rantapalmun varjoon, jotta en kärehtäisi auringossa. Gloria-mummi oli varma, että Karibian lyhyen talven aikana ihoni saavutti vaaleamman sävyn, jonka hän halusi minun säilyttävän niin pitkään kuin mahdollista. Olin hänen kanssaan täysin samaa mieltä. Mummi hankki minulle päivänvarjoja ja leveälierisiä olkihattuja sekä protestoi, kun vanhempani veivät minut rannalle: ”Tytöstä tulee vielä samanvärinen kuin käristetty porsaannahka! *Un chicharrón!*”

Istuin ruohikolla pyyhkeeseen suojautuneena, kun kuulin pehmeiden askelten lähestyvän. Päilyilin ympärilleni säikähtäneenä. Mitä tapahtuisikaan, jos toveri Katia – tai vielä pahempaa, rehtori – löytäisi meidät täältä? Ensimmäistä kertaa leirille saapumisen jälkeen muistin Sabinan. Suutelin *azabacheani* ja kuiskasin rukouksen isoäiti Inésin tummille jumalille.

”*Hola*”, sanoi Elena. ”Mitä kuuluu?”

Huokasin helpotuksesta. Elena heilautti kättään tytöille, jotka vielä pulikoivat purossa ja huusi: ”Tulkaa tänne! Mitä te oikein teette? Haluatteko suututtaa Vedenäidin? Heti pois tai hän hukuttaa teidät kaikki!”

Viidennen esimerkkikatkelman suomennoksessa on samat kielellisen ja sanastollisen rajamailla häilyvät välitilat kuin lähtötekstissäkin, eli vieraannuttavat *periquito* ja *azabache*. Niiden lisäksi suomennoksesta löytyy vieraannuttava kielellinen välitila *hola*. Toisin kuin lähtötekstissä, *un chicharrón* on suomennoksessa sanastollinen välitila, koska sillä ei ole suomen kielessä valmista käännösvastinetta. Kulttuuri- ja alakulttuurisidonnaiset välitilat yhdistyvät suomennoksessa lähtötekstin tapaan ja ne ovat myös samat kuin lähtötekstissä [Suutelin *azabacheani* ja kuiskasin rukouksen isoäiti Inésin tummille jumalille. / Haluatteko suututtaa Vedenäidin? Heti pois tai hän hukuttaa teidät kaikki!].

Vieraannuttava *periquito* toimii suomennoksessa samoin kuin lähtötekstissä. Se muistuttaa lukijaa, että tarinan tapahtumat sijoittuvat Kuubaan ja sen korvaaminen lintulajin suomenkielisellä nimellä kuubanaratti tai yleisnimellä papukaija olisi ollut turhaa; lukija osaa päätellä, että kyseessä on lintu.

Suomentajana olisin halunnut korvata pelkän kolibrin Kuubassa elävän kimalaiskolibrin espanjankielisellä nimityksellä *zunzuncito*, koska sanassa on mielestäni viehättävä sointi: käsittääkseni ”zunzun” on onomatopoeettinen tulkinta kolibrin siipien äänestä ja -cito-loppu merkitsee diminutiivia. Päätin *zunzunciton* ja *periquiton* kuitenkin yhdessä olevan liikaa lukijalle, koska molemmat poikkeavat liikaa suomenkielen äännerakenteesta, ja seurasin lähtötekstiä uskollisesti. *Zunzuncito* ja *periquito* yhdessä olisivat saattaneet jopa tiputtaa lukijan hetkeksi metonyymiseen aukkoon, vaikka tekstistä ymmärtäisikin niiden olevan lintuja.

Azabachen suomenkielinen nimi on pihkakivi tai gagaatti, joista kummankaan en usko suomalaisessa lukijassa herättävän mielikuvia suuntaan tai toiseen. Tämä tekee *azabachesta* suomennoksessa enemmän sanastollisen kuin kielellisen välitilan, koska sen suomenkielinen suora käännös on enemmän erikoisan termi kuin vakiintunut mustan värin nimitys. Koska Lourdesin azabache on esitelty jo aiemmin romaanissa, lukija tietää sen olevan pieni onnenkivi. Tämä on tulkinta riittävä sujuvan lukemisen kannalta, eikä sanastollis-kielellinen välitila *azabache* saa aikaan metonyymista tulkintaa niin Kuubasta kuin kuubalaisistakaan.

Lähtötekstin tavoin Elenan vieraannuttava tervehdys *hola* on kielellinen välitila, jonka tarkoitus on muistuttaa lukijalle tarinan tapahtumien sijoittumisesta Kuubaan. Välitilan olisi voinut korvata suomenkielisellä tervehdyksellä, mutta se olisi ollut turhaa kotouttamista, jolle en keksinyt perusteita. *Hola* lienee monelle suomalaisellekin tuttu espanjankielinen sana ja vaikka ei olisikaan, on sen tulkinta myös suomennoksessa varsin yksiselitteinen.

Suomessa ei ole tapana syödä käristettyä porsaannahkaa eikä sille ole suomen kielessä yhden sanan käännösvastinetta. Tämän takia lähtötekstin kotoutettu kielellinen välitila on suomennoksessa selittäen kotoutettu sanastollinen välitila. Suomalaiselle lukijalle saattaa olla outoa, että Lourdesin isoäiti vertaa tytön ihonväriä käristettyyn porsaannahkaan, varsinkaan kun lukija ei välttämättä hahmota, minkälaisesta tuotteesta on kyse. On myös mahdollista, että lukija ei ole koskaan tullut ajatelleeksi, että myös tummaihoiset ihmiset ruskettuvat auringossa. Tämä sanastollinen välitila on kotouttamisesta huolimatta mahdollinen metonyyminen aukko, koska käristetyn siannahan konnotaatiot ja metonymia eivät välttämättä ole tuttuja suomalaiselle lukijalle.

Tulkitsen suomennoksen kulttuuri- ja alakulttuurisidonnaiset välitilat pienemmiksi kuin lähtötekstissä, koska oman yleistietoon pohjautuvan käsitykseni mukaan Suomi on tietyllä tapaa maallistuneempi maa kuin Yhdysvallat, eikä santerían kaltaisia uskontoja välttämättä nähdä

kristinuskon vastakohtana tai pimeänä puolena. Kuubaa enemmän tunteva lukija varmasti tietää, että isoäiti Inésin tummat jumalat ovat ihonväriltaan tummia, eikä tummuus viittaa esimerkiksi okkultismiin. Kuubaan perehtymätön lukija puolestaan saattaa yhdistää tummat jumalat vaikka luonnonuskontoihin tai taikauskoon yleensä. Samanlaista Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvää metonymiaa kuin lähtötekstissä en näe suomennoksessa tämän välitilan kohdalla syntyvän vaan uskon, että välitila on suomalaiselle lukijalle helposti täytettävissä. Sama koskee Vedenäitiä. Suomalaisessa mytologiassa Vedenäitiä vastaava hahmo on Näkki, joten suomalaiselle lukijalle tämä välitila voi olla jopa tarinaa kotouttava elementti.

4.3.6 Esimerkki 6

Kuudennessa esimerkissä Lourdes, joka on juuri ymmärtänyt olevansa ihastunut Auroraan, muistelee entistä naapuriaan Dulcea, ainutta tietämäänsä homoseksuaalia.

Until then, I had only known one homosexual and that was Dulce who lived in the third *casona* of Vista Alegre Street. Grandma Gloria disliked her because she was “too outspoken” and “didn’t look like a lady”. Dulce never wore makeup. She drove her own car, an old but defiantly purple Plymouth. She occupied by herself a large, two-story house, with an immense garden into which the neighborhood boys crawled to steal oranges after dark. I had often glanced at the blooming trees that sheltered the garden’s entrance, fresh and inviting, like a temptation. A woman who the neighbors mockingly called *La Tetona*, Big Boobs, visited Dulce every day and stayed at her house during the weekends. Grandma Gloria would greet Dulce if they met in the street, but turned her face away when she passed by Big Boobs. Sometimes I’d spy Dulce and Big Boobs seated inside the gazebo. I could hear muffled giggles. But I never learned anything of substance about them. The leafy trees, like a protective barrier, hid the couple from my intrusive prying. When I finally understood what a dyke was and the stigma attached to this condition, I couldn’t avoid secretly admiring Dulce. The woman lived her life the way she wanted despite the barrio’s constant criticism. She was no *pendeja*! Attracted by the aura of mystery and secret vice that surrounded Dulce, I often thought of visiting her house with some excuse. I’d ask her for matches or for a cup of sugar. Would she allow me to enter? What would the house be like inside? But I was too shy to approach her. During the Mariel boatlift in 1980, Dulce and Big Boobs left the country. Then I despised her because she had turned out to be a counterrevolutionary, and abject *gusana*.

Tässä lähtötekstikatkelmassa on neljä kielellistä välitilaa: *casona*, *La Tetona*, *pendeja* ja *gusana*, joista viimeksi mainittu voidaan tulkita myös sanastolliseksi välitilaksi. Tulkinnasta riippuu myös, onko naapurustoa tai kaupunginosaa tarkoittava *barrio* vakiintunut englannin kielen sanaksi vai onko sekin kielellinen välitila. Koska MOT englanti–suomi-sanakirja kuitenkin tuntee *barrion*, en analysoi sitä tässä välitilana. Lisäksi tekstissä on yksi kulttuurisidonnainen välitila [Mariel boatlift].

Suurta taloa tarkoittava *casona* esiintyy lähtötekstissä jo ennen tätä esimerkkikatkelmaa, joten vaikka se sitä tässä ei olekaan kotoutettu, lukija tietää jo, mitä se tarkoittaa. Samoin pelkuria merkitsevä *pendeja* on esiintynyt aiemmin tekstissä kotoutettuna (ks.4.3.1), joten senkään selittämiseksi ei tässä kohtaa ole enää tarvetta. Kirjailija olettaa lukijan tässä vaiheessa pystyvän itse täyttämään jo aikaisemmin esiintyneet kielelliset välitilat, eikä metonymyistä rakennetta tai metonymyistä aukkoa synny. Myös MOT-sanakirjan mukaan *barrio* on vakiintunut tarkoittamaan espanjankielistä kaupunginosaa, joten todennäköisesti siksi kirjailija on jättänyt sanan korostamatta kursiivilla eikä se myöskään ole lähtötekstin kannalta varsinainen kielellinen välitila.

Liikanimi *La Tetona* puolestaan on kotoutettu sen parhaimmalla mahdollisella englanninkielisellä vastineella Big Boobs. Nimitys kuulostaa rahvaanomaisemmalta englanniksi kuin kuubalaiseen puheenparteen kuviteltuna. Kuubassa puhutaan jo aiemmin mainitsemini ihonvärin ja etnisten piirteiden lisäksi eurooppalais-yhdysvaltalaiseen diskurssiin verraten varsin ronskiin sävyyn myös ihmisten vartaloiden ominaisuuksista. Vaikka *La Tetona* olisikin tässä esimerkissä tarkoitettu pilkalliseksi, saattaisi se jossain toisessa tapauksessa olla tuttavallinen nimitys tai yksinkertaisesti vain tuntomerkkien kuvailua. Kuitenkin se saattaa yhdysvaltalaisen lukijan mielessä yhdistyä negatiivisen metonymian kautta merkitsemään kuubalaista puhetta yleensä samaan tapaan kuin aiemmissa esimerkeissä esillä olleet etniset ominaisuudet yhdistyivät negatiivisesti pahan akselin valtioon Kuubaan.

Esimerkkikatkelman toinen liikanimi *gusana* on kotoutettu merkitsemään vastavallankumouksellista [counterrevolutionary] henkilöä, jota se Kuuban espanjassa tarkoittaakin. Toisin kuin edellistä kielellistä välitilaa *La Tetona*, *gusanaa* tai sen maskuliinia *gusanoa* ei Kuubassa käytetä tuttavallisessa mielessä, vaan sen konnotaatiot ovat tässä merkityksessä negatiivisia, ainakin virallisesti. Sanan kirjaimellinen merkitys on mato, mutta saadakseen sen selville lukijan täytyy selata kirjan lopussa olevaan sanastoon kesken lukemisen. Jos lukija ei niin tee, menettää kielellinen välitila osan voimastaan. Koska välitila on kuitenkin kotoutettu niin, että

sen kuubalaisittain vakiintunut merkitys selviää lukijalle, ei välitila näin ollen saa aikaan kulttuuritöyssyä eikä metonymista aukkoa.

Kulttuurisidonnainen välitila Mariel boatlift tarkoittaa luvussa 4.1.3 mainittua Marielin kriisiä, jonka aikana Fidel Castro antoi kaikille halukkaille kuubalaisille mahdollisuuden poistua maasta Marielin sataman kautta. Samanaikaisesti Castro vapautti joukon poliittisia ja ei-poliittisia vankeja, joita myös kehoitettiin lähtemään. Marielin kriisi oli merkittävä sekä Kuuban että Yhdysvaltojen kannalta, ja molemmissa valtiossa sitä hyödynnettiin propagandatarkoituksiin. Nuorelle yhdysvaltalaiselle lukijalle Mariel boatlift ei välttämättä merkitse mitään, mutta jos hänellä sattuu olemaan kuubalaisia sukujuuria, on todennäköistä, että hän tietää mistä on kysymys. Kuten esimerkin kielelliset välitilat *casona* ja *pendeja*, myös Marielin kriisi on esiintynyt romaanissa jo ennen tätä esimerkkiä, joten tässä vaiheessa lukijan voidaan olettaa tietävän, mistä on kyse. Marielin kriisi, reilu vuosikymmen myöhemmin tapahtunut kuubalaisten toinen joukkopako ja kuubalaisten yhä edelleen jatkuvat yritykset päästä meriteitse Yhdysvaltoihin ovat uutiskuvien kautta oletettavasti rakentaneet yhdysvaltaisille tietynlaista mielikuvaa Kuubasta ja kuubalaisista. Tämä mielikuva saattaa metonymisesti siirtyä merkitsemään Kuubaa ja kuubalaisia yleensä.

Ainut koskaan tuntemani homoseksuaali oli Dulce, joka asui Vista Alegren kolmannessa *casonassa*. Gloria-mummi ei pitänyt Dulcesta, koska tämä oli liian suorasanainen eikä sitä paitsi näyttänyt hienolta naiselta. Dulce ei koskaan meikannut. Hänellä ajoi omistamallaan vanhalla mutta uhmakkaan violetilla Plymouthilla ja asui yksin isossa kaksikerroksisessa talossaan. Dulcen puutarhan porttia ympäröivät kutsuvasti suuret appelsiinipuut, joiden hedelmiä naapuruston pojilla oli tapana livahtaa varastamaan pimeän tullen. Dulcen luona vieraili iltaisin ja viikonloppuisin nainen, jolle naapurit olivat antaneet lempinimen *La Tetona*, Isotissi. Gloria-mummi tervehti Dulcea lyhytsanaisesti kadulla, mutta käänsi päänsä pois aina kun Isotissi käveli vastaan. Aina joskus vakoilin Dulcea ja Isotissiä, kun he istuivat huvimajassa, ja saatoin kuulla vaimeaa kikatusta. Ikinä en kuitenkaan saanut selville mitään kovinkaan merkittävää. Lehtevät puut kätkivät pariskunnan ja estivät urkkimisen.

Kun vihdoinkin ymmärsin sekä lesbo-sanan merkityksen että kyseisen tilan häpeällisyyden, en voinut muuta kuin salaa ihaila Dulcea. Hän eli juuri niin kuin halusi huolimatta naapuruston jatkuvasta arvostelusta. Dulce ei ollut mikään *pendeja*! Mysteerin ja salaisen paheen luoma ilmapiiri vetivät minua puoleensa ja keksin mielessäni tekosyyitä vierailia

Dulcen luona – olisin voinut vaikka mennä lainaamaan tulitikkuja tai sokeria.

Päästäisiköhän Dulce minut sisään? Miltä talossa näyttäisi? Olin kuitenkin aivan liian ujo lähestyäkseni häntä. Marielin kriisin aikana vuonna 1980 Dulce ja Isotissi lähtivät Kuubasta. Ihailuni muuttui halveksunnaksi. Dulce olikin vastavallankumouksellinen liero, kurjaakin kurjempi *gusana*.

Kuudennen esimerkkikatkelman suomennoksessa on samat kielelliset välitilat kuin lähtötekstissä: *casona*, *La Tetona*, *pendeja* ja *gusana*. Lähtötekstissä kielellisen välitilan rajamailla keikkuvan barrion suomensin naapurustoksi, joten suomennoksessakaan se ei muodosta käänöksellistä välitilaa. Marielin kriisi on kulttuurisidonnainen välitila myös suomennoksessa, mutta sen voi nähdä myös sanastollisena välitilana, koska sille ei ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä käänöstä.

Jos suomentaisin *A Girl Like Che Guevaran* kokonaan, lukija tietäisi jo tässä kohdassa mitä tarkoittavat *casona* ja *pendeja*, enkä siksi kotouttanut tai selittänyt niitä suomennoksessa. En oikein osaa päättää, haluaisinko hypoteettiseen koko romaanin suomennokseen samanlaisen espanjankielisten sanojen sanaston kuin lähtötekstissä. Todennäköisesti en, jos asia olisi ajankohtainen nyt ja täysin minun päätettävissäni. Uskoisin suomalaisen lukijan olevan avoin ja vastaanottavainen espanjankielisille sanoille ja pystyvän täyttämään mielessään käänökselliset välitilat, vaikka niitä ei kaikissa kohdissa olisikaan selitetty tai kotoutettu. Perustelen uskomukseni sillä, että suomalainen lukija on tottuneempi lukemaan käänökskirjallisuutta kuin yhdysvaltalainen – varsinkin jos suomennoksen lähtötekstistä poiketen ajatellaan olevan suunnattu aikuisille.

Liikanimi *La Tetonan* mahdollisimman kirjaimellinen ja samalla korrekti suomennos on rintava. Se ei kuitenkaan tavoita samaa leikkimielisyyttä tai tämän esimerkin kannalta lempeähhköä pilkallisuutta kuin *La Tetona*. Mietin hetken suomentaisinko *La Tetonan* keksimälläni uudissanalla tissikäs, mutta se kuulostaa mielestäni väkinäiseltä ja tuo mieleen nisäkkään. Niinpä päätin mukailla lähtötekstiä ja suomensin kirjaimellisesti saman kotoutuksen mukaan: Isotissi. Suomennos vastaa mielestäni enemmän kuubalaista puheenpartta kuin lähtötekstin Big Boobs, koska Suomessa alastomuus ja rinnat eivät esimerkiksi saunaperinteen takia ole samalla tavalla ylierotisoituja kuin Yhdysvalloissa. Suomennoksen Isotissi ei yhdisty samalla tavoin metonyymisesti Kuubaan ja kuubalaisiin kuin lähtötekstin Big Boobs: suomalaiselle lukijalle Isotissi ei viitanne epäkohteliaisiin kuubalaisiin. Sen sijaan se saattaa metonyymisesti yhdistyä yhteen kuubalaisen seksuaalisuuden stereotypiaan: eksoottisiin ja kurvikkaisiin kuubalaisnaisiin.

Halusin saada suomennokseen hitusen samaa halveksuntaa, jota sanan *gusano,-a* konnotaatiot kuubalaisille merkitsevät ja kotoutin suomennosta enemmän kuin kirjailija lähtötekstiä. Suomen kielellä epämiellyttävää ihmistä voi kutsua lieroksi, joten lisäsin suomennokseen Dulcesta tulleen vastavallankumouksellisen lieron. Näin *gusanan* aikaansaama kielellinen välitila pienenee, ja kuubalaisen käsitteen merkitys tulee lähemmäs suomalaista lukijaa, vaikka tämä ei tietäisikään *gusanan* merkitsevän matoa. Toisin kuin lähtötekstissä, näen metonyymisen rakenteen muodostumisen mahdolliseksi tämän välitilan kohdalla juuri kotouttamisen ansiosta. Tässä tapauksessa siis käytin suomentajana metonymiaan liittyvää valtaa, vaikka en sitä tiedostanutkaan ennen tätä analyysia. Riippuu lukijasta, viittaako vastavallankumouksellisten kuubalaisten kutsuminen lieroiksi metonyymisesti virallisen Kuuban harjoittamaan propagandaan vai kuubalaisten itsenäisesti muodostamiin käsityksiin toisinajatteliijoista.

Kulttuurisidonnainen ja sanastollinen välitila Mariel boatlift eli Marielin kriisi ei ole Suomessa niin tunnettu historiallinen tapahtuma, että sille olisi olemassa edes yhtä vakiintunutta nimitystä. Laatiessani suomennosta kesällä 2008 poimin nimityksen Marielin kriisi Suomi–Kuuba -seuran internetsivuilta, josta en sitä tätä kirjoittaessa enää löytänyt. Marielin kriisi on paras keksimäni vaihtoehto muutaman huonomman joukossa. Valitsin sen, koska sanapari Mariel boatlift tarvitsi suomenkieliseksi vastineekseen mielestäni yhtä tiiviin ilmaisun. En kuitenkaan ole ihastunut sanaan kriisi, koska se tuo metonymian kautta esille Suomi–Kuuba -seuran kritiikkittä toistamaa viralliskuubalaista propagandaa. Tosiasiassa Marielin satamasta lähteneet 125 000 kuubalaista ovat maanpakoon liittyvästä inhimillisestä tragediasta huolimatta tehneet kotimaalleen palveluksen, sillä yksittäiset kuubalaiset ovat usein riippuvaisia ulkomailla asuvien sukulaistensa taloudellisesta ja materiaalisesta avusta. Tämän sanastollisen ja kulttuurisidonnaisen välitilan suomennos saa aikaan sellaisen metonyymisen rakenteen, johon suomentaja, eli minä itse, saattaisin voida omalla valinnallani vaikuttaa. Jos suomennan joskus tulevaisuudessa koko romaanin, saatan muuttaa Marielin kriisin Marielin maastapaoksi tai joukkopaoksi sen espanjankielistä vastinetta *Éxodo de Mariel* mukailleen.

4.4 Analyysin yhteenveto

Tässä luvussa teen yhteenvedon analysoimistani lähtötekstin ja suomennoksen esimerkeistä ja niiden käännöksellisten välitilojen kautta synnyttämistä Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvistä metonyymisistä rakenteista. Havainnollistan käännöksellisten välitilojen ja metonymian määrällistä suhdetta Taulukossa 1. Välitilojen laskeminen ei kuitenkaan ollut yksinkertaista, koska ne saattoivat kuulua useampaan kuin yhteen välitilatyyppeihin. Niissä tapauksissa, joissa välitila on ollut yhtäaikaaisesti tulkittavissa sekä kielelliseksi että sanastolliseksi (esimerkiksi *mulatica*), olen merkinnyt sen taulukkoon molempien edustamiensa välitilatyyppeiden kohdalle. Koska kulttuuri- ja alakulttuurisidonnaisten välitilojen määrittely oli usein lukijan kontekstista riippuvaa, laskin kulttuurisidonnaisiksi välitilat, jotka selkeästi liittyivät Kuubaan maana ja alakulttuurisidonnaisiksi ne, jotka käsittelivät Kuubaan liittyviä alakulttuureja. Kolmannen esimerkin vallankumoukselliset iskulauseet laskin yhdeksi kulttuurisidonnaiseksi välitilaksi.

Taulukko 1. Käännöksellisten välitilojen ja niiden välittämien metonymioiden suhde (LT = lähtöteksti, S = suomennos)

	Sanastollinen välitila		Kielellinen välitila		Kulttuurisidonnainen välitila		Alakulttuurisidonnainen välitila	
	LT	S	LT	S	LT	S	LT	S
Välitila:								
lukumäärä	6	6	13	12	9	9	4	4
Metonymia:								
lukumäärä	-	1	5	3	5	6	2	2
Metonyyminen								
aukko		1			2		1	

LT välitiloja yhteensä 32, metonymioita 12, aukkoja 3

S välitiloja yhteensä 31, metonymioita 12, aukkoja 1

Käännöksellisten välitilojen määrä ei vaihtelee radikaalisti lähtötekstin ja suomennoksen välillä. Tämä johtunee siitä, että pyrin suomentaessani mukailemaan lähtötekstiä mahdollisimman tarkasti aina jonkin espanjankielisen sanan tai sanonnan kohdalla, jotka siis kaikki muodostivat

jonkinasteisen käännöksellisen välitilan jo lähtötekstiin. Ainut poikkeus tästä oli lähtötekstin alun perin espanjankielinen sana *barrio*, joka on englannin kielessä vakiintunut tarkoittamaan espanjankielisten asuttamaa kaupunginosaa. Suomennosta laatiessani katsoin naapuruston olevan lukijan kannalta *barriota* parempi vaihtoehto.

Sanastollisia välitiloja oli kuusi kappaletta sekä lähtötekstissä että suomennoksessa, mutta ne eivät aina esiintyneet samassa kohdassa tarinaa. Esimerkiksi lähtötekstin kulttuurisidonnainen välitila Marielin kriisi [Mariel Boatlift] oli suomennoksessa kulttuurisidonnaisen lisäksi myös sanastollinen välitila, koska sillä ei suomen kielessä ole vakiintunutta käännöstä. Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavan metonymian rakenteen sanastollinen välitila tuotti vain suomennoksessa nimenomaan Marielin kriisin kohdalla, jolloin sana kriisi viittaa puolueellisesti viralliseen kuubalaiseen näkemykseen tapahtumista. Suomennosesimerkkien ainut metonyminen aukko syntyi kärjistettyä porsaannahkaa tarkoittavan sanastollisen välitilan *un chicharrón* [a crackling] kohdalla, koska suomalainen lukija ei välttämättä tiedä, minkälaisesta tuotteesta on kyse, eikä siten osaa yhdistää sitä metonymisesti viittaamaan ihmisen ihonväriin.

Kielellisiä välitiloja oli lähtötekstissä kolmetoista ja suomennoksessa yksi vähemmän. Ero johtuu edellä mainitusta kärjistettyä porsaannahkaa tarkoittavasta sanasta *un chicharrón*, joka on lähtötekstissä kielellinen ja suomennoksessa sanastollinen välitila. Kirjailijan keksimä uudissana *mulatta* on lähtötekstissä sanastollinen välitila. Suomennoksessa vaihdoin *mulattan* espanjankieliseksi sanaksi *mulata*, jolloin se on sanastollisen lisäksi myös kielellinen välitila. Muilta osin lähtötekstin ja suomennoksen kielelliset välitilat ovat yhteneväisiä. Kielellinen välitila tuottaa Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavaan metonymian rakenteen lähtötekstissä viisi ja suomennoksessa kolme kertaa. Metonymiat poikkeavat toisistaan lähtötekstin ja suomennoksen välillä. Lähtötekstissä etnisyyteen ja ulkonäköön liittyvät kielelliset välitilat saivat usein aikaan metonymian rakenteen, jonka yhdysvaltalainen lukija tulkitsee viittaamaan kuubalaisten oletettuun epäkohteliaisuuteen ja sitä kautta pahan akselin valtioon Kuubaan yleensä. Suomennoksessa ei vastaavissa kohdissa välttämättä synny metonymista rakennetta, ja silloin kun sellainen syntyy, viittaa se enemmän tai vähemmän orientalistisesti eksoottiseen Kuubaan ja sitä kautta esimerkiksi stereotypiaan kuubalaisten ylitsepursuavasta seksuaalisuudesta. Kun kotoutin lähtötekstissä kielellisen lisäksi sanastolliseksi välitilaksi tulkitsemani, yleisespanjaksi matoa ja Kuubassa vastavallankumouksellista tarkoittavan sanan *gusana* selittävästi sanalla liero, suomennokseen syntyi kuubalaiseen poliittiseen todellisuuteen viittaava metonymia, jota lähtötekstissä ei ole, koska siinä sanaa *gusana* käytetään vain merkityksessä

vastavallankumouksellinen. Metonymista aukkoa yksikään kielellinen välitila ei saanut aikaan niin lähtötekstissä kuin suomennoksessa. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, kielelliset välitilat näyttävät olevan lukijan kaikkein helpoimmin täytettävissä, koska silloinkin kun niitä ei ole kotoutettu selittävällä määreellä tai kohdekielisellä vastineella, niiden merkitys on vaivattomasti pääteltävissä asiayhteydestä, kuten esimerkiksi *hola*-tervehdys (4.3.5).

Kulttuurisidonnaisia välitiloja on yhdeksän sekä lähtötekstissä että suomennoksessa ja ne esiintyvät aina toisiinsa nähden samassa kohdassa tekstiä. Kulttuurisidonnaisille välitiloille oli tyypillistä, että ne olivat usein tulkittavissa samanaikaisesti myös alakulttuurisidonnaisiksi välitiloiksi. Lähtötekstin ollessa kyseessä alakulttuurisidonnainen tulkinta johtui lähes aina siitä, että yhdysvaltalaiselle yleisölle Yhdysvalloissa englanniksi kirjoitettu *A Girl Like Che Guevara* sijoittuu Kuubaan: näin ollen romaanin lähtökulttuuri on eri kuin sen kohdekulttuuri. Yhdysvalloissa kuitenkin asuu paljon kuubalaisia ja kuubalaistaustaisia ihmisiä, joille kulttuurisidonnaiset välitilat ovat helpommin täytettävissä kuin ei-kuubalaistaustaisille yhdysvaltalaisille. Suomennoksessa taas kulttuurisidonnaiset välitilat ovat alakulttuurisidonnaisia, jos lukijan ajatellaan olevan suomalainen Kuuba-harrastaja. Metonyminen viittaus Kuubaan tai kuubalaisiin syntyi lähtötekstissä viiden ja suomennoksessa kuuden kulttuurisidonnaisen välitilan kohdalla. Ero löytyy toisessa esimerkissä (4.3.2) kuvaillusta romaanin päähenkilön toiveesta olla kurvikkaampi. Yhdysvalloissa on etnisen sekoittumisen myötä useampia hyväksytyjä kauneusihanteita kuin etnisesti homogeenisessa Suomessa. Näin ollen lähtötekstin välitila täyttynee ilman Kuubaan tai kuubalaisiin liittyvää metonymiaa. Suomennoksessa taas sama välitila tuottaa kurvikkaisiin kuubalaisiin liittyvän metonymian, joka puolestaan yhdistyy helposti stereotypiaan kuubalaisten seksuaalisuudesta. Kielellisten välitilojen metonymian tapaan kulttuurisidonnaisten välitilojen metonymia viittaa usein lähtötekstissä pahan akselin valtioon nimeltä Kuuba ja suomennoksessa orientalistisesti eksoottiseen kaukaiseen maahan ja sen ihmisiin. Silloin, kun suomennoksen kulttuurisidonnaisten välitilojen metonymia liittyy kuubalaiseen poliittiseen todellisuuteen, se tekee niin ironiseen sävyyn tai kuubalaisen hallinnon propagandaa myötäillen. Kulttuurisidonnaiset välitilat saavat aikaan metonymisen aukon kahdesti lähtötekstissä, ja silloinkin aukon voidaan tulkita syntyvän vain siinä tapauksessa, että nuori yhdysvaltalainen lukija ei tunnista marxismia terminä tai ei osaa yhdistää toisiinsa Che Guevaran henkilöä ja valokuvaa.

Alakulttuurisidonnaisia välitiloja on neljä sekä lähtötekstissä että suomennoksessa ja kuten edellä mainitsin, usein ne ovat tulkittavissa myös kulttuurisidonnaisiksi välitiloiksi. Myös alakulttuurisidonnaiset välitilat esiintyvät samoissa kohdissa niin lähtötekstissä kuin

suomennoksessa. Kuubaan ja kuubalaisuuteen viittaavan metonymian alakulttuurisidonnaiset välitilat saivat aikaan kahdesti sekä lähtötekstissä että suomennoksessa, mutta osittain eri kohdissa. Esimerkiksi alakulttuurisidonnaisiksikin tulkittavat viittaukset afrokuubalaisesta mytologiasta oletettavasti peräsin olevaan Vedenäiti-hahmoon [Mother-of-Water, *madre de aguas*] saattavat lähtötekstin kautta yhdistyä metonyymisesti okkultismiin, kun taas suomennoksessa ei metonymiaa synny suomalaisesta kansanperinteestä tutun Näkin ansiosta. Alakulttuurinen välitila luo metonyymisen aukon vain kerran lähtötekstissä (4.3.1), ja silloinkin metonyymisen aukon mahdollisuus on tulkinnanvarainen, koska se riippuu nuoren yhdysvaltaisen lukijan kyvystä tulkita punaisuus vasemmistolaisuuden ja sitä kautta Kuuban symboliksi.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavia metonyymisia rakenteita Teresa de la Caridad Dovalin nuortenromaanin *A Girl Like Che Guevara* luvuissa 5–7 ja niistä itse laatimassani suomennoksessa. Tutkielman teoria pohjautui jälkikoloniaaliseen kirjallisuuden tutkimukseen ja sen soveltamiseen käännöstieteessä. Etsin metonyymisia rakenteita sekä lähtötekstistä että suomennoksesta löytyvien käännöksellisten välitilojen avulla. Olen tarkastellut tutkielmassa lähtötekstiä käännöksen tavoin, koska äidinkieleltään espanjankielisen ja vasta aikuisiällä Yhdysvaltoihin muuttaneen kirjailijan voi olettaa tehneen romaania kirjoittaessaan joitakin kääntäjille tyypillisiä ratkaisuja.

Tutkielman kolmannessa luvussa siteerasin Maria Tymoczkoa, joka kirjoittaa kaunokirjallisuuden olevan luonteeltaan metonyymista. Kertomukset eivät ole olemassa ilman muita kertomuksia, vaan jokainen tarina on aina uudelleenkirjoitettu versio toisesta tarinasta ja jokainen kertomistapahtuma on aina uudelleen kertomista. Tällaisen uudelleenkertomisen näkökulmasta romaani *A Girl Like Che Guevara* on metonymian tasolla tarina nuorista ihmisistä aikuisuuden kynnyksellä suurien valintojen edessä. Se on myös tarina totalitaarisen yhteiskunnan puristuksissa omaa paikkaansa etsivistä ihmisistä, ja niin ikään tarina vallan moraalialta rapauttavasta vaikutuksesta. Nämä metonyymiset tulkinnat eivät kuitenkaan välttämättä liity romaanin tapahtumapaikkaan eli valtioon nimeltä Kuuba. Lienee kuitenkin väistämätöntä, että romaania lukiessaan sekä yhdysvaltalainen että suomalainen lukija tekevät tekstin kautta metonyymisia tulkintoja Kuubasta ja kuubalaisista. Tymoczkon mukaan kääntäjät käsittelevät metonymioita jatkuvasti työskennellessään tekemiensä valintojen kautta: marginaalisen kulttuurin tekstejä kääntäessään kääntäjä voi metonymioiden kautta vaikuttaa siihen, minkälainen kuva marginaalisesta kulttuurista lukijalle välittyy. Vaikka kuubalainen kulttuuri lienee maailmalla tunnetumpaa kuin esimerkiksi suomalainen, ovat kuubalaiset kansana kuitenkin marginaalissa, koska heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaan representaatioonsa ovat rajoitettuja. On epätodennäköistä, että tämän tutkimuksen aineisto päätyisi Kuubassa asuvan kuubalaisen lukijan käsiin. *A Girl Like Che Guevara* kertoo Kuubaan sijoittuvaa ja kuubalaisille henkilöihahmoille tapahtuvaa tarinaa yhdysvaltalaisille lukijoille, ja romaanin mahdollinen suomennos puolestaan kertoisi samaa tarinaa suomalaisille.

Ensimmäinen hypoteesini oli, että lähtötekstin ja suomennoksen käännökselliset välitilat ovat otollisia paikkoja Kuubaan ja kuubalaisiin liittyvän metonyymisen rakenteen syntymiselle, koska niiden kohdalla lukija todennäköisesti joutuu aktiivisesti käyttämään omaa aikaisempaa tietoaan ja

ymmärrystään itselleen vieraasta kulttuurista. Käännöksellisiä välitiloja tulkitsin lähtötekstissä olevan kolmekymmentäkaksi ja suomennoksessa kolmekymmentäyksi kappaletta, metonymian rakenteen ne saivat aikaan molemmissa kaksitoista kertaa eli noin kolmanneksessa välitiloista. En voi verrata tämän tutkimuksen tulosta vastaavan aikaisemman tutkimuksen tuloksiin, koska en tiedä sellaista tehdyn. Omien tulosteni perusteella hypoteesini käännöksellisten välitilojen alttiudesta vieraaseen kulttuuriin liittyville metonymioille toteutuu tässä tutkimuksessa aineistona olleiden lukujen 5–7 kohdalla niin lähtötekstissä kuin suomennoksessakin. Muualla romaanissa käännökselliset välitilat toistuvat suurin piirtein yhtä taajaan kuin aineistossa, mutta uskoisin lukijan täyttävän ne vaivattomammin tarinan loppua kohden. Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavat metonymiset rakenteet puolestaan ovat syntyneet jo tarinan alkupuolella eivätkä ne välttämättä muutu, vaikka lukijan tottumus välitiloihin kasvaa. Täytyy lisäksi muistaa, että tarkastelin tässä tutkimuksessa metonymian esiintymistä ainoastaan käännöksellisissä välitiloissa. Vastaavia metonymioita saattaa löytyä myös muualta tekstistä, joka tässä tutkielmassa oli rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Tämän tutkielman toinen hypoteesi oli, että lähtötekstin ja suomennoksen Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavat metonymiat poikkeavat toisistaan, koska Yhdysvaltojen suhde Kuubaan on erilainen kuin Suomen. Tämänkin hypoteesin katson toteutuneen aineiston analyysin perusteella. Siinä missä lähtöteksti viittaa usein metonymisesti yhdysvaltalaisen lukijan tunnistamaan pahan akselin valtioon Kuubaan, suomennoksen metonymia yhdistyy orientalistisesti kaukaisen tropiikin eksoottiseen maahan. Tällainen metonyminen rakenne syntyy esimerkiksi silloin, kun lähtötekstin käännöksellinen välitila käsittelee etnisyyteen liittyviä asioita, joita edelleenkin hyvin homogeenisessa Suomessa ei tarvitse päivittäin aktiivisesti käsitellä. Niissä kohdissa, kun suomennoksen metonymia viittaa kuubalaiseen poliittiseen todellisuuteen, se tekee sen joko ironisesti tai virallista kuubalaista propagandaa tukien.

Kolmas ja viimeinen hypoteesini oli, että nuortenromaani *A Girl Like Che Guevaran* suomennos olisi aikuisille suunnattu teos, jonka lukijakunta koostuisi suomalaisista Kuuba-harrastajista. Olen analysoinut suomennoksen esimerkkejä monessa kohtaa juuri aikuislukijoiden kannalta, mikä johtuu varmasti osittain siitä, että olen itse laskettavissa olettamaani suomennoksen kohderyhmään. Suomalaiset Kuuba-harrastajat ovat kuitenkin sen verran pieni joukko, että pelkästään heidän varaansa ei yhdenkään kustantajan kannata laskea romaanin menekkiä. En osaa sanoa, pitääkö kolmas hypoteesi paikkaansa aineiston analyysin perusteella. Uskon kuitenkin, että vaikka kirjaa

markkinoitaisiinkin nuortenromaanina, se kiinnostaisi myös aikuisia Kuubasta tavalla tai toisella innostuneita lukijoita.

Voiko kääntäjä sitten itse vaikuttaa vieraasta tai marginaalisesta kulttuurista kertovien tekstien metonymioihin, niin kuin Maria Tymoczko väittää? Uskon sen olevan mahdollista tietyissä tapauksissa, mutta en läheskään aina. Kaunokirjallisuuden kääntäjällä ei ensiksikään ole absoluuttista valtaa päättää, mitä tekstejä hän kääntää, jos hän haluaa hankkia itselleen ja mahdolliselle perheelleen edes kohtuullisen toimeentulon. Toiseksi, aineiston analyysin perusteella vain kaksi suomennoksen kahdestatoista metonyymisestä rakenteesta oli sellaisia, joiden syntymiseen oma käännösratkaisuni vaikutti. Molemmat ratkaisut tein tiedostamattani tekstiä suomentaessani ja huomasin Kuubaan ja kuubalaisiin viittaavan metonymian vasta suomentaessani analysoidessani. Uskon metonyymisten tulkintojen syntymisen riippuvan hyvin paljon lukijasta ja hänen ennakkotiedoistaan kulloinkin kyseessä olevasta asiasta. Kääntäjä voi korkeintaan ohjailla metonymian syntymistä omilla valinnoillaan, jos hän itse tiedostaa sekä ne että metonyymisen viittauksen mahdollisuuden. Päivi Kuusi (2011) tutki väitöskirjassaan näkökulman muuttumista vapaan epäsuoran esityksen käänöksissä ja totesi, että kääntäjät eivät usein ole itsekään tietoisia näkökulman siirtymisestä. Uskon saman koskevan metonymiaa: kääntäjät eivät yksinkertaisesti tule ajatelleeksi marginaaliseen kulttuuriin viittaavan metonyymisen rakenteen mahdollisuutta, koska usein ovat itse saman kohdekuulttuurin edustajia kuin tekstin lukijatkin.

Molemmat kohdat, joissa itse suomentajana osallistuin metonyymisen rakenteen luomiseen, olivat sellaisia, joissa olin kotouttanut käänöksellistä välitilaa (sanan *gusana* tehostaminen sanalla *liero* ja sanaparin *Marielin kriisi* käyttäminen ainoan löytämäni suomalaisen lähteen mukaan). Kummatkin esimerkit viittaavat metonymian kautta Kuubaan sellaisena kuin me sen tunnemme ja haluamme tuntea: kommunismin viimeinen sitkeä linnake, jossa toisinajattelijat ovat lieroja ja ihmisten joukkopako on kansallinen kriisi. Henkilökohtaisesti toivon, että toisenlaiselle, puoluekannasta riippumattomalle ja ihmisoikeuksia korostavalle Kuuba-diskurssille alkaisi löytyä tilaa niin Suomessa kuin muissakin hyvinvoivissa eurooppalaisissa valtioissa. Tämän tutkimuksen tulosten kannalta havaintoni puolestaan viittaa siihen, että metonyymien rakenne syntyy helpoimmin, kun käänöstä kotoutetaan sen mukaan, mitä jo tiedämme marginaalisesta kulttuurista eli asioita selitetään lukijan lähtötiedon mukaan. Siis jos valmiiksi jo ajatteleminen, että orientaalit tai jälkikoloniaaliset subjektit ovat yksinkertaisia, kotoutus tukee tätä jo olemassa olevaa tietoa.

Vaikka Lawrence Venutia voikin kritisoida elitismistä, huomaan itse olevani monissa ajatuskuluissani ”venutilainen”. Lienee täysin mahdollista, että aktiivinen kotouttaminen kaunokirjallisuuden käänöksissä vaikuttaa ainakin epäsuorasti erilaisuuden sietokykyyn muussa elämässä. Mielestäni vieraannuttava käänös ei väistämättä merkitse huonoa tai kömpelöä kohdekieltä, vaan muistuttaa käänöksen lukijoita siitä, että maailmassa on muitakin todellisuuksia kuin heidän omansa. Jälkikoloniaalisen kirjallisuuden ollessa kyseessä vieraannuttavan käänösstrategian tarkoitus on myös muistuttaa tai jopa tähdentää lukijalle sitä, että kaikki eivät välttämättä edes halua tulla meidän kaltaisiksemme – Eurooppa-keskeisestä vastakkaisesta luulosta huolimatta.

Jälkikoloniaalisen kirjallisuuden kaanon vaikuttaa myös osaltaan siihen, minkälaisia trikontinentaaleja yhteiskuntia käsitteleviä tekstejä ”länsimaissa” luetaan. Kuten tämän tutkielman toisessa luvussa kirjoitin, monet jälkikoloniaalisista maista kotoisin olevat kirjailijat asuvat ja työskentelevät Euroopassa tai Yhdysvalloissa tai vähintään työskentelevät entisen valloittajan kielellä. Tästä huolimatta kirjailijan kotimaalla tai taustalla on hänen teoksissaan usein lähes yhden henkilöhahmon asema, ja teosten tulkitaan kertovan jotain olennaista juuri kirjailijan kotimaasta. Trikontinentaalia viihdekirjallisuutta ei länsimaissa ole olemassa. Haluaisin testata, voiko marginaalisen kulttuurin metonymioihin vaikuttaa aktiivisesti käänösprosessissa vasta silloin, kun käännettävänä on esimerkiksi Intiaan sijoittuva Bridget Jonesin päiväkirjan kaltainen viihderomaani, jossa tapahtumapaikalla ei kuitenkaan olisi suurta merkitystä. Epäilen viihdekirjallisuutta kirjoitettavan ja julkaistavan kaikkialla maailmassa. Jostain syystä suomennettavaksi tuntuu päätyvän kuitenkin lähes aina angloamerikkalaisia viihderomaaneja – todennäköisesti uuskolonialistisen markkinointikoneiston kaupallisen ylivoiman ansiosta.

Olen tätä pro gradu -tutkielmaa laatiessani väistämättä joutunut pohtimaan, haluaisinko edelleen suomentaa koko *A Girl Like Che Guevara* -romaanin. Mitä todennäköisimmin haluaisin, jos löytäisin tahon, joka olisi valmis kustantamaan Kuuban Suomessa julkisesti ihailtua todellisuutta nuorten kokemusten kautta kritisoivan romaanin. Tutkielmaa kirjoittaessani ja monipuolista Kuuba-diskurssia etsiessäni olen kuitenkin internetin kautta löytänyt niin monta kertomusta kuubalaisten toisinajattelijoiden kohtaloista, että olen tullut vainoharhaiseksi. Kysyinkin mieheltäni, aiheutuisiko hänelle tai hänen sukulaisilleen Kuubassa haittaa siitä, että minä suomentaisin *A Girl Like Che Guevaran* kaltaisen romaanin. Mieheni vakuutti, että niin ei todennäköisesti kävisi, varsinkaan kun koko maaseutukoulujärjestelmä on kaikessa hiljaisuudessa jo lakkautettu. Itse ajattelen *A Girl Like Che Guevaran* kaltaisen nuortenromaanin suomentamisen olevan kaikesta huolimatta radikaaleinta,

mitä minä kääntäjänä ja kuubalaisen puolisona voisin suomentaa. Zoé Valdésin *Fidelfiktion* kaltaiseen teokseen en välttämättä uskaltaisi tarttua, sillä trooppisena paratiisina itseään aktiivisesti ulkomailla markkinoiva valtio ei välttämättä suhtaudu lämpimästi meidän näkökulmastamme vähäpätöiseltä vaikuttavaan kritiikkiin. Maria Tymoczkon kuuluttama jälkikoloniaalisen kirjallisuuden kääntäjän vastuu ulottuu myös metonymioiden ulkopuolelle – erityisesti Kuuban kaltaisen totalitaarisen valtion ollessa kyseessä.

Lähteet

Abdallah, Kristiina (2012). *Translators in Production Networks. Reflections on Agency, Quality and Ethics*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto

Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths & Helen Tiffin (1998). *Key Concepts in Post-Colonial Studies*. London: Routledge.

Bassnett, Susan (1995). *Teoksesta toiseen*. Suom. Riitta Oittinen, Kristiina Helander, Reijo Kalvas, Kaisa Koskinen, Reetu Kurkijärvi, Jorma Penttinen, Tommi Pohja, Sami Rouhento. Tampere: Vastapaino. (Engl. alkuteos *Translation Studies* 1980, uudistettu painos 1991)

Bassnett, Susan & Harish Trivedi (toim.) (1999). *Post-colonial Translation. Theory and Practice*. London: Routledge.

Caridad Doval, Teresa de la (2004). *A Girl Like Che Guevara*. New York: Soho Press.

Duncan, Margaret Carlisle & T. Tavita Robinson (2004). Obesity and Body Ideals In The Media: Health and Fitness Practices of Young African-American Women. *The National Association for Physical Education in Higher Education*, 56: 77-104.

Jaakkola, Marja-Leena (2005). Bysantista Varjagienmerelle: Kääntäjän kronikka. Teoksessa Kristiina Rikman (toim.): *Suom. huom.: kirjoituksia kääntämisestä*. Vantaa: WSOY.

Kuusi, Päivi (2011). *Miksi näkökulma muuttuu käänöksessä? Eksplisiittistämisen ja normaalistamisen selitysvaikutus ja seuraukset*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Leppihalme, Ritva (1997). *Culture Bumps; An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Lielähti, Maija (2012). Puhdistus oli mieluisa työnsarkka. Amerikkalaiskääntäjä Lola Rogersin suosikkisana suomen kielessä on lämpimämpi. *Länsi-Suomi*, 22.06.2012

Lohtaja, Hannele (2011). *Kulttuurin ja kumouksen puolesta. Kuuba-solidarisuus Suomessa 1960- ja 70-luvuilla*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Martikainen, Tuomas, Matti Saari & Jouni Korkiasaari (tulossa 2013). Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus

Milsom, Anna-Marjatta (2005). A Positive Multi-Directional Approach to "Difficulty": Translating the Afro-Cuban Stories of Lydia Cabrera. Teoksessa Jean Peeters (toim.): *On the Relationships between Translation Theory and Translation Practice*. Frankfurt am Main. Lang.

Nieminen, Kai (2005). Merkintöjä Unten kammiossa – japania kiinaksi. Teoksessa Kristiina Rikman (toim.): *Suom. huom.: kirjoituksia kääntämisestä*. Vantaa: WSOY.

- Niranjana, Tejaswini (1992). *Siting Translation. History, Post-Structuralism and the Colonial Context*. Berkeley, Los Angeles and Oxford: University of California Press.
- Oittinen, Riitta (2000). *Translating for Children*. London and New York: Garland.
- Pym, Anthony (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Said, Edward W. (1978). *Orientalism*. New York: Vintage Books
- Similä, Hannu & Laura Similä (2001). *Kuuba, trooppinen cocktail*. Helsinki: WSOY.
- Simola, Hannu (1984). *Arvokkuuden kapina. Tutkielma kuubalaisesta kasvatustajatteluista ja -todellisuudesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Smith, Lois M. & Alfred Padula (1996). *Sex and Revolution. Women in Socialist Cuba*. New York: Oxford University Press.
- Smith, Mark M. (2006). *How Race Is Made. Slavery, Segregation, and the Senses*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Tymoczko, Maria (1999a). *Translation in a Post-Colonial Context*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- (1999b). Postcolonial writing and literary translation. Teoksessa Susan Bassnett & Harish Trivedi (toim.): *Post-colonial Translation. Theory and Practice*. London: Routledge.
- Valdés, Zoé (2012). *Fidelfiktio*. Suom. Samuli Arkko. Kangasniemi: Ivan Rotta & Co. (esp. alkuteos La Ficción Fidel 2008).
- Venuti, Lawrence (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge.
- (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London and New York: Routledge.
- Walsh-Hokenson, Jan & Marcella Munson (2007). *The Bilingual Text. History and Theory of Literary Self-Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Young, Robert J. C. (2001): *Postcolonialism. An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.

Painamattomat lähteet

- Arkko, Samuli (2012). Zoé Valdésin haastattelu: ”Pahinta lohikäärmeessä on sen häntä.”.
 <<http://ivanrotta.blogspot.fi/2012/07/zoe-valdesin-haastattelu-pahinta.html>>. Luettu 10.9.2012.
- Avianweb (2012). Cuban Conure. <<http://www.avianweb.com/cubanconure.html>>. Luettu 11.9.2012

Barrios, Margarita, Juan Morales Agüero & Luis Raúl Vázquez Muñoz (2009). Amplias expectativas genera el regreso de los institutos preuniversitarios urbanos. *Juventud Rebelde*. 3.9.2009.

<<http://www.juventudrebelde.cu/cuba/2009-09-03/amplias-expectativas-genera-el-regreso-de-los-institutos-preuniversitarios-urbanos/>>. Luettu 28.3.2012

Cuba Diplomática (2011). Suomen eduskunnassa perustettiin Kuuba-ystävyyssryhmä.

<<http://www.cubadiplomatica.cu/finlandia/EN/Solidarity/withCubafromFinland/tabid/14520/ctl/Details/mid/23222/ItemID/10266/Default.aspx>>. Luettu 24.10.2012.

Ellis, Carolyn, Tony E. Adams & Arthur B. Bochner (2011). Autoethnography: An Overview. Forum: *Qualitative Social Research*, 12:1.

<<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3095>>. Luettu 25.10.2012.

Indexmundi (2012). Demographics of Cuba.

<http://www.indexmundi.com/cuba/demographics_profile.html>. Luettu 27.3.2012.

Nations Online (2012). The most widely spoken languages in the world.

<http://www.nationsonline.org/oneworld/most_spoken_languages.htm>. Luettu 30.10.2012.

Sánchez, Yoani (2009). Generación Y: Adiós a las escuelas en el campo.

<<http://www.desdecuba.com/generaciony/?p=1640>>. Luettu 27.3.2012.

– (2012). Cuba dejará de exigir el permiso de salir del país. *El País*, 16.10.2012.

<http://internacional.elpais.com/internacional/2012/10/16/actualidad/1350370182_474400.html>. Luettu 24.10.2012.

Suomi-Kuuba-seura (2012). Vaikuttamistoiminta. <<http://www.kuubaseura.fi>>. Luettu 10.7.2012.

US Department of State (2012). Cuba – Country Specific Information.

<http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1097.html>. Luettu 29.10.2012.

Wikipedia (2012). Madre de aguas [Vedenäiti].< http://es.wikipedia.org/wiki/Madre_de_aguas>.

Luettu 7.9.2012

Henkilölähde

Nelson Díaz Lorenzo. Keskustelut 2008–2012.

English Abstract

OBJECT WORMS AND CAFÉ CON LECHE. A comparison of metonymy related to Cuba and Cubans in the source text and translation of the novel *A Girl Like Che Guevara*.

Introduction

In this thesis, I examine the metonymy related to Cuba and Cubans in the novel *A Girl Like Che Guevara* by Teresa de la Caridad Doval – a Cuban-born writer who resides in the United States. The research material consists of the chapters 5–7 of the novel and my own Finnish translation of them, and the study is based on postcolonial translation theory.

The first time I heard about a country called Cuba was during a folk dance festival in 1982, when a Cuban group of dancing children visited my hometown Tampere. I was six years old and fascinated by how they danced and especially by how they looked: there were black children, white children, and children of all imaginable hues in-between. Nearly two decades later, I took up Cuban dances out of an impulse. Dancing eventually took me to Cuba where I met my husband, with whom I now have a son. Already before meeting my husband I had bought the novel *A Girl Like Che Guevara* while I was on holiday in the United States. I liked the book and decided to make a translation sample of it, which ultimately became a translation of sixth chapter for my bachelor's degree dissertation. In that dissertation, I compared my translation strategies with those of source text. As the author Teresa de la Carida Doval did not write the book in her native Spanish, I assumed she must have made some solutions with the text that are typical for translators.

In this thesis, I take my analysis a step further. I have often noticed that both my husband's and son's actions are interpreted through how they differ from the average Finn. Anna-Marjatta Milsom (2005) writes that despite the popular belief that the world has grown smaller – thanks to the internet and cheap flights – our knowledge of other cultures is still based on clichés and stereotypes. Hence, my aim is to discover what kind of metonymic structures related to Cuba and Cubans can be exposed from the source text, and whether those structures are reproduced similarly in the Finnish translation. My method is to locate translational interspaces from both the source text and the translation, as I believe the metonymy is hidden in the passages where the reader must use their existing knowledge of the subject at hand.

Despite my personal relationship with a Cuban (and thus, Cuba), the initial inspiration for this thesis came from a seminar on postcolonial literature that I participated during my Erasmus exchange at the University of Vigo in Spain. The seminar was an eye-opener that made me reconsider several phenomena I had previously taken for granted. As it is unlikely that a Cuban reader in Cuba would read the novel *A Girl Like Che Guevara*, I believe it is important to examine how the country and its people may be perceived by both the readers of the English source text and its Finnish translation.

Postcolonial critique and postcolonial translation

Douglas Robinson (1997: 13–14) sums up the scope of academic postcolonial studies as follows:

- 1) The study of Europe's former colonies after their independence; what is the legacy of colonialism? In this sense, the term postcolonial literally refers to the historical period from the mid-20th century onwards.
- 2) The study of Europe's former colonies since the advent of colonialism; how the colonized peoples responded to, accommodated, resisted or overcame the cultural legacy of colonialism since its inception. The historical period covered here is roughly the modern era, beginning in the 16th century.
- 3) The study of the power relations between all cultures/societies/countries/nations; how conqueror cultures have bent conquered cultures to their will, and how conquered cultures have responded to, accommodated, resisted or overcome that coercion. The historical period covered is all human history.

In the 1970's, literary research adopted the concept of post-colonialism, and started to apply it to describe the cultural legacy of colonialism. In *Orientalism* (1978), Edward Said exposes the ways in which the West has defined and controlled Asia, the mythical Orient. According to Said (1978: 40), the Orient is a fiction created by Western discourse, which depicts more the Western hegemony over the Orient than the actual geographical area and its people. His analysis of Orientalist literature reveals how the Orientals are described as irrational, depraved and childlike, while the Europeans represent rationality, virtue and maturity. This Euro-centric discourse not only influences and alters, but actually produces other cultures (Ashcroft et al. 1998:91). Although the concept of orientalism originally refers to the asymmetrical relationship between Europe and Asia, in this study I apply it to refer to all countries that Robert C. Young (2001) labels with the term tricontinental when referring to Asia, Africa and South America. European values are automatically considered superior to tricontinental ones, and Europe and the West are the universal goal tricontinental cultures are expected to aspire to.

Although postcolonial literary critique questions the foundations of canonical European literature, it was initially created in European academic institutions – often by European-educated scholars who were natives of a colonized society. It is also a curious fact, that most of the literature that falls under the category of postcolonial literature is written in English, French or other dominant language of the colonizer. The use of a dominant language can be justified as a means of reaching a larger readership, but as the Kenyan writer Ngũgĩ wa Thiong’o has noted, that readership thus often comprises of foreign readers or the educated elite of a postcolonial society in question (Ngũgĩ in Ashcroft et al. 1998: 19–20). The research material of this thesis, the novel *A Girl Like Che Guevara*, is also written in English and intended for young readers in the United States. As the story takes place in Cuba and its events happen to Cuban characters, the novel inevitably has an effect on the how the country and its inhabitants are perceived by the intended readership.

Translation was indispensable for colonization. The etymology of the word *translation* derives from Latin *traslatio*, which means “to carry across” or “to bring across”, and colonization itself operated by literally transporting peoples and their customs across continents – both physically and mentally. Slave trade, the side product of colonialism, signified involuntary mass transportation and displacement of people. Interlingual translation within the colonization process served mainly the interests of the colonizer. Within literature, translation meant controlling and owning the artistic work of colonized writers and emphasizing the colonizer’s superiority. (Bassnett 1999: 5–6.) Still today, more works of a hegemonic culture are translated into marginal languages than the other way around. Those marginal culture texts that are chosen for translation by a hegemonic culture tend to reinforce the stereotypes of the marginal culture that already exist in the hegemonic one. Marginal culture literature is often considered difficult or cryptic by the hegemonic culture, whereas hegemonic culture texts are in the mainstream in the marginal culture.

Although postcolonial translation studies is increasingly drawing attention to the asymmetrical power relations between languages and cultures, translation is still often considered an impersonal process for achieving semantic equivalence between texts, as if the real world of human interaction and political motivation did not exist (Robinson 1997: 8). Scholars who approach translation from a postcolonial perspective urge translators to recognize the power structures and attitudes that govern their work. Robinson (1997: 47) adds that is equally important to know how translators’ rules and guidelines were first formulated, how they have changed over time, in what circumstances they have become norms and how these norms have been challenged. Postcolonial translation theory is at its most fruitful when it examines translation as something more than a linguistic activity.

Postcolonial theory frequently utilizes the metaphors of displacement, diaspora and exile, which are in fact the conditions many postcolonial writers and theorists face in their lives. According to Robinson (1997: 103), decolonization takes place on the road, in movement, in flux – and that is where translation happens as well.

From domestic and foreign to the metonymy of translational interspaces

Lawrence Venuti (1998: 4–5) writes that in the Anglo-American tradition a good translation is one that cannot be recognized as translation. This means that the translation has been domesticated to meet the norms and standards of the source culture, while all its foreign elements have been minimized or erased altogether. Although domesticating translation strategy aims at producing fluent texts, Venuti is critical of it and sees it as means of exercising power over marginal languages and cultures. He prefers a foreignizing strategy, which leaves traces of the foreign source language in the target text. Venuti (1998: 10) says the economic and political dominance of the United States has made other languages and cultures marginal in relation to Anglo-American culture – English is the world’s most translated language but translations into English are the fewest. Venuti (1995: 101) believes that the Anglo-American public is not used to the foreign; he would like a translation to take the reader on a journey to a foreign culture, and according to him that journey only succeeds if the translator has chosen a foreignizing translation strategy.

Robinson (1997: 113) criticizes Venuti for his elitist assumptions about the public, which he ultimately chooses not to define. However, domesticating and foreignizing provide a good starting point for the purposes of the study method of this thesis, as every translator is bound employ both strategies when translating for example allusions a.k.a. culture-specific references. Allusions are often considered translation problems, and Ritva Leppihalme (1997: ix) suggests that they easily become “culture bumps” that may impede or prevent communication altogether. According to Leppihalme (1997: 4), translators should be bi-cultural and bilingual to be able to avoid the “culture bumps” created by poorly translated allusions.

If every translator indeed was required to be both bi-cultural and bilingual, a substantial amount of text would never be translated. Anna-Marjatta Milsom (2005: 165–166) calls for a more positive approach to translation challenges that would liberate the translators to enjoy the creativity of their trade. While Milsom recognizes the “culture bumps” depicted by Leppihalme, she feels their connotations are too negative and prefers to talk about translational interspaces instead (Milsom 2005: 168). Milsom’s translational interspaces can be divided into four categories: lexical,

linguistic, specific-culture and cultural interspaces. Lexical interspaces are references to objects or phenomena for which there is no existing translation in the target language; linguistic interspaces are elements of a third language; specific-culture interspaces refer to a subculture within the source culture; and cultural interspaces refer to elements typical of the source culture. Milsom believes that translators employ various strategies to produce the best possible translation: these strategies include domesticating, foreignizing, compensation and explanation, among others. At some points, the interspaces within the text are wider and the reader is required to participate actively, but at other points the translator has done their best to minimize the distance between the text and the reader. (Milsom 2005: 167–170.)

As filling in the translational interspaces often requires the reader's active participation, I believe they must be the potential hiding places of any metonymic structures related to the source culture and its people. Metonymy is a figure of speech in which an attribute or an aspect of an entity substitutes for the entity (Tymoczko 1999a: 42). For example, saying "I have read Salman Rushdie" is a metonymic utterance, as the name of the author substitutes for his body of work. Through metonymy, the reader is able to fill in the gaps in the story and forgive the writer's mistakes, as every telling is always a re-telling. When a reader is unable to interpret the metonymy of a text, a metonymic gap is created. Metonymic structures within literary texts are densely woven, referring to various aspects of the literary system and to other cultural systems alike. Through metonymy, a literary work creates an image of the culture it portrays. (Tymoczko 1999: 45–46.) This is the kind of metonymy I investigate in this thesis.

When translating a marginal culture text into a hegemonic language, instead of re-telling the translator is telling a new story, as the metonymy of the marginal culture is unknown to the reader. Therefore the translator has a great responsibility, because through the choices made by the translator the translation depicts an entire culture, literary tradition, and most importantly a people. (Tymoczko 1999: 50, 57.)

Cuba and Cubans

While working on this thesis, I was regularly reminded of how difficult it is to write about Cuba in an academic context, as neutral information on the country is not available. On one hand, the Cuban government controls all foreign journalists and writers who enter the country with a journalist visa – trying to work with a tourist visa would be extremely risky – and on the other hand, the information

produced in Miami by Cuban exiles has its own political agenda. Many books on Cuba thus concentrate on tourism and the rich musical culture of the island.

Spain lost its last Latin American colony Cuba to the United States in 1898, who in 1904 granted the island formal independence. During the first six decades of independence, Cuban economy was controlled by the US, and the Cuban capital Havana became a popular destination for American tourists. The upper and middle classes enjoyed and admired the American way of life, while the majority of the Cuban population had no access to it (Similä 2001: 110–116). According to the popular myth, Cuba had become a brothel for rich Americans. The exiled Cuban writer Zoé Valdés (2012: 49) finds this myth offends the hardworking Cuban women of her mother's generation, and points out that before the 1959 revolution, Cuba was a developing country that had already taken some important steps towards equality in the society (Arkko 2012). The direct US control of Cuba ended with the 1959 communist revolution led by Fidel Castro, and in 1962 the United States declared a trade embargo on Cuba.

The revolution distributed wealth relatively fairly among the Cubans and offered free education and health care to everyone, which are globally hailed as the great triumphs of Castro's regime. However, Cubans pay for their education and health care with extreme loyalty to the revolution: freedom of expression is limited and many other basic human rights are violated. Food is rationed on the island and despite the free health care there is a constant lack of medicines and hospital appliances. When asked, many Cubans often respond that they prefer the current system to what might happen if the Cuban exiles in Miami somehow managed to invade the country (Similä 2001: 203). It is completely another matter, what they really think and have the courage to tell a foreign journalist.

The United States and Finland naturally have very different relationships with Cuba. The United States lists Cuba among the countries on the Axis of Evil, the travel of US citizens to Cuba and the import of Cuban goods are restricted. Cuba considers the United States its imperialist enemy and blames the food and medicine shortage on the US trade embargo alone. However, at the same time many Cubans are dependent on the remittances sent by their relatives living in the United States. Meanwhile in Finland, the general attitude towards Cuba is neutral, but two groups with a passionate interest in Cuba can be distinguished: leftist political activists who are often members of Finnish–Cuban Friendship Association, and salsa enthusiasts, out of whom many also visit Cuba regularly. Ignoring the harsh realities of living in Cuba is typical for both groups, and human rights

issues are seldom discussed. European tourists, attracted by exotic tropical music and dance against the backdrop of a rundown social experiment, would not live in the conditions they think are sufficient for Cubans. This attitude can be compared with Said's definition of orientalism.

A Girl Like Che Guevara and the analysis of its metonymy

The novel *A Girl Like Che Guevara* by the Cuban-born writer Teresa de la Caridad Doval tells the story of sixteen-year-old Lourdes who, along with her classmates, is sent from Havana to rural Pinar del Río province to work in the tobacco harvest for three months. When arriving at the so-called School-in-the-Fields camp, Lourdes is still a childish girl who misses her dolls at home in Havana and wants to be like the revolutionary hero Che Guevara. At the camp, Lourdes befriends Aurora, the sexually active school beauty who changes boyfriends as often as clothes. Lourdes has not thought much about sex; she considers herself unattractive and, as a daughter of a white father and black mother, thinks she has inherited the ugliest features of both races. Lourdes soon discovers she has a crush on Aurora, which ultimately leads her to question her revolutionary ideals. The book deals with the subjects of sexuality, racism, loyalty, growing up in a totalitarian society, and the inevitable questioning of authority.

Throughout the novel, the author spices up the story with Cuban Spanish words and expressions that are explained in a glossary on the last pages of the book. When translating the chapters 5–7, I tried to preserve all the elements of Spanish as faithfully as possible, as I believe they are an integral part of the book's charm. Curiously, both English and Spanish are hegemonic languages whereas Finnish, the language of my translation, can be classified as marginal. The characteristics of Finnish culture are hardly as well recognized internationally as are the stereotypes of Cuban culture: music, dance, rum, cigars, revolution and easygoing sexuality. However, I find the notion of Finnish marginality somewhat false, and as Ashcroft et al. (1998: 135) suggest, I think it is necessary to ask who are the marginal and in relation to what? According to them, the notions of margin and center are best defined in terms of limitations of a subject's access to power.

To examine and compare the metonymy related to Cuba and Cubans in the source text and in my own translation, I picked the same six passages of both texts in chronological order. I then combed the passages for translational interspaces and analyzed those interspaces one by one to determine their distance to the hypothetical reader and to reveal any possible metonymic structures that referred to Cuba and Cubans. All in all, there were 32 interspaces in the source text and 31 in the translation. Some interspaces could be interpreted as more than one type of interspace: for example,

in the source text *Mariel Boatlift* is a cultural interspace, while in the translation it is both cultural and lexical interspace, as it refers to a culture-specific event that has no existing idiomatic Finnish translation. In both texts, the translational interspaces produced twelve metonymic structures related to Cuba and Cubans, but the interpretation of those metonymies varied between source text and translation.

There were six lexical interspaces in both the source text and the translation, but a lexical interspace produced a metonymy only in the latter with the aforementioned *Mariel Boatlift*, when its Finnish translation *Marielin kriisi* [Mariel Crisis] enforces the official Cuban view of the event and thus refers to Cuban politics often admired by some Finnish neo-leftist activists. The only metonymic gap found in the translation was created by the lexical interspace *un chicharrón – a crackling*, as the product the interspace refers to does not exist in Finnish cuisine.

There were thirteen linguistic interspaces in the source text and twelve in the translation. A metonymic structure was produced five times in the source text and three times in the translation by a linguistic interspace. In the source text, the young American reader may interpret the Cuban way of talking about racial features rude and politically incorrect, and therefore the linguistic interspaces regarding ethnicity or appearance can create metonymies that refer to the impoliteness of a whole nation and to a country belonging to the Axis of Evil. In contrast, in the translation the same linguistic interspaces did not create a metonymy at all, or when they did, the metonymy often made an orientalist reference to the stereotype of Cuban sexuality. Linguistic interspaces did not create metonymic gaps in either the source text or the translation, which is most likely due to the fact that they are often explained or complemented by target language equivalent, or easily interpreted through the context in which they appear.

There were nine cultural interspaces in both the source text and the translation, which sometimes overlapped with culture-specific interspaces. In the case of the source text, cultural interspaces may appear as specific-culture interspaces to a reader belonging to the Cuban community in the United States, whereas some cultural interspaces of the translation are specific-culture interspaces for a Finnish Cuba enthusiast. A metonymic reference to Cuba and the Cubans was created by a cultural interspace five times in the source text and six times in the translation. The difference occurred with the protagonist's wish to be curvier: in the ethnically heterogeneous United States there are more beauty ideals than in the homogeneous Finland, and thus Lourdes's wish may produce a metonymy related to the supposedly curvy Cuban women and the stereotype of Cuban sexuality. As with the

linguistic interspaces, the metonymy of cultural interspaces in the source text often referred to a country on the Axis of Evil, and in the translation to orientalist notions of an exotic Caribbean island or to Cuban political reality. When the metonymy referred to the latter, it often did so ironically or echoing the propaganda of the Cuban administration. A possible metonymic gap appeared twice in source text, but only occurs if the reader does not recognize Marxism as an ideology or cannot link the famous photo of Che Guevara to his person.

There were four specific-culture interspaces in both the source text and the translation, and as mentioned earlier, they often overlapped with cultural interspaces. The specific-culture interspaces appeared in the same places of the source text and translation and they created a metonymic structure twice in both – however the interpretation of that metonymy differed between texts. These interspaces were often related to Afro-Cuban religions: for example, a reference to Mother-of-Water residing in a creek might produce a metonymy related to occultism in the source text, while in the translation similar metonymy does not occur due to the existence of a corresponding figure in the Finnish folklore. A metonymic gap occurred once in the source text only, in the case a reader does not associate the color red as a symbol of communism.

Concluding remarks

In this thesis, I have examined the metonymy related to Cuba and Cubans in the chapters 5–7 of the novel *A Girl Like Che Guevara* and in my own translation on them. Maria Tymoczko (1999) writes that every telling is a re-telling and all stories are metonymic by nature. Hence, on this level of metonymic re-telling *A Girl Like Che Guevara* is a story of coming of age in a totalitarian society, or a story of how power corrupts those who have it, but these metonymies are not related to Cuba and Cubans as such. However, as the story takes place in Cuba, it seems evident that both the American and Finnish reader will make metonymic interpretations concerning the country and its people.

My hypothesis was that metonymic structures related to Cuba and Cubans are located in the translational interspaces of the text. According to my analysis, this happened approximately in one third of the interspaces, and I thus consider the hypothesis was supported in both the source text and the translation. The translational interspaces appear with more or less the same frequency throughout the book, although it is likely that they require less participation from the reader towards the end of the story. It is also possible that there are metonymic structures related to Cuba and Cubans outside the translational interspaces, but those metonymies were not included in this study.

In the source text, the metonymies could be analyzed as referring to the political dispute between Cuba and The United States, and to Cuba as a country on the Axis of Evil. In the translation, the metonymies referred to the sometimes admired Cuban political reality or in an orientalist manner to an exotic tropical land and its inhabitants. The latter type of metonymy was created especially in the translational interspaces that dealt with ethnicity and race, which are issues an average Finn does not encounter daily in an ethnically homogeneous society.

In my translation of the three chapters of *A Girl Like Che Guevara*, two out of twelve metonymic structures were influenced by a solution I made as a translator, and I discovered both only when analyzing the translation for the purposes of this thesis. One of the instances was when I domesticated the cultural interspace *Mariel Boatlift* and translated it as *Marielin kriisi* [Mariel Crisis] – a term found on the website of the Finnish–Cuban Friendship Association. This suggests that a metonymic structure is likely to develop when a translation is domesticated according to what the readers already know and expect of a marginal culture. I believe that a foreignizing translation strategy does not automatically lead to difficult or unidiomatic target text. Instead, its most useful purpose may be to remind the hegemonic culture reader of the existence of other cultures and value systems that do not necessarily aspire to be like the reader's own.

I believe that metonymy depends a great deal on the receiver/reader of the translation and on their existing knowledge and attitude towards the subject at hand. When aware of the possibility of a metonymic reference regarding a marginal culture, a translator may guide the reader's interpretation and thus influence the image created of that culture. However, it must be noted that translators are part of production networks and dependent on commissioning editors, publishers and the global economy. The responsibility on how a marginal culture is perceived in a hegemonic one cannot be thrust upon translators alone. As for Cuba, I expect a discourse based on human rights will soon replace the current Finnish discourse that downplays the hardships caused by the totalitarian regime.